BÜTÜN ESERLERİ

ASIM BEZİRCİ

MONOGRAFİ

NEZİHE MERİÇ

EVRENSEL BASIM YAYIN

Asım Bezirci

Nezihe Meriç

Monografi

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi

Galipdede Caddesi

Şahkulu Sokak

Şahin İş Merkezi

No: 10 Kat: 2

Tünel / İstanbul

Tel: 0212 293 63 45-47

Faks: 0212 293 63 31

Nezihe Meriç

Asım Bezirci

Evrensel Basım Yayın-69

evrensel kültür kitaplığı-37

Kapak Tasarım

Savaş Çekiç

Birinci Basım

Temmuz 1999

ISBN 975-6865-11-3

Baskı

Kayhan Matbaası

NEZİHE MERİÇ

ASIM BEZİRCİ'NİN BÜTÜN ESERLERİNİ YAYINLARKEN...

Edebiyat tarihçisi, eleştirmen, çevirmen ve yazar Asım Bezirci, yetmişi aşkın kitaba imza atmıştır. Bir karınca çalışkanlığı ile ve ince bir sabırla ortaya çıkardığı eserler, devrimci kültür dünyamıza yapılmış büyük katkının ifadesidir. Ancak onun katkısını, eserleriyle sınırlı görmek yanılgı olur. Bezirci, eserleri ve çevirilerinin yanı sıra, büyük bir emek vererek başta Nâzım Hikmet olmak üzere, birçok önemli şair ve edebiyatçının eserlerini derleyip basıma hazırlamıştır. Bezirci'nin imza attığı eserler, sahip oldukları zengin içerikleriyle olduğu kadar, Bezirci'nin savunduğu ve geliştirmeye çalıştığı araştırma ve eleştiri yönteminin uygulanmasının örnekleri olmaları bakımından da dikkatle değerlendirilecek niteliktedir.
Bezirci'nin katkısını, araştırma ve eleştiri yöntemini kitlelere tanıtmayı devrimci bir kültür görevi olarak benimseyen Evrensel Basım Yayın, Asım Bezirci'nin çeviri ve telif bütün eserlerini yayınlıyor.

EVRENSEL BASIM YAYIN'DA YAYINLANANLAR

Eserleri

Orhan Kemal (1977, 4. basım 1994)
Bilimden Yana (1963, 4. basım 1995)
Sosyalizme Doğru (1975, 3. basım 1996)
Orhan Veli (1967, 9. basım 1995)
Pir Sultan (1986, 4. basım 1995)
Nâzım Hikmet (1975, 4. basım 1996)
İkinci Yeni Olayı (1974, 4. basım 1996)
Halkımızın Diliyle Barış (1986, 3. basım 1996)
Seçme Hikayeler (1981, 4. Basım 1997)
Seçme Romanlar (1973, 5. Basım 1997)
Sabahattin Ali (1974, 5. Basım Ağustos 1997)
Temele Gül Dikenler (1993, 2. Basım Ekim 1997)
Halk ve Sosyalizm İçin Kültür ve Edebiyat (1979, 3. Basım, Aralık 1997)
Güle Dile Verenler (1993)
Nurullah Ataç (1968)
Nezihe Meriç (Temmuz 1999)

Çevirileri

Felsefe, Bilim ve Din, *M. Cachin-R. Maublanc* (1992)
Diderot, André Cresson (1994)
Halkın Ekmeği (A. Kadir'le birlikte, 1995)
Sosyalizm ve Edebiyat, *Anatoli Lunaçarski* (Mayıs 1998)
Edebiyat Bahçesinde (1992, Ekim 1998)
Sosyalist Açıdan Toplum, Sanat ve Eleştiri,
G. Plehanov-J.Fréville, (1963, Haziran 1999)

DİĞER ESERLERİ

Çok Kapılı Oda (1961)
Edip Cansever (1961)
Günlerin Götürdüğü Getirdiği (H. Cöntürk'le,1962)
Abdülhak Hâmit'in "Târık Yahut Endülüs Fethi" (1966)
Dünden Bugüne Türk Şiiri (1968)
On Şair On Şiir (1971)
1950 Sonrasında, Hikâyecilerimiz (1980)
Abdülhak Hâmit (1982)
Türk-Yunan Dostluk ve Barışı (1987)
Rıfat Ilgaz (1988, 2. basım 1989)
Deyimlerimizin Sözlüğü (1990)
Oktay Akbal (1991)
Türk Halk Şiiri (1993)

DİĞER ÇEVİRİLERİ

Üç Hikâye, *Gustave Flaubert* (1955)
Belâlı Yer, *Erskine Caldwell* (1954)
Varoluşçuluk, *J.P. Sartre* (1961)
Seçme Şiirler, *P. Eluard* (A. Kadir'le, 1972)
Dünyada Sendikacılık, *Georges Lefranc* (1966)
Yeni Roman, *Alain Robbe-Grillet*, (1981)
Demokrasi, Barış, Sosyalizm, *Jean Jaurés* (1966)

İÇİNDEKİLER

YAŞAMI
Soyu Sopu ... 13
Ana-Baba ... 13
Doğum ... 16
Çocukluk ... 17
İlkokul ... 19
Ortaokul ... 23
Lise ... 25
Üniversite ... 27
Müzik Öğretmenliği ... 32
Evlilik ... 35
1960'tan Sonra ... 37
Kovuşturma ... 40
İstanbul'da ... 44

KİŞİLİĞİ
Kendi Ağzından ... 49
Başkasının Gözüyle ... 62

HİKÂYECİLİĞİ
Hikâye Anlayışı ... 75
Hikâyeleri ... 80
"Bozbulanık" ... *80*
"Topal koşma" ... *87*
"Menekşeli Bilinç" ... *93*
"Dumanaltı" ... *98*

Değerlendirmeler ... 104
"Bozbulanık" ... *105*
Yazarın Açıklaması ... 105
Eleştiriler ... 105
"Topal Koşma" ... *108*
"Menekşeli Bilinç" ... *114*
Yazarın Açıklaması ... 114
Eleştiriler ... 115
"Dumanaltı" ... *117*
Yazarın Açıklaması ... 117
Eleştiriler ... 119

ROMANCILIĞI
"Korsan Çıkmazı" *125*
Konu 125
Anlatım 128
Kişiler 129

Değerlendirmeler 131
Yazarın Açıklaması 131
Eleştiriler 133

OYUN YAZARLIĞI
Tiyatro Anlayışı 145
Oyunları 149
"Sular Aydınlanıyordu" *149*
Yazarın Açıklaması 150
Eleştiriler 151

"Sevdican" *155*
Yazarın Açıklaması 155
Eleştiriler 159

SEÇMELER

HİKÂYELER 165
Umut Fakirin Ekmeği (Bozbulanık) 165
Susuz III (Topal Koşma) 176
Menekşeli Bilinç (Menekşeli Bilinç) 177
Tan'ın Öyküsü (Dumanaltı) 185

ROMANLAR
Korsan Çıkmazı 192
Alagün Çocukları 195

OYUNLAR
Sular Aydınlanıyordu 197

KAYNAKÇA

NEZİHE MERİÇ'İN ESERLERİ
Hikâye 205
Roman 205
Oyun 205

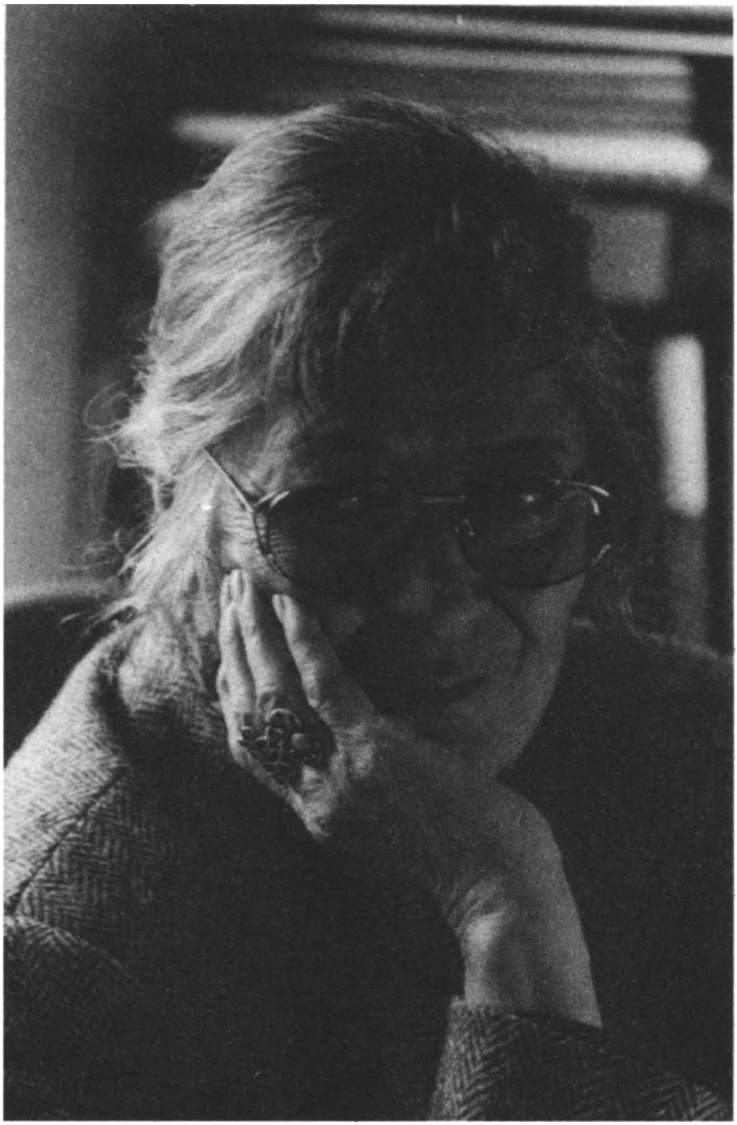
NEZİHE MERİÇ'LE İLGİLİ YAYINLAR
Dergiler 205
Gazeteler 205
Kitaplar 205
Yıllıklar 208

NEZİHE MERİÇ'LE KONUŞMALAR

YAŞAMI

Sorular

Asım Bezirci

SOYU SOPU

— *Yaşamınızı anlatmanızdan önce, size ailenizin kökeni ve geçmişi üstüne birkaç şey sormak istiyorum. Dedenizle ninenizin adları, doğum yerleri ve tarihleri, uğraşları nelermiş?*

— Kesin tarihlerini bilemiyorum. Ancak dedemin, yani babamın babasının adının Mehmet olduğunu, Bulgaristan'da Kırcaali'de doğduğunu, Edirne'de müderrislik yaptığını duymuştum. Ninem, annemin annesi Mahmure Hanım İstanbulluymuş. Kocası Turhan Bey de Maraşlıymış. Öksüz büyümüş. Gemi subayı olduğu söylenirdi. Orta boylu, kara kaşlı, elinden çok iş gelen tatlı bir adammış. Anneanneme akrabaları "saraylı" falan derlermiş. İnce uzun, sarışın, ela gözlü, sırma saçlı güzel bir kadınmış. Ben altı yedi yaşlarındayken ölmüş. Her ikisini de tanımadım. Öyleyken, dedemi daha bir seviyorum. Annem de onu daha çok severdi...

ANA-BABA

— *Babanız ne zaman, nerede doğmuş?*

— Babamın adı Halis. 1302 (1886) yılında Edirne'de doğmuş. Galiba dedemin ikinci evliliğinden olmuş. Manika Kadısı diye anılan bir ağabeyi varmış. Babanın çocukluğu, delikanlılığı Edirne'de geçmiş. Ne amcam, ne de onun çocukları, yeğenleri n yaşamıma karıştılar. Babam 1957'de İstanbul'da Kadıköy de öldü, 71 yaşında...

— *Ya anneniz?*

— Annemin adı Fatma Muattar. 1312 (1896) yılında İstanbul'da Beşiktaş'ta doğmuş. Babamdan on yaş küçük. Ama ondan çok sonra, 1981'de İstanbul'da öldü.

— *Babanızı biraz tanıtır mısınız? Nerede okumuş, ne işler yapmış?*

— Nerede, hangi okullarda, hangi tarihlerde okuduğunu bilemiyorum. Kendisi mühendisti. Karayolu mühendisi. Herhalde ilki, ortayı, liseyi Edirne'de okumuştur. Sonra İstan-

bul'da mühendis mektebine girmiş. Orayı bitirince Meriç, Arda, Tunca köprülerinin yapımında görev almış. Fransızlarla birlikte çalışmış. Arapça, Farsça biliyormuş. Sözü geçen çalışma dolayısıyla Fransızcasını da ilerletmiş.

— *Ne zaman evlenmiş?*

— Tarihini hiç merak etmedim. Genç yaşta dayısının kızı Adile Hanım'la evlenmiş. Zoraki bir evlilik. Bir çeşit emrivaki. Karısı güzel bir kızmış. Küçüklükten beri onu tanırmış, kardeşi gibi de severmiş. Omzunda büyümüş. Ondan bir oğlu olmuş. Adı Nezih Sahir. Babamın bir arkadaşı Çanakkale'de şehit düşerken ona bir vasiyette bulunmuş: "Halis ben yapamadım, sen oğlun olursa adını Nezih Sahir, kızın olursa Nezihe Şükran koy!" demiş. Babam da onun dileğini yerine getirmiş. Nezih Sahir sonra menenjitten ölmüş. Ardından Turgut doğmuş. Ağabeyim. Onu tanıyorum. Askeri lisede okurken tatillerde eve geliyordu. Beni çok seviyordu. Topçu subayı oldu. İlişkimiz gittikçe gevşedi ve koptu. Ölümünden önce beni aradı buldu, ama aradan yıllar geçmişti. Eski düzeni tutturamadık.

— *Babanız ikinci kez mi evlendi?*

— Evet. Dayısının kızıyla olan evliliği yürümemiş. Çünkü ailenin, akrabaların istek ve baskısıyla yapılmış. Turgut ağabeyimin doğumundan sonra ayrılmak zorunda kalmışlar. Babam yeniden evlenmiş, Bursa'da annem Muattar'la... Görücü usulüyle, birbirini tanımadan... Babam yoldan geçerken annem onu pencereden görmüş... İki tarafı da tanıyan bir dost araya girmiş... Savaş yılları... 1921-22 yılında falan... Babam annemi ancak koltuk töreninde görebilmiş. O zaman boyunun kısa olduğunu fark etmiş. Babam uzun boylu, yakışıklı, neşeli, ama annem de zeki ve hoşsohbetti.

— *Sizinle ilişkileri nasıldı?*

— Babama hayrandım, ama annemi de çok severdim. Ortaokulda iken bile annemin dizinde otururdum. Bir elimde bebeğim, öbür elimde tarih kitabım kucağından inmezdim.

— *Kişiliğinizin oluşmasında bir etkisi oldu mu?*

— Annem çok becerikliydi. Hangi ile gitsek hemen oranın törelerini, yemeklerini öğrenirdi. Hamurlar açar, çamaşırlar yıkar, sucuklar yapardı, giysiler dikerdi, tarhana pişirirdi. Bu yanlarıyla beni etkilemiş olabilir.

— *Babanız nasıl bir insandı?*

— Babamı pek sever ve beğenirdim. Yakışıklı, ince, boylu bir adamdı. Ela gözlü, gür bıyıklı, koyu kumral saçlıydı. Karayolları mühendisliği yaptığı, güneşte çalıştığı için yanık tenliydi.

— *Yakışıklı erkekler genellikle çapkınlığa eğilimli olur. Babanız da öyle miydi?*

— Korkunç çapkındı. Eskilerin deyişiyle hercai. Annemse kıskançtı. Bu yüzden evde kavga eksik olmazdı.

— *Babanızın size karşı davranışı nasıldı?*

— Beni çok severdi. Anımsıyorum: Bir ara Bursa'daydık. Babam eve gelirken bana gece simidi getirirdi. Beni omzuna bindirir, ıslıkla Mevlana Peşrevi çalarak odada döndürürdü. Hep içkili olurdu. Çok canlı, konuşkan, keyifli bir adamdı. Bunların yanında babamın bir de aydın, sanatçı yanı vardı. Resim yapardı. Hasan Rıza'nın öğrencisi olmuş. Yağlıboya, suluboya, karakalem resim yapardı. Ayrıca, müzikle de uğraşır, keman, tambur, saz çalardı. Türk musikisini iyi bilirdi. Tel düzenini kendine göre kurduğu sazları vardı. Beste falan yapardı. Ateşli, yetenekli, neşeli, atılgan, aydın bir insandı. Namusluydu, çalışkandı. Delidoluydu.

— *Üzerinizdeki etkisi?*

— Büyüktü. Belki de bundan dolayı, ben, annemden çok ona benzediğimi sanıyorum.

— *Edebiyatla arası nasıldı?*

— Aruzu, heceyi iyi biliyordu. Şiirler, yazılar yazıyordu. Aka Gündüz'le yakın arkadaştı.

— *Sizin kişiliğinizin oluşmasında ne gibi bir etkisi oldu?*

— Çok etkisi oldu. Benim çocukluğum Anadolu'da geçti. Karayollarında çalışan babam görevi gereği durmadan gezi-

yordu. Biz de onunla birlikte oradan oraya dolaşıyorduk. (Trabzon-İran karayolunu babam açtı. Bununla haklı olarak övünürdü.) Bu geziler dolayısıyla değişik yerler gördüm. Üstelik, babam çok okurdu. Gerçi beni okumaya özendirmezdi, ama ben etkilenirdim. Sanatçı bir kişiliği vardı. Önüne gelen yerde sehpasını kurar, tuvaline resim yapardı. Doğanın onun fırçasıyla dile getirilişini ilgiyle seyrederdim.

— *Annenizle ilgili anılarınız yok mu?*

— Annem kısa boylu, kara gözlü, kara saçlı, tombulca bir kadındı. Çalışkan, hamarat, becerikli. Okuma yazma bilirdi. Kitap okumazdı, ama gazeteye düşkündü. Neşeliydi. Kanun çalardı. Biraz da ud. İlk evliliğinden iki kızı vardı. Küçük yaşta evlendirmişler. Mutlu olamamış. Sekiz yıl dayanabilmiş. Sonunda ayrılmış. Kızlarını da yanına alarak babasının evine dönmüş. Demek ki yürekli bir kadınmış. Bunca güç bir işe karar verebilmiş...

— *Üvey ablalarınızın adları, kişilikleri?*

— Birinin adı Muazzez. 16 yaşında Eskişehir'de evlendi. Söğütlü bir aileye gelin gitti. Sekiz dokuz çocuk doğurdu. Orada yerleşip kaldı. Birbirimizden ayrı düştük. Öteki ablamın adı Muzaffer. Onunla birlikte büyüdük. Anadolu'yu birlikte dolaştık. Ud çalardı. Kış gecelerinde babamla meşk ederdi. Hep onların musikisiyle uykuya dalardım. Bazen de lüks lambasının ışığında karşılıklı kitap okurlardı. Muzaffer Ablamı çok severdim. 1942'lerde Eskişehir'de bir havacıyla evlendi. Genç yaşında karaciğerinden, sirozdan gitti. Ondan olma iki yeğenim var: Mine ile Mete... Mete ile ilişkimiz sürüyor. Şimdi havayollarında pilot. Öbürü İzmir'de evlendi. Onunla ilişkim sonradan koptu.

DOĞUM

— *Gelelim size... Ne zaman, nerede doğdunuz?*

— 28 Şubat 1340 (1924) tarihinde Gemlik'te doğmuşum. O dönemde yılbaşı 1 Mart'ta oluyormuş. Bir gün sonra doğ-

saymışım, 1341 olacakmış. Onun için ben de, sorulduğunda, hep 1925 diyorum. Babam o sıra Gemlik'te yol müteahhitliği yapıyormuş. Diyeceğim, tesadüfen Gemlik'te dünyaya gelmişim. Bursa'da ya da Ayvalık'ta da doğabilirmişim. Ben doğduğumda annem 25 yaşındaymış. Çanakkale'de ölen arkadaşının vasiyeti gereğince babam adımı Nezihe Şükran koymuş...

— *Başka kardeşiniz yok mu?*

— Yok... Annemin babamın bir tanesiyim.

— *Bu yüzden de ailede çok sevilmiş olmalısınız...*

— Evet öyleydim.

ÇOCUKLUK

— *İlkokula gidinceye kadar çocukluk yıllarına ilişkin neler anımsıyorsunuz? Hiç unutmadığınız, çok etkisinde kaldığınız olaylar var mı? Çocukluğunuz nasıl geçti?*

— Çok sevilen bir çocuktum. Öpülerek, okşanarak, gözümün içine bakılarak büyütüldüm. O yıllarda eski Ankara'da oturuyorduk. Şöyle böyle anımsıyorum. Babam hem Nafia'da, hem Suişleri'nde müdür. Çok para kazanıyor, aylığının dışında yolluk da alıyor. Bolca da harcıyor. Ulus'ta Millet Bahçesi'ne gidiliyor. Masalar donanıyor, rakı sofrası kuruluyor. Saz da var. İçilip eğleniliyor. Yazar Aka Gündüz babamın yakın arkadaşı. Başka arkadaşları da var. Masrafları çokluk babam çekiyor. Eli açık...

Babam ara sıra annemle beni de götürürdü. Ayrı bir masada otururduk. Annem sıkma baş yapar (fotoğrafından biliyorum), şal yakalı ince bir manto giyerdi. Yemeğini yer, keyifle birasını içerdi. Ben de çakıltaşları arasından gazoz kapağı toplardım. Küçük, kara bir kızdım, üç dört yaşında kadardım.

Babam dürüst bir memurdu. Ödün vermeyen, titiz, tutarlı bir aydındı. Atatürkçüydü. Halkevlerinde, Türkocaklarında çalışırdı. Yanlış bir iş önerilince yapmazdı. Kimseye müdahenesi yoktu. Bu yüzden birkaç kez istifa etmiş. Son istifa-

sı da şehremininin (belediye başkanının) bahçesinden geçecek bir yolla ilgiliydi. Şehremini yolun, bahçesinden geçmemesi için planın ayarlanmasını istiyormuş. Babam buna karşı çıkmış. Ateşli tartışmalar olmuş. Babam istifa etmiş. Oysa o sıra Yenişehir'de, şimdiki Sağlık Bakanlığı'nın bulunduğu yerde yapılan evimiz yeni bitmiş. Babam içine girmeden evi satmış. Bursa'ya gitmiş. Çekirge'de bir otele yerleşmiş. Karşısına Halim Bey adında musikişinas biri çıkmış. Ona Musiki Muallim Mektebi kurmayı önermiş. Babam kabul etmiş. Bir bina bulunmuş. Kayıtlara başlanmış. İstanbul'da Yüksekkaldırım'daki Şamlı İskender'e sehpalar, notalar ısmarlanmış. Fakat tam o sırada bir müteahhit Edremit-Ayvalık yolunun yapımını teklif etmiş. Babam mektep işini Halim Bey'e devrederek Edremit'e taşınmış. Bizi de birlikte götürmüş. Ben beş yaşındaymışım.

— *Edremit'le ilgili çocukuk anılarınız...*

— Edremit ve Ayvalık'la ilgili birkaç anım var. 6 yaşın-

daydım sanıyorum. Henüz okula başlamamıştım. Bej rengi bir pelerinim vardı. Çok severdim onu. Babam hep bilardo salonunda olurdu. Yemeğe geç kalırdı. Annem sinirlenir, beni oraya yollardı. Koşarak gider, babamı çağırırdım. Kahvedeki adamlar beni severler, lokum verirlerdi. (Lokumuna tavla oynanırdı.) Bunu iyi anımsıyorum.

Annem, ablalarım ve komşular kaplıcalara giderlerdi. Komşulardan sepet sepet armağan zeytin gelirdi. Annemin 'eltim' dediği bir kadın akıtma yapardı. Pek severdim. Derken, Esnaf Bankası iflas etti. Babamın epey parası battı. Neyse ki babamın seveni çok. Nafia Vekâleti'nden hemen haber geldi. Eskişehir'e atandı. Böylece, Edremit faslı da sona erdi...

İLKOKUL

— İlköğrenime nerede, hangi yılda başladınız? Okuldaki anılarınız nelerdi?

— İlkokula 1931 yılında Eskişehir'de başladım. Asrî Sinema'nın yanında Sakarya İlkokulu'nda. Birinci ve ikinci sınıfları orada, üçüncüyü Erzincan'da, dördüncü ve beşinci sınıfları ise Karaköse'de okudum. 1936'da ilkokulu bitirdim. Eskişehir'de o yıllardan kalma iki anım var. Biri öğretmenimiz Naciye Toros'la ilgili. (Sonradan ünlü pilotlarımızdan oldu). Onu çok severdim. Hoş bir kadındı. Öbür anım ise arkadaşım Handan Şardağ'la ilgili (O da sonradan ünlü sopranolarımızdan biri oldu). Fakat asıl ilkokul serüvenim Eskişehir'den sonra başlar. O dönemde Türkiye'de bir karayolları atılımı vardı. Memleket hızla, büyük bir seferberliğe girişmişti. Biz de bu seferberlikte oradan oraya koşturuyorduk. Bir kamyon, içinde iki büyük sağlam sandık, Fransızlardan alınmış. Birinde babamın müzik aletleri, sehpaları, notaları, tuvalleri, tabloları, boyaları, fırçaları, öbüründe kitapları. Sandıkların üzerine keten geçirilmişti. Onlardan başka halı, kilim, yatak, yorgan ve ablamın çeyizleri... (Bunların öyküsü, biraz "Korsan Çıkmazı"nda anlatılmıştır).

İlkokulu Erzincan'la Karaköse arasında tamamladım. Arada Kars, Iğdır, Sarıkamış, Erzurum ve Sivas da var. Tam anımsıyamıyorum. Ancak ilkokulu Karaköse'de bitirdiğimi biliyorum. Kürt arkadaşlarımla anlaşabilecek kadar Kürtçe öğrenmiştim. Karaköse'de sonsuz beyaz karlar, sonsuz çorak, bahar yeşilliğinin gelip geçtiği boş araziler vardı, toprak damlı evlerimizin çevresinde. Tam anlamıyla özgürdük. Sabah olur olmaz evden fırlar, yalınayak, başı kabak tarlalarda koşturarak gezerdik biz çocuklar. Yerelması çıkarır, pınarda yıkar, ışkınlarımızla bir arada eteğimize doldururduk. Cebimiz hep kavurga dolu olurdu. Çeteneyle karışık. Bayılırdım ağzımın içindeki kavurga kokusuna. Bir elimizde kocaman dürüm ekmeği, eteğimiz ganimet dolu. Eve uğradığımızda annem "Aman allahım, napicim ben bu kızı. Şu haline bakın!" diye kıyameti koparırdı. Ben tıpkı arkadaşlarım gibi, "Ne ne diyon? Yoh! Gelmicam!" dedikçe çıldırırdı. Ben de onun "Yapıcım, edicim" demesine çok gülerdim.

— *Unutamadığınız bir olay geçti mi başınızdan?*

— 1934-35 yıllarında Karaköse'deydik. İlkokullu küçük bir kızdım. Sonsuz bir beyazlıktı dünya. Karlar içinde yaşıyorduk. Radyo, sinema, tiyatro, gazete, dergi gibi şeyler yoktu yaşamımızda. Toprak bir evde otururduk. Tezek sobasının başında, lüks lambasının aydınlığında geçen geceler boyunca, aylarca önce gelmiş gazeteler, eldeki eski kitaplar döner döner yeniden okunurdu.

Bir gün kentin zenginlerinden Eczacı Hikmet Bey'in oğlunun sünnet düğünü yapılacağını duydum evde konuşulurken. Kuzular çevrilecekmiş, pilavlar, zerdeler, şenlik kıyamet... Beni de götüreceklermiş. Benim çocuk dünyam için çok büyük bir sevinçti bu. Ne ki, duymamla unutmam bir oldu. Çünkü bahar gelmişti ve ben yerli arkadaşlarımla birlikte kırlara vurmuştum kendimi. Yerelması çıkarmak, ışkınlarımızın ekşisinden dişlerimiz kamaşa kamaşa tarlalarda kavurga yap-

mak, koşmak, koşmak, koşmak... Çelik çomak oynamak gibi, sonu gelmeyen serüvenlerimiz vardı.

Arka avluda, ev sahibimizin ekmek yaptığı o günü sanki dünmüş gibi anımsıyorum, en ince ayrıntılarıyla. Tandırın başına oturmuş hamur açıyordu. Yanında bir çanak erimiş tereyağı vardı. İçinde uzun bir tavuk tüyü. Yufkayı tandırın kenarına yapıştırıp yapıştırıp aceleyle topluyordu pişenleri. Biz karşısına çömelmiş bekliyorduk. Pişen yufkanın üzerine tavuk tüyüyle boydan boya tereyağı sürüyor, içine bir başka çanaktan biraz çökelek serpiyor, iki sap taze soğan, üç sap tere koyup dürüyor, hepimizin eline kocaman birer tane tutuşturuyordu. Eteğimizde az önce topraktan çıkarıp, pınarda uva uva yıkadığımız yerelmaları, elimizde dürümlerimiz, akşam güneşine karşı, bahçeye istiflenmiş kerestelerin ta tepesine çıkıp oturmuş, sevinç içinde, avurtlarımızı şişire şişire dürümlerimizi yemiştik. Çocukluk. Doymak bilmezdik. Birer kucak yerelmamız vardı. Onları da yememiz gerekti. Onları da yemiştik. Sonra doğru pınara. Karnımızı davul gibi şişirmecesine, buz gibi suları da içip, eh!

Hava kararmaya başlamıştı. Artık eve dönebilirdik. Döndük de. Felaketi bir anda anlayıp, hemen avaz avaz ağlamaya başlamıştım, hiç unutmam bunu. Ev halkının hıyanetliğine uğramıştım. Perişan olmuştum. Herkes giyinip süsleniyordu. Eczacıların sünnet düğünü o akşammış meğer. Pilavlar, kuzular, tatlılar, Erzurum'dan getirilmiş, kim bilir neler neler! Hepsi o akşam içinde ve hain annem, babam, ablam beni uyarmamışlar. "Bu akşam sünnet düğünü var..." dememişlerdi. Hangi bir derdime yansaydım. Karnım öylesine şişmişti ki, bir lokma bile yiyecek halim yoktu, üstelik uykusuzluktan, yorgunluktan gözlerim kapanıyordu. Bütün gün oynamıştım açık havada, akşamlara dek. Başım da ağrıyordu sıkıntıdan. Onlar kim bilir nasıl eğlenceklerdi. Nasıl bir şenlik olacaktı kim bilir. Kırk yılda bir yaşayacağım, aylarca konuşulacak bir serüveni kaçırı-

yordum işte. Ve kaçırdım. Koskoca insan oldum, hâlâ aklıma geldikçe bir hoş olurum o gece için.

— *Gezip tozmalar, yiyip içmeler, oynayıp koşmalar arasında kitap falan da okumuyor muydunuz?*

— Okumayı ancak ilkokulun dördüncü sınıfında keşfettim. İlk okuduğum kitabın adı neydi anımsamıyorum, ama lise birinci sınıftayken ilk satın aldığım kitabı biliyorum: Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* romanı...

Babam okumaya meraklı bir adamdı. Koca bir sandık dolusu kitabı vardı. Belki de onun etkisiyle okumaya yöneldim. Ama onun okuduğum kitapları denetlediğini, hatta ilgilendiğini söyleyemem. Yine de onun varlığı, kişiliği benim için bir şanstı. İşte, babamdan gelen bu şansım beni küçük yaşta bulduğu her kitabı okuyan bir çocuk yaptı. Çünkü babam gözümün önüde hep okuyordu. Arazi çalışmalarında, çadırın önüne tuvalini kurup resim yapıyordu. Ben 30 derecede, tezek sobasının yanına serilen yatağımda, Siirt battaniyesinin sıcaklığı içinde uykuya dalarken, babam, bir köşede notalarını açmış tambur çalıyor, şarkılar besteliyordu. Eh, Anadolu'da büyüyen bir çocuk için az şans değil.

— Neleri okuyordunuz?

— *Sefiller*'i, *Pardayanlar*'ı, *Goriot Baba*'yı, *Madame Bovary*'yi.

— *Hugo, Zevaco, Balzac, Flaubert... Ağır gelmiyor muydu bu yazarların eserleri size?*

— Belki ağırdı, ama sandıkta ancak bunlar vardı... *Goriot Baba*'yı okurken bir şeyden pek etkilenmiştim, Kesin karar vermiştim: Büyüyünce bir pansiyon açacaktım. Romandaki madam gibi masanın başında oturacak, liseli ve üniversiteli öğrencilere, çocuklara akşamları büyük turuncu bir kâseden çorba dağıtacaktım...

— *Halk hikâyelerini, polis romanlarını, şiir kitaplarını da okuyor muydunuz?*

— Hayır, onları okumadım. Halkevlerinde dergilere ba-

kardım. Okumaktan hoşlanıyordum. Bu hoşlanma gitgide tutkuya dönüştü. Öyle ki, okuyacak bir şey bulamayınca, canım sıkılıyor diye ağlıyordum...

ORTAOKUL

— *Ortaöğrenime ne zaman, nerede başladınız ve bitirdiniz?*

— Ortaokula 1936'da Kırşehir'de başladım. Depremde oradaydık. Babam Nafia müdürüydü. Yersarsıntısıyla yıkılan okulu yeniden o yaptırmıştı.

— *Depremin size de bir zararı dokundu mu?*

— Kıştı. Oturduğumuz ev hasar görmüştü. Bir ay kadar çadırda kaldık. Çamur ve kar içinde. Sonra evimiz onarıldı. Yeniden oraya geçtik.

— *Öğrencilik yaşamından neler anımsıyorsunuz?*

— Ortaokul bir kalenin üzerindeydi. Her sabah kaleye çıkardık. Sırtımda kırmızı bir muşamba vardı. Onu çok severdim. Kırşehir, Karaköse'ye göre biraz daha kente benziyordu benim için. Orada da başıboş, rahat çocukluğum sürüyordu. Komşu kızlarla beraber, onların tezgâhında halı dokumaya bayılırdım. Onlarla beraber bahçelere ceviz çırpmaya giderdim. Tiyatro, sinema, kır gezileri falan yoktu hayatımızda. Radyomuz bile yoktu o zamanlar. Belki bazen bağlara falan gidilmiştir davetli olarak ama, yaşamımızı biçimlendiren bağlık bahçelik bir ortamda büyümek değildi bu. En büyük zevkim bahçedeki dut ağacına çıkıp kitap okumaktı. O zamanlar anneler kabul günü gezerdi. Çocuklar o evden o eve sandalye, çay bardağı, kahve fincanı koşuştururdu. Komik bir şeydi, düşünüyorum da... Babalar da dairelerinde günlük hayatlarını yaşar, geceleri de ne yaparlardı bilmem. Poker, briç falan oynadıklarını, gece gezmelerine gittiklerini anımsıyorum. Çocuklar erkenden yatardı genellikle. Konukların yanına çıkmamız istenmişse, ya da bizler izin almışsak, bir köşede oturur kadınların konuşmalarını dinler yün örmelerini seyreder, onlarla beraber çay içmenin, börek çörek yemenin

mutluluğunu yaşardık. Ben biraz yabani bir çocuktum. Kimsenin yanına çıkmazdım. Oturma odasında kendi kendime oturur, resim falan yapar oyalanırdım.

— *Öğretmenlerinizden anımsadıklarınız?*

— Kırşehir'de yalnızca iki öğretmeni anımsıyorum: Biri Zeki Taner. Besteci Adnan Saygun'un hemşerisi ve çocukluk arkadaşıydı. Ondan piyano dersleri alıyordum. Batı müziğini onun aracılığıyla öğrendim. Okulda mandolin dersleri alanlar da vardı. Yan odada çalışırlardı. Ben gizlice onlara da katılıyordum. Zeki Taner beni görüp de elime cetvelle vuruncaya kadar bunu sürdürdüm.

Unutamadığım bir öğretmen de Hasan Basri Çimer'di. Jimnastik öğretmeni. Aynı zamanda milli atlet. Koşuda Türkiye birincisi. Benim için kentli erkek tipini temsil ediyordu. Uzun boylu, güzel vücutlu, pardesülü, takım elbiseli bir adamdı. Ondan herhalde çok hoşlanıyordum, ama dikkafalılığı da elden bırakmıyordum. Nedense, ona hep ters davranıyordum. Oysa canlı, neşeli bir kızdım. Bir gün bana bakarak, "Bu kız ilerde büyük adam olacak!" demişti. Bu sözünü, hiç unutmadım. Hep aklımda...

— *Jimnastik öğretmeninin dışında oğlan çocuklardan kadınca ilgi duyduğunuz, hoşlandığınız, sevdiğiniz kimse olmadı mı?*

— Olmadı. Oğlan çocuklarla ilişkilerim arkadaşçaydı. Herhangi birine aşık olmadım, cinsel eğilim duymadım. Lisede de durum değişmedi...

Ben aslında çok sevecen bir çocuktum. Değişik bir çocuk. Erkek arkadaşlarımla kız arkadaşlarımı ayırmadan çok yakın arkadaş oluyordum hepsiyle. Bana nedense hep 'kız kardeş' gözüyle bakardı erkek arkadaşlarım. Bu belki de benim tavrımdan geliyordu. Çünkü benim aradığım bilmediğim bir yerlerden gelecek, beni alıp götürecek biriydi. Düşsel biri adeta. Kendine çok güvenen, kişilikli, kuvvetli biri. Onun için hep, dışa vurmadan, içimden gizlice, hiç yüz vermeyerek platonik

aşklar yaşardım. Arkadaşlarım da (bazıları) bunları bilir ve çok sevinçli, eğlenceli, düşsel, masalsı bulurlardı. Bunlar, çok beğenmek mi, aşk mı neydi bilemiyorum. Çocuksuluğun ağır bastığı bir şeylerdi. Ama şunu kesinlikle biliyorum: "Konuşulan kız" (o zaman öyle denirdi; şimdiki "çıkmak"ın karşılığı) olmak bana çok onur kırıcı geliyordu. Belki böyle düşündüğüm için öyle ilişkilerim olmadı. Ama, arkadaşlarımın çoğu erkekti.

— *Türkçe öğretmeniyle aranız nasıldı?*

— Çok iyiydi. Zaten, söylemeyi unuttum, daha ilkokuldayken benim tahrir ödevlerim beğenilir, öğretmenler odasında okunurdu. Ortaokuldayken de aynı şey sürdü. Türkçe öğretmenimiz Meziyet Hanım da ödevlerimi götürür öğretmenlere okurdu.

— *Bu ödevlerin dışında bir şeyler yazıyor muydunuz?*

— Hayır.

— *Okuma işi nasıl gidiyordu?*

— Babamın kitaplarını okuyup bitirmiştim. Bu arada gazete romanlarını okumaya başlamıştım. Kerime Nadir, Mükerrem Kâmil, Peride Celâl, Esat Mahmut gibi yazarların romanlarını. Bunları ablam gazetelerden keser, yatağın altına saklardı. Onları benim okumam istenmiyordu. Herhalde cinsel açıdan zararlı olacağı düşünülüyordu. Fakat annemle ablam evde bulunmadıkları zaman ben onları alır, gizlice okurdum.

— *Ortaokuldan başka bir anınız var mı?*

— Yok. Sıradan bir ortaokul eğitimi. Yabancı dil dersleri çoğunlukla boş geçerdi. Bazen az buçuk dil bilen birileri gelirdi. Eczacı, doktor, baytar gibi...

LİSE

— *Liseyi nerede, hangi yıllarda okudunuz?*

— 1939'da ortayı bitirince Eskişehir'e gittik. Liseyi orada okudum, orada bitirdim.

— *Yaşamınızda bir değişme oldu mu?*

— Biraz daha büyümüştüm. Eskişehir'de sinema vardı. Haftanın belirli günlerinde gelen dergiler vardı. "Akbaba", "Yedigün" falan gibi. Gene de yaşamımın büyük bir değişiklik gösterdiği sanılmamalıdır. Annelerle babalar gene aynı minval üzre sürdürüyorlardı yaşamlarını. Ben de evde oturup, artık radyomuz olduğu için radyo dinliyordum. Kendimce yeni istasyonlar, yeni müzikler, yeni tatlar buluyordum. Elime geçen kitapları okumam sürüyordu. Artık parayla kitap alma olanağına da kavuşmuştum. Eskişehir'de kitapçılar vardı. Kimden bir şey duysam, hemen o kitabı alıp bir solukta okuyup bitiriveriyordum.

— *Neler okuyordunuz?*

— Yalnızca Zola'nın *Nana*'sını, *Germinal*'ini anımsıyorum, öbürlerini unutmuşum.

— *Şiir, hikâye, düşünce kitaplarını da okuyor muydunuz?*

— Hayır, yalnızca romanları okuyordum.

— *Eskişehir'in neresinde oturuyordunuz?*

— Yukarda, Odunpazarı semtinde Nafia'da. Lise de oradaydı.

— *Derslerle aranız nasıldı?*

— İyi bir öğrenci değildim, yaramaz ve afacandım. Öyleyken hiç sınıfta kalmadım. Yalnızca dil derslerinden sıkıntı çekiyordum. Daha önce de söylediğim gibi, ortaokulda doğru dürüst dil öğrenimi görmemiştim. Sağlam bir temelim yoktu. Lisede ise Mösyö Pizza adında iyi bir öğretmenimiz vardı. Çok zorlanıyordum. Bu yüzden babam işe el koydu. Üç yıl boyunca beni çalıştırdı.

— *Edebiyat öğretmeniniz kimdi?*

— Vasfi Mahir Kocatürk'tü. Hoş bir adamdı. İyi ders anlatırdı.

— *Yazmanızda bir etkisi, kılavuzluğu oldu mu?*

— Sanmıyorum. O kadar ki, çıkmakta olan edebiyat dergilerini bile ben ondan değil de üniversitede arkadaşlarımdan öğrendim. Lisede şimdi adını anımsayamadığım bir radyofo-

nik oyun yazdım. O yıllarda radyo oyunları beni çok etkiliyordu. Düşkündüm onlara. Yazdığım oyunu radyoevine gönderdim. Bana Selim Sarper cevap verdi. Oyunumun okunduğunu, beğenildiğini, fakat radyoya uygulanmasının imkânsız olduğunu, yeni çalışmalarımın beklendiğini bildiriyordu.

— *Sizi etkileyen bir öğretmeniniz yok muydu?*

— Vardı. Şişman, kısa boylu Süleyman Bey. Biyoloji öğretmeni. Fakat biyolojiden çok bize hayat bilgisi anlatırdı. Ne olduğunu açık seçik anlatamam, yine de ondan çok şey öğrendiğime inanıyorum. Kişiliğimin oluşumunu etkilemiş olsa gerekir. Solcu olduğunu sanıyorum. Galiba sürgündü de...

Bir de yeşil gözlü, yakışıklı bir kimya mühendisi öğretmenimiz vardı. O da bize vakur, onurlu, dürüst olmayı aşılamıştı. Dürüstlük konusunda babamın da üzerimde büyük etkisi olmuştur. Yeri gelmişken aile dostumuz Yüzbaşı Hayri Sükan Ağabey'i anmalıyım burada. Çünkü namuslu, dürüst olmanın bir simgesiydi gözümde o. Hem kişiliği, hem yaşamı, hem de dünya görüşüyle.

— *Liseyi hangi yılda bitirdiniz?*

— 1943 yazında bir yıl gecikmeyle bitirdim...

— *Niçin gecikmeyle?*

— Fransızcadan bütünlemeye kaldığım için.

ÜNİVERSİTE

— *Eskişehir'de liseyi bitirdikten sonra ne yaptınız?*

— Babam İstanbul'da Nafia müdürlüğüne atandı. Sultanahmet'te bir eve yerleştik. Babamın bir dişçi arkadaşı vardı. Karısı Ermeni'ydi. Ben liseyi bir yıl takıntıyla bitirdiğimden artık okumak, üniversiteye gitmek istemiyordum. Kadın bunu duyunca şaşırdı. Beni yatıştırdı, yükseköğrenim yapmaya özendirdi. Bunun üzerine 1943'te Edebiyat Fakültesi'ne başvurdum. Kalemdeki adam "Nereye yazılacaksınız?" diye sordu. "Edebiyata" dedim. Adam, "Hangi bölüme?" diye üsteleyince şaşırdım. Fakültede edebiyattan başka bölümler de

bulunduğunu bilmiyordum. Adam gülümsedi. "Sizi şimdilik Türkolojiye yazayım da sonra edebiyata geçersiniz" dedi. Anlamadım, ama sesimi de çıkarmadım. Çok sinirliydim. Dışarı çıkınca Hamit Akınlı'yla karşılaştım. (Sonradan sıkı arkadaş olduk.) Konuştuk, o da Türkolojiye yazıldığını söyledi.

— *Başka arkadaşlarınız da oldu mu?*

— Mehmet Deligönül, Satı Erişen, Saadet Timur, Enis Rıza Olcayto ve Gönül Hürkuş'la arkadaştım. Onlar da Türkoloji öğrencisiydiler. Hepsi de edebiyatı çok seviyorlardı.

— *Aralarında gönül verdiğiniz biri var mıydı?*

— Yoktu. Her biriyle canciğer dosttum, ama hiçbirine aşık değildim. Lisede olduğu gibi üniversitede de kimseye tutulmadım.

— *Hocalarınız kimlerdi, nasıl kişilerdi, size neler öğrettiler?*

— Ben, daha önce de anlattığım gibi, çok küçük yaşta, başka olanağım olmadığından, babamın kitaplarını okuyarak başladım işe. Üniversiteye geldiğim zaman pek çok kitap okumuş, pek çok şeyler bilen, ama karmakarışık bir birikimi olan taşralı bir çocuktum. Biz taşra liselerinden gelen çocuklar, doğru dürüst bir eğitim görmemiştik. Ben okumak, öğrenmek; dünyayı, yaşamı, insanı kavramak için, doyumsuz istekler, hevesler içindeydim. Ama, tam anlamıyla, neyi, nereden, nasıl, neden öğreneceğimi bilemiyordum. Türkolojinin beni doyurmadığını seziyordum. Diyelim, Ali Canip gelir Keçecizade İzzet Molla, Sümbülzâde Vehbi diye, İsmail Hikmet Ertaylan gelir Tevfik Fikret, Mehmet Akif diye tuttururdu. (Onları yakından tanıyormuş.) Sıkılırdım. Ali Nihat Tarlan yumuşak, kibar bir adamdı. Divan edebiyatı şerhine gelirdi. Dersinden hoşlanırdım. Uzak, gizemli, erişilmez, garip bir dünya düşlerdim o derslerde. Ama, o kadar işte. Çünkü anlattıkları çağdaşlıktan uzak, ölü, cansız gelirdi bana. Fakat Mehmet Kaplan'ı soluğumu tutarak dinlerdim. Çok şey öğrendim ondan. Açıklamalarından etkilendim. Bir de Cevdet Perin vardı. O da Paris, Londra diye tuttururdu ama, beni

başka dünyalara götürürdü. Anlattıkları yaşadığımız çağdan, günümüzün öteki yaşamlarından esintiler getirirdi. Tüm bunlara karşın, dünya edebiyatıyla olsun, çağdaş edebiyatla olsun yüz yüze gelemiyorduk. Bize bu yönde yardım eden, yol gösteren bir hocamız yoktu..

— *Ya dil hocalarınız?*

— Ahmet Caferoğlu beni çok severdi. Ben de onu severdim. Delidolu, konuşkan, ama açık yürekli bir kişiydi. Ondan neler öğrendiğimi anımsayamıyorum. Rahmeti Arat ise ilginç şeyler anlatırdı. İyi bir hocaydı.

— *Yani, sonuç olarak, Türkoloji öğrenimi sarmadı mı sizi, edebiyata ilginizi, sevginizi pekiştirmedi mi?*

— Hayır... Sonuç olarak Türkolojinin beni doyurmadığını söyleyebilirim.

— *Niçin?*

— Ben istiyordum ki orada her yönüyle hep edebiyat öğretilsin. Yazmayı, yazarları tanımayı, eserleri değerlendirmeyi, anlamayı öğreneyim. Yazık ki Türkolojide bunları bulamadım. Üstelik, Cevdet Perin'in Fransızca dersleri de hevesimi kırdı. İlk gün beni tahtaya kaldırdı. "Yaz bakalım," dedi, "Mösyö..." Bir türlü "mösyö"yü yazamadım. Çok şaşırdım. Gerçi sonra söylediklerini yanlışsız yazdım, ama bir kez olan olmuştu. Derslerin hiçbirini kaçırmadığım halde beni devamsızlıktan bıraktı. Çok üzüldüm. Devam mecburiyeti kondu. Kadıköy'den, Bahariye'den fakülteye gelip 8.30'da derse yetişebilmek için gecenin karanlığında kalkmam gerekiyordu. Benimse hem moralim, hem sağlığım bozulmuştu. Türkolojiden ayrıldım, felsefe bölümüne geçtim. Fakat iyice zayıflamıştım. Kilom 46'ya düşmüştü. Bu yüzden felsefeye de devam edemedim. Fakülteyi bıraktım. Zaten doktor da bir yıl kadar dinlenmemi söylemişti. Kendimi okumaya verdim. Çılgınlar gibi okudum...

— *Neleri okudunuz örneğin? Düşünce kitaplarını da okudunuz mu?*

— Daha çok edebiyat ürünlerini okuyordum. Bu arada Piaget'nin *Çocukta Dil ve Düşünme*, Kretschmer'in *Beden Yapısı ve Karakter*, Max Beer'in *Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Umumî Tarihi* (Zühtü Uray çevirisi) Upton Sinclair'in *Altın Zincir*, Suut Kemal'in *Estetik*, Burhan Toprak'ın *İslâm Sanatı*, Adnan Adıvar'ın *Tarih Boyunca İlim ve Din*, İpşiroğlu ile Eyüboğlu'nun *Avrupa Resminde Gerçek Duygusu* adlı düşünce kitaplarını da okuduğumu anımsıyorum. Bunlardan bazılarını fakültedeyken, bazılarını da ayrıldıktan sonra okumuştum.

— Fakültede edebiyatla ilişkileriniz nasıldı? Orada neleri okuyordunuz?

— Çok şeyi... Önce "Varlık" dergisini keşfettim... Meğer ne güzel dergiymiş! Satı ve öbür arkadaşlarla onu okur, içindekileri tartışırdık... Böylece, koyu bir edebiyat ortamına girmiştim... "Varlık"tan başka "İstanbul, Şadırvan, Yücel" gibi dergileri de kaçırmıyorduk... Ayrıca, yazarları da 'külliyat' halinde okuyorduk. Özellikle Fransız ve Rus edebiyatını bu yolla ve daha çok romanlardan izledik. Ahmet Halit Kitabevi'nin Şarktan Garptan Seçme Eserler, Remzi Kitabevi'nin Dünya Muharrirlerinden Tercümeler ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın Dünya Edebiyatından Tercümeler'i (yeni klasikler) bizim en büyük kaynağımız olmuştu. Derken "Tercüme" dergisi çıktı. Bunlar dünyaya ve edebiyata büyük bir açılıştı bizim için. Özellikle benim için. Çünkü ben bir taşra lisesinden gelmiş ve iyi eğitim görmemiş bir çocuktum...

— Yerli edebiyattan kimleri okuyordunuz?

— "Varlık"ın önerdiği kitapları hemen alır, emer gibi okurduk. Sözgelişi Sait Faik'i yutarcasına okudum. Çok sevdim hikâyelerini. Enikonu vurulmuştum. *Semaver*'i okuduğumda neredeyse çıldıracaktım. Oktay Akbal'ı da severek okuyordum...

— Peki, ya Sabahattin Ali'yi, Orhan Kemal'i, Samim Kocagöz'ü?

— Okumaz olur muyum, elbette okuyordum! Onları da, başkalarını da! Gorki'yi de, o zamanlar pek moda olan Istrati'yi de okuyordum, ama en çok Sait Faik'i seviyordum...

— *Şairlerden kimleri okuyup seviyordunuz?*

— Orhan Veli'yi, Oktay Rifat'ı, Cahit Külebi'yi, Fazıl Hüsnü'yü, Bedri Rahmi'yi, Attilâ İlhan'ı... Dergilerde çıkan şiirleri olsun, yayımlanan şiir kitaplarını olsun, arkadaşlarla didik didik ederdik. Günün şairlerini ezbere bilirdik...

— *Ya Nâzım Hikmet?*

— Nâzım benim öğrencilik yıllarımda, hele benim gibi Anadolu'nun ta Kars'larından, Ardahan'larından gelen bir çocuk için kalın kara bir tül arkasında, korkulu, gizemli, adı anılmayan, suç, hainlik, sürgün, hapis sözcükleriyle bir arada korku veren falan bir şeydi. Burnum büyük olduğu için, kimseye sormadan öğrenmeye çalışırdım bu işin ne iş olduğunu. Herhalde babam anlatmıştır işin aslını. Bazılarının elinde, gizlice elden ele dolaşan, yavaşça, fısıltıyla sözü edilen bir şeyler vardı. El yazısı şiirler falan. Çok sonra okudum ben Nâzım'ı tümüyle.

— *Bu şairleri ve adı geçen, geçmeyen yazarları tutkuyla okuma sizde bir yazma isteği uyandırmıyor muydu?*

— İstek ne demek, kendimi yazar sayıyordum. Yazacağını önceden bilen biriydim. Arkadaşlarım da öyle biliyorlardı.

— *Yani yazmadan yazar mı olmuştunuz?*

— Evet, olmuştum. Konuşmalarımdan mı, okuduklarımdan mı, davranışlarımdan mı, nedense arkadaşlarım da beni öyle kabul ediyorlardı... Satı bir ara vereme tutuldu. Bağlarbaşı'nda provantoryuma yattı. Çok severdim kendisini. Derinden üzüldüm. Her gün başımdan geçenleri, okuduklarımı, konuştuklarımı, arkadaşlarımın yaptıklarını yazıp ona gönderiyordum. Mektup-günce-eleştiri-gezi karışımı yazılardı bunlar. Belki bir türe girmiyorlardı. Öyleyken Satı: "Sen hikâye yazıyorsun" diye tutturdu. "Sen hikâyecisin! Hikâyeci olacaksın!" Bense, tersine, roman yazmayı tasarlıyordum.

Onun beni 'hikâyeci' diye nitelendirmesine, hikâye yazmaya kışkırtmasına sinirleniyordum.

— *İlk yazınız da o sıralarda yayımlanmış...*

— Evet, "İstanbul" dergisinde. Genç Kalemler sayfasında, "Ümit" başlığıyla. Derginin sanat-edebiyat bölümünü hocamız Mehmet Kaplan yönetiyordu.

— *Yazınız derginin 15 Şubat 1945 tarihli 30. sayısında çıkmış. Bir sütunluk yazının ilk paragrafı şöyle:*

"Kardeş,

Her gelen bahar, seni eskisinden daha kederli, daha bitkin; beni canlı ve neşeli kılıyor. Sen her nefes alışında biraz daha çöküyorsun, ben göğsümü şişiren sevinçli dünyalara sığamıyorum. Çünkü sen ümidini kaybettin..."

— Bu, hikâye değil, mektupla anı arası bir yazıydı.

MÜZİK ÖĞRETMENLİĞİ

— *1945 yılında fakülteyi bıraktınız. Sonra nelerle uğraştınız?*

— Bir yandan bolca dergi, kitap okurken, bir yandan da Verda Ün'den piyano dersleri almaya başladım. Daha sonra, 1947'de Heybeliada İlkokulu'nda bir arkadaşın önerisiyle müzik öğretmenliği yaptım. Orada on kişilik bir mandolin topluluğu oluşturdum. Her yıl İstanbul Radyosu'nda bir konser veriyor ve bir müzikli oyun sahneliyorduk. Bu iş 1955'e kadar sürdü. Tam sekiz yıl...

— *Bu arada bir İtalya yolculuğunuz var...*

— Müzik öğretmenliği yaparken Nedim Otyam'la tanıştım. O sırada Üniversite Korosu kurulmuştu. Kurucusu Hukuk Fakültesi'nden Ercüment Berker'di. Alaattin Yavaşça, Nevzat Atlığ gibi öğrenciler de korodaydılar. Ben de korodaydım. Klasik Türk Musikisi yanında bir de Türk Halk Türküleri Korosu vardı. Nedim Otyam'ın yönettiği bu koroda da yer almıştım. (Aslında Otyam'la Berker'i de ben tanıştırmıştım.) Daha sonra Otyam 'Yurdun Her Köşesinde Deyişler ve

Söyleyişler' adıyla bir topluluk oluşturdu. Birkaç yıl İstanbul Radyosu'nda program yaptık. Ben hem söyleyici, hem de Turan Erol'la birlikte sunucuydum. Şemsi Yastıman, Zekâi Beşgül, Orhan Peker, Fikret Otyam da aramızdaydı.

— *Ressamlar da mı?*

— Evet... Bizim Fındıklı'daki Edebiyat Fakültesi ile onların Güzel Sanatlar Akademisi yan yanaydı o yıllarda...

— *İtalya yolculuğunu anlatacaktınız...*

— O dönemde sık sık gençlik festivalleri yapılıyordu. İtalya Öğrenci Federasyonu bizim topluluğu çağırdı. Kırk kişilik bir grup Ankara vapuruyla İtalya'ya gittik. 30 gün Roma'da istasyon yöresinde bir pansiyonda kaldık. Üniversitede üç konser verdik. Babam cebime 200 lira kadar para koymuştu. Bol bol gezdim. Roma beni çarptı. Büyük ve güzel binalara, yollara, heykellere, havuzlara, fıskiyelere, müzelere hayran oldum. Ayrıca, Avrupa'yı Avrupa yapan şeyleri, Batı'nın havasını, modern yaşamını, insanlarını da yakından gördüm... Roma'dan Milano'ya gittik, dokuz gün de orada kaldık. Otobüsle Napoli'ye geçtik. Yurdumu, annemi, babamı özlemiştim. Şefik Kaptan'ın yönettiği bir vapurla İstanbul'a döndük...

— *İlk hikâyeniz bu yolculuktan önce mi, sonra mı yayınlandı?*

— Arkadaşım Satı provantoryumdan çıktı, girdi, çıktı. Durmadan hikâyeci olduğumu söylüyor ve beni özendiriyordu. Herhalde onun da etkisiyle bir hikâye yazdım. Adı "Bir Şey". Çekinerek "Seçilmiş Hikâyeler" dergisine, Ankara'ya gönderdim. Hemen ertesi ay derginin Mayıs 1950 tarihli 28-29. sayısında "Yeni İmzalar" başlığı altında yayınlandı. İtalya yolculuğundan önce...

— *Bir yankısı oldu mu hikâyenizin?*

— Hem de nasıl! Doğrusu hiç ummuyordum. Çok şaşırdım. Hani, elini çırparsın, birden "güm!" eder de şaşırırsın ya, işte ben de öyle oldum. "Vatan" gazetesinin sanat sayfasında övücü bir yazı çıktı. Bunu başka sözlü/yazılı övgüler iz-

ledi. Başka dergiler de benden hikâye istediler. Örneğin, bir süre sonra "Yeditepe"den bu yolda bir mektup aldım.

— *"Yeditepe"nin 1 Eylül 1951 tarihli 4. sayısında "Ümit Fakirin Ekmeği" başlıklı hikâyeniz yayınlanmış. Sonradan* ***Bozbulanık****'ta yer alan hikâye.*

— "Bir Şey"in çıkışından sonra "Seçilmiş Hikâyeler" dergisinin sahibi Salim Şengil'den mektup geldi. Benimle tanışmak istediğini bildiriyordu. Nitekim, bir süre sonra geldi. Babam o sırada hastaydı. Aşağıda kalp krizinden yatıyordu. Ölecek diye ödüm kopuyordu. Hayat hakkında doğru dürüst bir bilgim yoktu. Tecrübesizdim. Salim Bey'i yukarda arkadaşım Gönül Hürkuş'la karşıladık. İnce, uzun, canlı, güçlü, anlayışlı bir adamdı. Hoşsohbetti. Konuştukça ferahladım. Güven duydum ona. "Eğer babam ölürse, Salim Bey var" diye düşündüm. Tavrı, konuşması, sesinin tonu beni etkilemişti. Gönül onun bana âşık olduğunu söyledi. Kızdım ona. "Ne münasebet!" dedim. "Elin evli, çoluk çocuklu adamı niye bana âşık olsun?"

— *Kaç çocuğu vardı Salim Bey'in?*

— Dört çocuğu vardı. En küçüğü dokuz aylıktı... Ondan sonra Salim Bey yine geldi. Benim için dergide bir özel sayı çıkaracağını söyledi. Yanımda yeni hikâyeler vardı. Hepsini ona verdim. Birkaç ay sonra özel sayı çıktı.

— *"Seçilmiş Hikâyeler" dergisinin Temmuz 1951'de yayımlanan 40-41. sayısı. İçinde sizin "Alaturka Şarkılar, Evin Tuzu Biberi, Kurumak, On Sekiz Yaşında Biri, Sinir Hastalıkları Mütehassısı, Keklik Türküsü, Dışarlıklı, Oda Müziği" başlıklı sekiz hikâyeniz ile İlhan Tarus, Ziya Termen, Şahap Sıtkı, Hamdi Olcay ve Salim Sengil'in sizinle ilgili övücü değerlendirmeleri yer alıyor. Oktay Akbal 1 Eylül 1951 tarihli "Varlık"ta bunlardan söz ederek sizi kutluyor: "Bir haftadan beri Nezihe Meriç'in hikâyelerini elimden bırakamıyorum. Kaç zamandır bir hikâye kitabını bu kadar zevkle, sevgiyle okuduğum olmamıştı. Ne kadar başka, değişik bir hava var*

bu genç kızın hikâyelerinde! İnsan okumaya doyamıyor, o hikâyeler bitecek diye korkuyor adeta..."

— Bu özel sayıdan sonra, herhalde tek kadın hikâyeci olduğum için, enikonu üne erdim. Bir sürü yazı çıktı dergilerde, gazetelerde. Salim Bey sevinçliydi, sık sık İstanbul'a gelip gidiyordu. Hikâyelerimi bir kitapta toplayacağını söylüyordu. Ben harıl harıl *Bozbulanık*'ı hazırlamaya çalışıyordum. Birikimim vardı, kitabı bitirmekte güçlük çekmedim. 1952'de *Bozbulanık* basıldı...

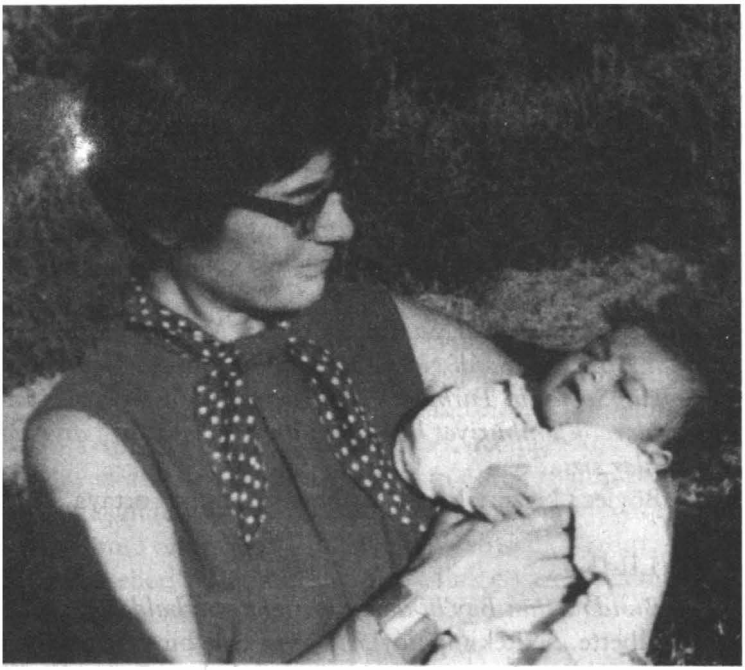
— *Ve Oktay Akbal, Samim Kocagöz, Muzaffer Uyguner, Muhtar Körükçü, Sami Nabi Özerdim, Ercüment Uçarı, Demir Özlü, Seyfettin Turhan, Vedat Kaya onu öven yazılar yayımladılar. "Cumhuriyet kuşağının ilk kadın yazarı" diye tanımladılar sizi...*

— Böylece Nezihe Meriç diye bir yazar çıktı ortaya...

EVLİLİK

— *Bunda Salim Bey'in de katkısı oldu herhalde...*

— Elbette... Nitekim, olayların akışı öyle bir yere geldi ki, ben sonuçta onsuz yaşayamayacağımı anladım. Onun davranışları, sözleri, mektupları, ilgileri, fedakârlıkları beni etkilemiş olmalıydı. Fakat önümüzde büyük engeller sıralanıyordu. Salim Bey evliydi, dört çocuğu vardı. Gerçi benimle evlenmeye kesin kararlıydı, ama söz konusu engelleri aşması da zordu. Öte yandan, ben de onu sevdiğimi anlamıştım. Ama mutlu olacağımı ummuyordum. Bu yüzden ne onunla, ne de başka biriyle evlenmeyi istiyordum. Onu hep sevecek, fakat hiç kimseyle evlenmeyecektim. Bunda kararlıydım. O ise diretiyordu. Bundan ötürü çok acılı, sarsıntılı, fırtınalı, dedikodulu günler yaşadık. Bir ara ağır nevrasteniye yakalandım. Aylarca yattım, kimseyle konuşmadım. Altı yıl direttikten sonra evlenmeye razı oldum. 21 Haziran 1956'da Yalova'da biz bize nikâhlandık. Ankara'da Bahçelievler'de bir eve yerleştik. Sıkıntılı, ama dayanışmalı, mutlu günler yaşadık. Çocukları

da isteyerek yanıma aldım. Zaten çocuk delisi bir insandım. Üstelik, babalarını sevip de çocuklarını sevmemeyi aklım almıyordu. Onlara yalnızca bir anne gibi değil, bir dost gibi davrandım. Onların en büyük arkadaşları, yardımcıları, sırdaşları ben oldum. Bu da benim emeğimin karşılığı oldu. Bundan büyük bir mutluluk duydum...

— *Aynı yıl ikinci eseriniz* ***Topal Koşma*** *yayınlanmış...*

— Evet... O da birincisi gibi olumlu yankılar yarattı basında.

— *Vedat Günyol, Erdal Öz, Ömer Atilla, Muzaffer Erdost, İlhami Soysal, Tevfik Çavdar beğenip değerlendirmişler kitabınızı.*

— 1957'de "Seçilmiş Hikâyeler" (Sonra "Dost") dergisinin, sorumlu müdürlüğünü üstlendim. Çünkü Salim'e basın kartı vermiyorlardı. "Kart sahibinin ek işi olamaz, dergi ve kitap çıkaramaz" diyorlardı.

— *Yayınevinde başka ne iş yapıyordunuz?*

— Derginin düzeltmelerini yapıyor, gelen hikâyeleri okuyup seçiyor, paketleri bağlıyordum. Bir çeşit yayınevi emekçiliği...

— *Bu iş ne zamana kadar sürdü?*

— 1972'ye kadar... Geçim sıkıntılı, çok çalışmalı, kitap toplatmalı, mahkemeli, hapisli, karakollu, çocuklu bir uzun on beş yıl...

1960'TAN SONRA

— ***Topal Koşma'nın** çıkışından beş yıl sonra. 1961'de **Korsan Çıkmazı** yayımlanıyor. Türk Dil Kurumu'nun 1962 Roman Ödülü'nü kazanıyor. Olumlu yankılar yaratan hikâye kitaplarınızın ardından niçin romana yöneldiniz?*

— Çünkü, çocukluğumu kaplayan Anadolu yaşamıyla, kırlarla, memur aileleriyle, memur çocuklarıyla ilgili gözlem ve anılarımı yazıp kurtulmak istedim. 1960'ta İstanbul'a gittim. Polonezköy'de 25 gün kadar çalıştım. Romanı kabataslak yazdım. Ankara'ya dönünce işledim. Bunun için 27 Mayıs'ı izleyen günlerde pıtrak gibi çıkan bazı kitapları okudum. O zamana kadar ben daha çok sanatçı gücümle, yeteneğimle, gözlemimle yazıyordum. (Ortada, lisede, hatta üniversitede bize bu konularda yol gösterici bir öğretmenle karşılaşmamıştım. Kaldı ki, o yıllarda "S" harfi bile söylenemezdi. Nerde kaldı sosyalizm falan...) Gerçi genelde demokrasiden yanaydım, ama özelde belirgin bir ideolojik/politik eğilimim ve bu yolda yeterli bir kültürel birikimim yoktu. Romana başlayınca bunun eksikliğini duydum ve onu gidermeye yöneldim.

— *Korsan Çıkmazı'nda yer alan başınızdan geçmiş bir olay var. Birkaç dergide de sözü edildi.*

— Gerçi *Korsan Çıkmazı*'nda kullanıldı o olay, ama pek ilginç değil. 1957'lerde falan Salim Şengil'le (eşim, kocam, bizim bey, bizimki, zevcim, benim adam diyemediğim için böyle diyorum) babamın çok yakın arkadaşı olan Aka Gündüz'ü ziyarete gittik Keçiören'e. Yokmuş. Geri döndük. Yürüye yü-

rüye inerken benim durumum çok kötüledi. İlle bir yer bulup rahatlamam gerekiyordu. Kimsenin kapısını çalamıyorduk. O zaman Keçiören şimdiki gibi değildi. Kırlık görünümü daha kaybolmamıştı. Evler seyrek seyrekti. Orada, sanırım vişnelik denilen bir yer vardı. Uzayıp giden bir koruluk. Çaresiz oraya girmem gerekti. Yoksa çatlamak işten değil. Salim yolun başında dikildi, ben ağaçların arasına girdim. Şurası iyi, burası daha iyi derken, neye uğradığımı şaşırtan bir kıyamettir koptu. Çevrenin çocuklarının bağrışmaları, Salim'in kalın sinirli sesi, düdükler, jandarma falan derken koşuşmalar başladı. Birileri silahı var, silah çekti diye haykırıyordu. Ben korkudan ödüm patlamış olarak, şaşkın şaşkın ortaya çıktığımda Salim gülüyordu, ama sinirlenmişti. "Çabuk" diye elimden tuttu, asfalta çıktık, yoldan geçen ilk vasıtaya atlamak üzere koşar adım yürümeye başladık. Ama biz otobüse yetişemeden o çocuk kalabalığı ve iki jandarma, bayır aşağı koşup önümüzü keserek bizi durdurdular ve karakola davet ettiler.

Çaresiz peşlerine düşüp, tepedeki karakola gittik. –Kır kahvesi gibi çok güzel bir karakoldu– Uzun hikâyedir. Telefon çalışmaz, jandarma habire "Alooo, alo, çavuşum alooo" diye haykırır. Hatlar karışır. Salim basın kartı elinde, sinirden hop oturup hop kalkar. Sonuçta bizi saat 23.00'e dek orada tuttular. Meğer gül hastası bir mühendisin Avrupa'dan getirip, yarışma için yetiştirdiği çok pahalı karagül bir gün önce çalınmış. Onun için benim girdiğim vişnelikte jandarma pusuda bekliyormuş. Ayrıca, para vaat edildiği için semtin tüm çocukları da. Salim önce jandarmaya durumu anlatmaya çalışmış, bakmış laftan anlamıyor, atmış elini cebine, çekmiş piposunu. Durum, tebdil gezen bir polisin oraya rasgele uğraması, anlatılanları anlayıp, anlayışla karşılaması ile aydınlandı. Özür dileyerek bizi uğurlamıştı. Berbat bir Keçiören gezisiydi. Bu olay değişerek, kendiliğinden, evet kendiliğinden, *Korsan Çıkmazı*'na girdi.

— *Kızınız Aslı'nın doğumu da ödül aldığınız günlere mi rastlıyor?*

— Ben çocuk delisi bir insanım. Çocukları çok severim. Fakat evliliğimin ancak beşinci yılında, 1962'de bir çocuğa kavuşabildim. Ondan önce birkaç kez düşük yapmıştım. İğnelerle, ilaçlarla çocuğu doğurunca pek sevindim. Enikonu yaşamım ve kişiliğim değişti. Yumuşak bir insan oldum. Gerçi çocuğa annem baktı, ama yine de birtakım sorunlar eksik olmadı. Öyleyken, mutlu olduğumu söylemem gerekiyor.

— 27 Mayıs 1960 harekâtının ve 1961 Anayasası'nın üzerinizde ne gibi etkileri oldu?

— Anayasa'nın getirdiği demokratik açılım içinde, az önce eksikliğini duyduğum alanda okuma işini sürdürdüm. Örneğin, Sabahattin Selek'in *Anadolu İhtilâli*'ni, Doğan Avcıoğlu'nun *Türkiye'nin Düzeni*'ni ve öbür sol yayınları okumak elbette ufuk genişliği getirdi. 27 Mayıs'ın en büyük etkisi bu oldu bende...

— Bu etkiyle neler yaptınız?

— Salim'le Nâzım Hikmet'in eserlerini yayımlamaya karar verdik. Bunun için hazırlıklara giriştik. İlk olarak 1965'te üç oyununu çıkardık: *Ferhat ile Şirin*, *Enayi*, *İnek*. Bunları üç şiir kitabı izledi: *Jokond ile Si-Ya-U*, *Taranta Babu'ya Mektuplar*, *Benerci Kendini Niçin Öldürdü*. 1966'da da üç oyun (*Kafatası*, *Unutulan Adam*, *Bir Ölü Evi*) ile iki şiir kitabı (*Şeyh Bedrettin Destanı*, *Yeni Şiirler*) yayınladık.

*— Bu arada **Menekşeli Bilinç**'i de yayımlamışsınız ve ardından tiyatroya yönelmişsiniz. **Sular Aydınlanıyordu**'yu yazmışsınız.*

— *Menekşeli Bilinç* 1965'te yayımlanmıştı. O sıralarda ben de oyun çalışmaya başlamıştım. Görgü, bilgi hak getire. Kitaptan tiyatro öğrenmeye çalışmakla ne derece oyun yazılırsa öyle bir şey işte. Deneme sahneleri yok. Devlet Tiyatrosu'nda provalara girilmez, dış ülkelere gidip seyretmeye olanak yok. Kimse yazarın elinden tutmaz. Bilinen bir şey bu. Yazarların çoğu parasızdır. Bakarsın millet, bir şeye yaramayan alışverişler için Avrupa üzerine Avrupa çeker, sen müzeler için, eski kentler için, tiyatrolar için ölsen gidemezsin.

Hatta arkadaşlarım bilirler, benim ünlü bir sözüm vardır aramızda. Derim ki: "Ben Konya'ya gidemiyorum, nerde kalmış Avrupa." Yolculuğu çok sevdiğim halde, şansım yok bu konuda yazık ki.

İşte böyle bir tiyatro çalışması içinde, hikâyeyi biraz serip oyun yazmaya vurduk işi. *Sular Aydınlanıyordu* yazıldı. –Yıldız Kenter'in sayesinde. Çünkü böyle tek kişilik bir oyunu o önermişti.– Tam Devlet Tiyatrosu'nda (Ben çekinserdim, olduğuna pek inanamıyordum; burada da arkadaşım Sevgi Sanlı araya girdi, zorla oyunu Edebi Kurul'a sundu), oynanmasına karar verilmişti ki Nâzım Hikmet'in *"Bütün Eserleri"* bizim Dost Yayınları arasında piyasaya çıktı. Ben de yazışleri sorumlusuyum.

— *Kitap yayınlarının da mı sorumlusu sizdiniz?*

KOVUŞTURMA

— Evet, onların da sorumlusu bendim, ama bir kovuşturma söz konusu olmadı o zamana kadar. Ancak 1968 Ekimi'nde yayınladığımız Nâzım Hikmet –*Bütün Eserleri, Şiirler, I*– için kovuşturmaya uğradık. Aralık ayındaydık. Bir gün Bilgi Yayınevi'nden Ahmet Küflü'ye telefonla bir şey soruyordum. Bana yavaş sesle: "Hazırlıklı ol, burdalar, Nâzım'ı topluyorlar" dedi. Salim İstanbul'daydı, ertesi gün geldi. Beni savcılık basın bürosundan çağırdılar. (Daha önce de Fazıl Hüsnü'nün ve halk şairlerinin dergide yayınlanan şiirleri için çağırmışlardı, ama sonuçta bir şey çıkmamıştı.) Gittim, ifadem alındı. Ordan 4. Sulh Ceza Mahkemesi'ne gönderildim. 13 Aralık'ta mahkeme tutuklama kararı verdi. Çünkü savcılığın bilirkişi seçtiği Prof. İlhan Akın 9.12.1968 tarihli raporunda adı geçen kitapta TCK'nin 142, 311 ve 312. maddelerine göre suç unsurları bulunduğunu bildirmişti. Hemen o gün Merkez Ceza ve Tevkifevi'ne götürüldüm. Bir gün sonra avukatım Saffet Nezihi Bölükbaşı Nöbetçi Ağır Ceza Hakimliği'ne bir itiraz dilekçesi sundu. Fakat mahkeme tahliye isteğini reddetti.

— Bu durum çevrede bir tepki yarattı mı? Sözgelişi, kadın dernekleri ne yaptılar?

— Kadın derneklerinden tıs çıkmadı. Fakat basında epey yazı çıktı. Örneğin "Vatan"da Oktay Akbal, "Cumhuriyet"te İlhan Selçuk, "Günaydın"da Aziz Nesin, "Akşam"da Çetin Altan, "Tüm"de Mustafa Ekmekçi düşünce özgürlüğü açısından olayı kınayıp eleştirdiler.

— Ya edebiyatçıların, arkadaşların tepkisi?

— Beni arayan, soran, haber, mektup gönderen çok oldu. Ayrıca, birçok da telgraf aldım: Ceyhun Atuf Kansu, Samim Kocagöz, Şiar Yalçın, İsmet Bozdağ, Sami Nabi Özerdim, Hamit Akınlı, Nedim Otyam, Edip Cansever, Fethi Naci, Hikmet Alkılıç, Mazhar Leventoğlu, Rıfat Bayatlı, Nurer Uğurlu vb... Bunun dışında, yemek getirmek üzere dostlar haftalık bir program düzenlediler. Buna göre sırayla Süheyla Sinkil, Cemalettin Ünlü, Sevgi Sanlı, Sezer Duru, Sevgi Sabuncu, Özdemir Nutku, Sevim San, Ayfer Alpay, Adalet Ağaoğlu, Ahmet Oktay, Remzi İnanç, Muzaffer Erdost 18-30 Aralık tarihleri arasında bana öğle yemeği getireceklerdi.

— Güzel bir dayanışma...

— Evet öyleydi, ama ben yemek falan düşünecek durumda değildim. Şaşırmıştım. Çünkü Aslı çok küçüktü. Bakacak kimsemiz yoktu. Çocuk ortada kalacak diye kaygılanıyordum. Enikonu bunalıma girmiştim. Sık sık ağlıyordum. Neyse ki bu uzun sürmedi. Bir hafta sonra. 19 Aralık'ta tahliye edildim... Yine birtakım telgraflar, mektuplar, telefonlar aldım. Bunlardan biri pek anlamlıydı. Samim Kocagöz 27 Aralık 1968 günlü mektubunda şöyle diyordu:

"Aziz Şengil'ler,

Böyle bir günde –günlerde– yeni yılınız falan filan gibi söz edecek değilim. Hangi yeni yıl? 1960 öncesini yaşamaktayız... Aslan Demirelimiz Menderes'ten baskın çıktı; onun on yılda yürüdüğü yolu, üç yılda tüketti. Tanrı encamını hayra tebdil eylesin...

Eşim Sevinç ve ben sizlere –Salim sen şöyle dur– özellikle Nezihe Hanım'a geçmiş olsun deriz. Ailece hepinize esenlikler dileriz."

— Kocagöz'ün öngörüsü çıktı: Sultan Süleyman'a kalmayan dünya Muhteşem Süleyman'a da kalmadı. Biri 1971'de, öbürü 1980'de olmak üzere Demirel iki kez tahtından indirildi...

— *Hapishanede neler gördünüz? Gördükleriniz sizi ne yönde etkiledi? Bunlar eserlerinize yansıdı mı?*

— İlk kez hapishaneyi görüyordum. Bu yüzden, doğallıkla, şaşırmıştım. Demin de söylediğim gibi, çok küçük olan kızımdan ötürü kaygılıydım. İkide bir ağlıyordum. Müebbet hapse mahkûm sekiz kadının bulunduğu bir koğuşa konulmuştum. Üstümüzde hırsız, fahişe, dolandırıcı, katil kadınların koğuşu vardı. Orada gürültü patırtı eksik olmuyordu. Bizim koğuş oldukça sakindi. Koğuş arkadaşlarım bana iyi davranıyorlardı. Solculuğuma değinmiyorlardı. Dışardan bana sürekli çiçek, yiyecek, çikolata ve başka hediyeler geliyordu. Bunların hemen hepsini onlara veriyordum. Hem seviniyor, hem de şaşırıyorlardı. Beni gözlerinde iyice büyütmüşlerdi. Çok saygın, ünlü, görkemli biri gibi görüyorlardı. Verdiklerimi aralarında eşitçe paylaşıyorlardı. Sık sık bana çay yapıyor, sobada ekmek kızartıyorlardı. İçerdeyken –kızımın dışında– zaman ve özgürlük sorunlarını düşünüyordum. Özellikle zaman kavramı hapishanede ayrı bir anlam kazanıyordu. Bu, dışardakine benzemeyen bir zamandı. Ruhsal durumlara bağlanan bir zaman...

— *Hapishanede tanıdığınız kadınlar ve tanık olduğunuz şeyler toplumu, insanları daha iyi tanımanızda etkili oldu mu?*

— Bir dereceye kadar... Çünkü o kadınların çoğunu ben Anadolu'da da, günlük yaşamımda çevremle (örneğin kapıcılarla, komşularla, temizlikçilerle) ilişkilerim içinde de tanımıştım. Beni içerde en çok düşündüren, etkileyen şey, özgürlüğün kısıtlanması karşısında insanın durumu oldu.

— *Ne zaman çıktınız?*

— Ramazan (ya da kurban) bayramından bir gün önce salıverildim. 3. Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılandım. Avukatlarım Nezihi Bölükbaşı da Faruk Erem de çok güzel savundular. Öyleyken mahkeme beni suçlu buldu.

— *16.7.1969 günlü, 909/21-189 sayılı kararla TCK'nin 142/4,6 ve 173/3 maddeleri gereğince bir buçuk yıl ağır hapis ve 6 ay Adana'da emniyet-i umumiye nezareti altında ikametle cezalanmanıza hüküm vermiş...*

— Hükmü hemen temyiz ettik. Yargıtay I. Ceza Dairesi 6.11.1970 gün ve 1969/3441-2961 sayılı ilamıyla usulden bozma kararı verdi. Yeniden yargılanma başladı. Mahkeme altı ay sonra eski kararını yineledi.

— *Mahkemenin 15.4.1971 günlü 1970/412 esas ve 1970/100 karar sayılı bu hükmünü de temyiz etmişsiniz. Fakat Yargıtay I. Ceza Dairesi 27.9.1972 günlü, 1971/2280 esas, 1970/3993 karar sayılı ilamıyla mahkemenin hükmünü onaylamış...*

— Böylece, hüküm kesinleşmiş oluyordu. 12 Mart'ın fırtınalı günleriydi. Bir buçuk yıllık hapis ve altı aylık sürgün sırasında çocuğumun ne olacağını yeniden kaygıyla düşünmeye koyuldum. Sorunu enine boyuna tarttıktan ve çevremle konuştuktan sonra, teslim olmamaya karar verdim. Bundan dolayı anlatılamayacak kadar üzüntülü, sıkıntılı günler geçirdim. Bu arada sevindirici şeyler de oldu. Bir gün yürekli bir komşunun evinde oturuyordum. İzmir Radyosu'nda benimle ilgili bir program yayınlandı. Övgü dolu, 20 dakikalık bir program! Turgay Gönenç hazırlamış. Ne diyeceğimi şaşırdım...

— *Birbirlerinden haberleri olmadığı için yayınlamışlar. Yoksa böyle bir yanlış yaparlar mıydı!*

— Aslında, 12 Mart tavsama dönemine girmişti. Ortalıkta af söylentileri dolaşıyordu. Nitekim, 1974'te Af Kanunu çıktı. Ben ondan sekiz ay önce evime gelmiştim. Kapıları açmıyor, kimseyle de görüşmüyordum. Ama bütün apartman durumu biliyor, susuyordu. Sokakta karşılaştığım tanıdıklar

da beni görünce başını çeviriyor, görmemiş gibi davranıyordu. Sonunda Bülent Ecevit iktidarı zamanında Af Kanunu kabul edildi, ben de kaçaklıktan kurtuldum...

— *Sizin Ecevit'le bir Kıbrıs geziniz olacak...*

— 1974 Temmuzu'nda Kıbrıs Barış Harekâtı olmuştu. Biz ondan sonra çağrılı olarak Ecevit ve gazetecilerle birlikte Kıbrıs'a gidip döndük. Orada bir hafta kaldık.

İSTANBUL'DA

— *Ankara'dan niçin ve ne zaman ayrılıp İstanbul'a taşındınız?*

— 1972'de "Dost" dergisini kapatmıştık. Ankara'nın havası yıldan yıla kötüleşmiş, kirliliği artmıştı. Oturulacak gibi değildi. Ayrıca, ben de Ankara'dan bıkmıştım. Salim ise öteden beri işyeri olarak İstanbul'u istiyordu. Bu yüzden Ankara'daki evimizi sattık. 1976'da İstanbul'a geldik. Vaniköy'de satın aldığımız eve yerleştik. *Dumanaltı*'ndaki hikâyelerin çoğunu orada yazdım.

— *Dumanaltı 1979'da yayımlandı. Sanıyorum, bu kitabınızdaki hikâyelerin çoğu alttan alta 12 Mart günleriyle, hapishanede ve çevrenizde gördüklerinizle, duyduklarımızla ilgili...*

— Öyle sayılabilir.

— *1981'de Sovyetler Birliği'ne gitmişsiniz...*

— TSİP'in düzenlediği bir geziydi. 54 kişilik bir grupla gittik. Yol giderlerini kendimiz karşıladık.

— *Kaç gün kaldınız orada? Uğrunda hüküm giydiğiniz Nâzım Hikmet'in mezarını da gördünüz mü?*

— On bir gün kaldık. Nâzım'ın mezarını da gördüm. Herkes poz verip fotoğraf çektiriyordu orada. Onlara sinirlendim, fotoğraf çektirmedim. Şimdi düşünüyorum da, neden bir tane de ben çektirmedim diye kendime kızıyorum.

— *1982'de Almanya yolculuğunuz var. Kiminle, niçin gittiniz?*

— Salim'le gezmeye gittik. O sıra büyük kızımız Gülsün Londra'da bulunuyordu. Ayrıca, Almanya'dan Yüksel Pazarkaya da sürekli bizi oraya çağırıyordu. Önce Almanya'ya gittik, oradan İngiltere'ye geçtik. Paramız sınırlıydı, çabuk döndük. Sonra ben Almanya'ya tekrar gittim.

— *Hangi yılda, niçin?*

— *Sevdican* adlı oyunum için incelemeler yapmak, gözlemlerde bulunmak amacıyla... Uzun süredir Almanya'da yaşayan Dilek Türker "*Sular Aydınlanıyordu*"yu oynamak istiyordu. Bana yine böyle tek kişilik bir oyun yazıp yazmayacağımı sormuştu. Ben de "Sevdican"ı söylemiştim. Çok sevinmişti. Almanya'dan dönünce *Sevdican*'ı yazmaya giriştim. *Sular Aydınlanıyordu*'daki yöntemi, yani bir kadının değişik kişilikli kadınları oynaması yöntemini bu eserimde de kullandım. Bu oyunumla insanlar arasındaki sevginin ve sevgisizliğin nereden kaynaklandığını ve ne gibi sonuçlar doğurduğunu belirtmeye çalıştım. Özellikle sevginin getirdiği şeylere değindim. İnsanların neden göç etmek zorunda kaldıklarını, hangi dar kapılardan geçtiklerini anlattım. Oyunumu İstanbul'da yazarken çok heyecanlandım. Ağır bir spazm geçir-

dim. Üç kez ayağım tutuldu.

— *Sevdican*'ın Almanya'daki temsili nasıl karşılandı?

— 1985 yılında Almanca ve Türkçe olarak oynanan *Sevdican* hem Almanlar, hem de Türkler arasında büyük bir ilgi ve övgü gördü. Üç yıldır temsili sürüyor.

— *Sevdican'dan sonra başka oyunlar da yazacak mısınız?*

— Yazıyorum.

— *Hangi konuda yazıyorsunuz? Adı nedir?*

— Ben eserlerimin adlarını sonradan koyarım. Türkiye'de aydın sorununu işliyorum. Bu arada "yazamayan, yazamadığı için bunalıma düşen yazar" konusuna da değiniyorum.

— *Edebiyatın öbür türlerinde de çalışmalarınız ya da tasarılarınız var mı?*

— Var, Bodrum öykülerim var. Dört tanesi yayımlandı. Birkaç tane daha yazacağım. Temel konu 'bir yaz kentiyle bir insan' olacak.

— *Roman yazmayı düşünmüyor musunuz?*

— Çok istiyorum, ama bakalım, ne zaman olacak... Ha, bir de senaryo öyküsü yazdım. Adı "Oradan da Geçti Kara Leylekler" Altmış sayfa kadar oldu. (Oysa senaryo öyküsü 1-2 sayfa olurmuş. Benimki daha çok bir film anlatısı.) Başar Sabuncu'ya verdim. O yapamayacağını söyledi. Senaryo şimdi bende. Kız beğenir gibi aklımdan rejisör araştırıyorum.

— *Gazetelerin yazdığına göre yeni bir yolculuk söz konusu...*

— Evet, Türk-Alman ikili kültür anlaşması çerçevesinde çağrılı olarak Federal Almanya'ya gideceğim. Orada Türk öykücülüğü üzerine konuşacak ve öykülerimi okuyacağım. Yolculuk Nisan ayında, 1988'de...

— *Benim sorularım burada bitiyor. Sizin sorulmasını istediğiniz başka bir şey var mı?*

— Yok.

— *Sizi çok yordum. Teşekkür ederim.*

— Asıl ben teşekkür ederim.

Kişiliği

KENDİ AĞZINDAN

— Siz kimsiniz? Bedensel ve ruhsal açıdan kendinizi nasıl görüyorsunuz? Başlıca özellikleriniz, eğilimleriniz, alışkanlıklarınız, hoşlandıklarınız, hoşlanmadıklarınız, sevinçleriniz, öfkeleriniz, özlemleriniz, uğraşlarınız nelerdir? Günlük yaşamınız, çevreyle ilişkileriniz, insanlara bakışınız nasıldır?

— Ben, kendisine bu gibi sorular sorulduğu zaman, işi gereğinden çok ciddiye alarak, huzuru kaçarak, sorulanları en güzel nasıl yanıtlayabileceği konusunda tedirginlikler üreterek sıkılan, bunalan, ama ille de yanıtlamak isteyenlerdenim. Soruları, kendi gönlümce harmanlayarak, yanıtlamaya başlıyorum:

Önce dış görünüşüm: Türk kadınlarına göre uzunca sayılan bir boyum var. 1,65. Kara kaşlı, kara gözlü, buğday tenliyim. Ağzım burnum ufak. Elmacık kemiklerim çıkıkça. Gözlerim, belli belirsiz çekik. Yıllar yılı, değişik bir yüzüm olduğunu söylediler. Ben kendim de yüzümü beğenirim. Severim de. Çok uzun yıllar incecik, zayıf biri olarak yaşadım. Kırk kiloyla elli arasında. Yıllar geçtikçe, doğal olarak kilo almaya başladım ama, hiçbir zaman geleneksel, şişman Türk kadını tipi olmadım. (İtiyadi düşüklerden ötürü karnımın büyük kalışını saymazsak). Elimden geldiğince uzun boylu, ince havayı korumaya çalıştım. Genellikle değişik, kendime has, kendi çizdiğim, kendi biçip diktiğim şeyler giydiğim için bu fazla zor olmadı. Vücudumu tanıyorum. Nerelerimi örtüp, nerelerimi nasıl düzgün göstereceğimi biliyorum.

Çocuk ruhlu denilenlerden, çocuksu bir yapıda olduğum için, hiçbir zaman ağırbaşlı, ciddi, okkalı bir kadın olamadım. Ama bu yapı, sorumluluklar, insan ilişkilerinde saygı, hoşgörü, anlayış, efendi insan olmanın koşulları içinde düşünülecek olursa, evet, ağırbaşlı, güvenilir, dost, adam gibi biri oldum her zaman. Ve, çok sevildim. Buna çok alışkınımdır. Sevilmemeyi bilmem.

Çocukluğumdan bu yana, aşırı sinirli biriydim. Sevgi do-

lu, sevinçli, şenlikli, deli dolu, heyecanlı, art niyetsiz, saf yürekli, ama sinirli. Çok küçük yaşlarımda bile hoşgörülü olmayı biliyordum. İnsanlara önce severek yaklaşırım. Duygularıma kapılırım. Hoşuma gitmişse ilk görüşte fazla ince elemem. Açarım kapılarımı. Yanıldığım olur, ama sabırlıyımdır. Çok uzun zaman, yıllarca sabrederim. Birçok sorunu içimde halletmeye çalışırım. İyi niyetimi, anlayışımı, aklımı, fikrimi, usumu kullanırım. Karşımdakini ne olursa olsun kırmamaya çalışırım. İçime atma huyum kötüdür. Beni hasta eder. Sinirimden çatlarım. Günlerce, "O onu niye dedi, bu bunu neden yaptı, vay peki şu şu?" diye takarım. Ev halkına, yakın bildiklerime durmadan dert yanarım. Bizar olurlar. Benim için üzülürler. Giderek kızarlar. Dan dan konuşmamı isterler karşımdakiyle. Yüzüm tutmaz, yapamam. Sabredemeyecek, artık çekemeyecek duruma gelince bırakıveririm. Keserim ilişkimi. Artık bir daha tutmaz.

Eskilerin deli saraylı dedikleri tiptenim. Temizliği titizliğe varanlardan. Kendimi çok eğittim, çok düzelttim ama, gene de huysuzluğa varan titizliklerim var. Sokaktan eve gelir gelmez üzerimdekileri çıkarır, hemen köpük köpük elimi yüzümü yıkarım. Kolonyalar, güzel kokular sürerim. Kokulara karşı aşırı bir duyarlığım vardır. Ev kıyafetim ayrıdır. Ancak onları giyince rahat ederim. Eteklerimi, paltolarımı askıya asarken, otobüslere, dolmuşlara oturduğum için kirli saydığım arka yüzlerini birbirine değecek biçimde asarım. Geceliğimle, pijamamla yataktan başka hiçbir yere oturmam. Hiç kimse de benim yatağıma oturamaz. Sokaktayken, ellerimle onu bunu çok fazla ellememeye dikkat ederim. Otobüslerde falan tutunmak zorunda kalırsam sinirim bozulur, hemen ellerimi yıkamak isterim. Ya da avucumun içindeki kâğıt mendille tutarım çaktırmadan. Kirli, yağlı saça, ter kokusuna, kirli ellere, kirli dişlere hiç dayanamam. Kötü koku beni perişan eder. Bunlar gibi bir dolu ayrıntı işte. Bunlar titizlikse titiz biriyim. Bu bende, daha çok duygusaldır. Öyle mikrop

korkusu falan değil. Bir şeyin temiz olduğuna inanmam yeter. Geziye çıktığım zaman iş değişir. Gezi giysilerimi giyip, bavulumu elime aldım mı, yeniden eve girinceye dek titizlik falan kalmaz. Çok rahat biri olurum. Zaten uyumlu rahat bir yol arkadaşlığım vardır.

Güzel sofra kurmayı çok severim. Çok iştahlı biri değilsem de, iştahsız mızırtı da değilim. Ağzımın tadına düşkünümdür. Her şeyi yemem. En çok sevdiğim yiyecekler, kendi yaptığım çeşitli salatalar, peynir çeşitleri, kızarmış ekmek ve pilavdır. Ağzımın tadına uygun bersani pirinci buluncaya dek, kentin yedi bucağını dolaşabilirim. Bir de gece yatarken, sabah kalkınca, kaynar çayımla beraber zeytin ekmek yiyeceğim için sevinirim. Ben otçuyum. Etle başım pek hoş değildir. Soğuk, söğüş etle, islendirilmiş et çeşitlerini severim. Kıymayla yapılan köfte vb. yiyecekleri üstün tutarım. Zaten az yiyen biriyim (pilava dayanamayışım bir yana). Bereketli, yeşilliği bol sofralar kurarım. Soğanı sarımsağı hiç eksik etmem. Sofranın bir anlamda (yerel yemekler, eski Türk yemekleri gibi yemek yapmaya gayret etmek gibi) alaturka olmasına dikkat ederim. Hele bazı Avrupa görmüş de, bizim buraları biraz (eh n'apsınlar yani) unutmuş konuklarım gelecekse işi biraz da inadına abartılı tutarım. Tencere yemekleri yaparım. Yahniler, küçük köfteli, göceli Erzincan çorbaları falan gibi. Rakı sofrası kurar, çoban salatasını bolca yaparım. Yağı sirkesi de öyle. Herkes ekmeğini banabilsin diye. Salataların çoğunu uydururum. Aslında yemeklerimin çoğu da oldukça uydurmadır. Uydururum ama, besleyici, görünüşü güzel şeyler yaparım. Yok yoktur içlerinde. Pilavı da çok güzel pişiririm. Gün aşırı ya da her gün pilav vardır bizim evde.

Evi temiz tutarım. Yardımcı bulamazsam, camları, parkeleri kendim silerim. Çamaşırları da ille kendim ütülemek isterim. Dört kat eder, yalandan basıveririm çarşaflara falan ama, olsun gene de kimseye teslim etmemiş olurum. İşi azaltmak ve kolaylaştırmak için, şeytanın aklına gelmeyen çareler

bulurum. Elim çok çabuk olduğu için fazla yorulmam. Becerikli denen tiplerdenim.

Sabah uyandığım andan başlayarak hep sanatla yaşarım. Bunu böyle bir cümle kuruluşuyla söylemek komik oluyor ama, değil. Bu şu demek: Uyandığım an, gördüğüm düşle karışık günlük yaşamım başlar. Yalnız bu yaşayış, evin sesi, kokusu, çalan kapı, telefonların başlamasıyla birlikte, arkadaşlar, birtakım ilişkiler, işler, konuşmalar, programlar içinde dış dünyadan yansımalar, caddedeki devinim, denizin rengi, o gün yapılacak işler, postayla gelenler hepsi benim kafamda kurduğum ya da yazmakta olduğum metinlerle bir aradadır. Okuduğum gazeteler, akşamdan kalan yazılar, okumakta olduğum kitapların hepsi bunun içindedir. Evet, tek kitap okuyamam. Daima üç beş kitabı bir arada yürütürüm. Evin her zaman oturduğum köşesinde bir roman vardır. Yün sepetimle yan yana. Yün örmeye bayılırım. Masanın üzerinde, kahvaltıda ve daha sonra çalışmaya başlamadan önce okuduğum bir ya da iki kitap durur. Tarih, yakın tarih, eleştiri, inceleme vb. Aynı konuda bir iki kitap. Hemen onların yanında çalışma defterim vardır. Onu yolculuklarda falan hiç yanımdan ayırmam. Notlar alırım. Çalışmamla ilgili olsun, dipnotlarla ilgili olsun, yeni duyduğum bir deyim, mahalli bir adet olsun yeni alacağım kitaplar vb. her şeyi yazarım içine. Benim en yakın arkadaşımdır. Böyle, kalın üç beş defterim var, yıllardır birikmiş. Çalışma masamda da iki ya da daha fazla kitabım vardır. Zaman zaman açıp bazı yerlerine baktığım. Okuduğum. Yatağımın baş ucundaysa yeni çıkan kitaplar durur. Bir raf dolusu da okunmak üzere sıraya konmuş kitap.

Çok ev işi yaparım. Çünkü günümün büyük bir kısmını evde geçiririm. Evde yaşamayı, evi çok severim. Ancak, derli toplu, temizlenmiş, çiçekleri sulanmış, tozu alınmış, ocağı yanan, tenceresi kaynayan bir evde rahat edebilirim. İşlerle başa çıkamayınca sinirlenir söylenmeye başlarım. "Yazar mıyız vekilharç mı, anlayamadım gitti birader" diye başladım mı,

sonu gelmez dırdırımın. İyice aksilenir, bezdiririm çevremdekileri. Çarşıya gitmeyi, çarşı esnafıyla ahbaplığı, alışverişi sevdiğim halde, zorunlu olarak çarşıya gitmek, boyna eve öteberi taşımak, parayı kullanmak yani idare etmek çoğu zaman zoruma gider.

Kitap okumaktan ya da çalışmaktan yorulduğum zaman, ara veririm. Ama, boş oturmayı bilmediğim için (Bu belki de bir sinirlilik durumudur, bilemem) dikiş dikerim. Bunlar, bildiğimiz dikiş değil. Benim değişik kumaşlardan uydurduğum, kesimi kolay, dikişi kolay, giyimi rahat giysilerdir genellikle. Bu dikiş dikemem anlamına gelmez. İstersem, patronla her şeyi dikebilirim. Pantolonlarımı, eteklerimi vb. Ama, bilinen şeyleri dikmek, öteki uydurmalar gibi zevkli değildir. Dikiş dikmiyorsam, alır başımı yürüyüşe çıkarım. Yokuşlara, ara sokaklara dayanamam. Her sokağa girmek, her yokuşu çıkmak isterim. Otobüsten bilmediğim bir semtte iner, bir yol tutturur yürürüm. Bu saatlerce sürebilir. Tanımadığım bir kente gittiğim zaman da kentin hemen hemen tümünü yürüyerek öğrenirim. Yürümek bir tutkudur. Dağ tutması gibidir. Başladı mı insan, artık hep gitmek ister. Büyülü bir şeydir bu yalnız yürümeler. İyice yorulup da bir yerde otobüse binince, günlük yaşama katılıverir insan. Büyü bozulur.

Genelde komşuluk etmeyi pek bilmem. Öyle kimsenin evine uzun boylu 'oturmaya gitme' alışkanlığım yoktur. Bir iki arkadaşımın dışında. Onlarla bile pek seyrek olur bu oturmalar. Ama yürüyüş dönüşü, çarşı arası kapıdan uğramayı severim. Arada bir üç beş arkadaş toplanınca sevinirim. Özlerim onları. Bir arada olmak, gırgır, şakalaşma, dedikodu, dertleşme çok güzeldir. Çocuk gibi güleriz. Nasıl oldu da yaşlandık diye şaşar kalırız. Ben gitmesine gidemem ama, herkes bizim eve gelsin isterim. Kapı çalınıp gelen olunca çok sevinirim.

Sabah uyanır uyanmaz müzik başlar bizim evde. En çok ben açarım. Kasetleri en çok ben bilirim. Ben alırım çünkü. Ortaokulda piyano dersi almaya başlamıştım. Öğretmenim

Zeki Taner'di. Sonra Verda Ün'le çalıştım. Onun için klasik batı müziği ağırlıktadır. Oysa çocukluğum ve ilk gençlik çağlarımda evimizde hep klasik Türk musikisi vardı. Babam tambur, keman ve (tel düzenini alaturka musikimize göre düzenlediği) saz çalıyordu. Türk musikisini çok iyi bilirdi. Besteleri ve öğrencileri vardı. Alaturka musiki benim bir parçamdır. Onu dinlemeyi, yaşamına katmayı bilmeyenlere çok şaşarım; eksik bir şey, bu topluma, bu toplumun insanına ve yaşamına değin eksik bir şey vardır onlarda. Cemal Süreya'nın dediği gibi (galiba buna yakın bir şeydi söylediği) şair olamaz onlar. Örneğin şiiri anlayamazlar. Halk türkülerini hep severdim. Çocukluğumun mayasına karıştı o türküler yaşamım gereği. Ama, söylemeyi, dinlemeyi, yorumlamayı, üniversite yıllarında Nedim Ağabey'den (Nedim Otyam) öğrendim.

Sabah kalkınca ilk işlerimden biri de hemen çay suyunu ocağa koymaktır. Çay demleninceye dek, çalışma masasının başına geçer, esneye esneye akşamki çalışmalarımla bir arada otururum. Onları ellerim. Öylece uykulu uykulu bakarım. Çay içmeden güne başlayamam. Çay faslından sonra evde yalnız kalmak isterim. Ev halkı varken yayılır kalırım. Çene yaparım. Uykumu alamamışsam çok aksi olurum. Zaten afyonum geç patlar. (Bu deyimin nereden geldiğini bilmiyorum, çok severim.) İyi uyumuşsam, onlara bir dolu şey anlatırım. Gördüğüm düşlerden başlayarak. Taklitler yaparım, şakalar yapar güldürürüm. Evde hep müzik olduğu için, çağrışımlarla dolu bir konuşma konusu hep vardır.

Yalnız kalınca, bulaşık, yatak düzeltme, çiçekler diye başlayarak evi toplarım. Telefonlarım vardır. Eşimi dostumu ararım. Vefalıyımdır (elimden geldiğince). Sinemaya gitmeyeceksem, (sinemayı çok severim, tutkumdur) çarşıda, pazarda ya da aklıma taktığım belli semtlerde, diyelim Fatih Camii ve dolaylarında, Balıkpazarı'nda, Kandilli'den yukarı, Elmadağ'ın ara sokaklarında dolaşmayacaksam, oturur masanın başına çalışırım.

Yazarken masamın düzenli olmasını isterim. Bu düzen kendimcedir doğal olarak. Yıllarca biriktirdiğim çeşitli taşlardan bazıları, kalemliğim, çok düşkün olduğum üçüncü hamur çalışma kâğıtlarım, küçük radyom, seloteybim, telefon masamın üzerinde olsun isterim. Makinemi sık sık temizlerim. Masamın gözleri hep yerleşiktir. Çalışma odasını, evi toplamadan çalışmaya oturamam. Bu huyumdan yılarım çoğu zaman. Söylene söylene yaparım işleri.

Çok fazla okurum. Arada abur cubur yemem. Çalışırken kahve içerim. Otuz-otuz beş yıldır içtiğim sigara günde üç beş taneyi geçmez. Çalışırken içim ezilirse kızarmış ekmekle beyaz peynir yemeye ya da şekerli soğuk sütle bisküvi kemirmeye bayılırım. Sevdiğim meyveler her mevsim değişir. Hemen hepsinden biraz yerim. Sebze ve meyve sularına özellikle düşkünlüğüm vardır. Onları içerek sağlığımı koruduğuma inanırım. Eve sokmamakla beraber hayvanları severim. Onlarla konuşurum. Şakalaşırım. Yaz geceleri Vaniköy Korusu'ndaki bülbüllerle (ıslık aracılığıyla) karşılıklı dedikodu bile yaparız.

Bahçıvanlığım iyidir. Yeşil ellilerdenim. Diktiğim her şey tutar. Çapa yapmak, sulamak, gübrelemek işlerini kimseye bırakmam.

Evimizin rahat, gösterişsiz olmasına özellikle dikkat ederim. Kilimdi, halıydı, yastıktı hepsi bu anlamda seçilmiş, ona göre düzenlenmiştir. Orta halli, günün her saatinde (gece yarısı bile olsa) kapısı çekinmeden çalınabilecek bir dost evi olsun, giren herkes orada rahat etsin isterim. Açık havada, ıssız kır yollarında, sokaklarda yaptığım uzun yürüyüşlerden sonra eve dönüp çay demlemeye, kahvaltı etmeye biterim. Yürüyüşlerde yalnız olmayı severim ama, çayı ille bir arkadaşımla içmek isterim. Gezip gördüklerimi anlatırım o zaman. Serüvenlerle dolmuşumdur "Ne güzel anlatıyorsun" derler. Çok hoşuma gider.

Güzel giyinmeyi severim. Güzel, değişik, kendime has. Evde rahat bol giysiler ve pantolon giyerim. Pantolonla iş yap-

mak kolay olur. Yüzümü güzel göstermek, renklendirmek, gözlerime sürmeler çekmek hoşuma gider. Takılar takarım. Gümüş takılar. Kollarıma, boynuma. Parmağımda yüzük olmadan dolaşamam. Koca taşlı antika yüzüklerim vardır. Gümüş yüzük en büyük tutkularımdan biridir. Berbere gitmem. Saçlarımı kendim keserim. Hiçbir berberin beni kendim kadar tanıyamayacağını, benim kadar akıllı olamayacağını düşünürüm. Günlük yaşamım canımın istediği gibi olsun isterim. Davetlere, kokteyllere, resmi ziyafetlere hiç gelemem. Gerilirim. Canım sıkılır. Tadım kaçar. Sıkıntıdan boğulacak gibi olurum. Kokteyllerde dağıttıkları kanepelerden yiyemem, açık büfelerde kalabalığa girip tabağımı dolduramam. Böylece bunalıp sıkıldığım yetmezmiş gibi bir de aç kalırım. Buralarda, ayaküstü, laf olsun diye birileriyle tanışmak, saygılı konuşmalar, gülücükler beni delirtir.

En çok evimi severim. Dünyayı dolaşmak isterim ama, hep dönüp eve, memleketime gelmek koşuluyla. Başka bir ülkede yaşamayı düşünemem. Çok fazla tanıdığım vardır, yalnız ahbap, arkadaş olarak sayılıdır. Belli etmek istemediğim bir yabaniliğim vardır çünkü. Seçilmiş, yıllardan bu yana süzülüp gelmiş bir arkadaş, dost çevrem var. Bunların çoğuna bakıyorum da, hep yaşamayı seven, kabalıklardan arınmış, duyguları incelmiş, heyecanlı, çalışkan, akıllı uslu, okuyan, düşünen, sorumluluğu olan kimseler. (Ayrıntılar ve istisnalar bir yana) Açık yürekli olmayan, kıskanç, geveze, günlük yaşamın ayırtılarıyla yüzeysel vıdıvıdılar içinde "o onu dedi, bu bunu yedi, onun kocası, bunun sevgilisi, ötekinin parası pulu" öyküleri içinde günü eksi, boş, bir şeye yaramayan, insana bir şey katmayan üretimlerle geçirenlerle ilişkim olsun istemem. Çaresiz kalıp kurmuşsam böyle bir ilişkiyi, sinir içinde kalır, hasta olurum. Mızırdanır dururum. Huysuzlanır dururum. Nane molla bir kibarlığım yoktur. Kızdım mı küfrederim. Yalnız bunlar günlük konuşma diline karışmış zararsız küfürlerdir. Açık saçık konuşmaktan hoşlanmam. Açık

fıkralar, belli bir espri, belli bir zekâ ürünüyse gülerim. Kendim anlatamam. Ağırkanlılara, pasaklılara, yaşama bel bel bakanlara, şirretlere, arsızlara, iki günlük at boku çiğneyip kırk yıllık seyis oldum sananlara, küstahlara, kendini bilmezlere hiç dayanamam. Tıkanır kalırım sinirden. Çocukluğumdan bu yana, Anadolu yaşamından, kitaplardan, babamdan, uzun yollardan geçip gelen, usumu kullanıp iyice geliştirdiğim ve "derviş huyum" dediğim bir sabrım ve (tüm delidoluluğuma karşın) ağırbaşlılığım vardır. Çok saygılıyımdır ve saygı görmek isterim. Özür dilemesini bilirim. Cimrilerden huylanırım. Para oldu mu harcamayı, armağanlar almayı, sürprizler yapmayı çok severim. Savurgan değilimdir. Parayı akıllıca harcarım. Şaka kaldırırım. Şaka yapmayı, muziplik etmeyi severim. Kâğıt oyunlarını bilmem. Gerektiği zaman, ara sıra içerim ama, alkolle başım hoş değildir. Lezzetli, güzel kokulu içkileri severim. Başımın dönmesi, neşelenmek hoşuma gider. Sinirlendiğim bir yerdeysem, en son söylenecek sözü en baştan söyleyip ortalığı dümdüz ediveririm. Onun için bu konuda dikkatliyimdir. Kırk yıl içmesem aklıma gelmez ama, her zaman iyi cins bir şişe konyağım vardır.

En belirgin özelliklerimden biri çocuk sevgisidir. Çocuklara hiç dayanamam. Süt bebeğinden, kendini bulana dek tüm yaşlardaki çocukları (kendi içimdeki Nezihe Şükran denilen küçük kara kızla beraber) çok severim.

Çok çabuk sinirlenirim. Bazen kendimi tutamaz patlayıveririm. Kızınca avaz avaz bağırırım konuşurken. Çok sinirlenince hüngür hüngür, yüksek sesle, çocukların ağladığı gibi ağlarım. Daha önce de söylediğim gibi, dışa dönük, atak, neşeli, konuşkan, canlı görünüşümün altında, içe dönük, her şeyi içine atan, huysuz, alıngan, aşırı çekingen biriyim. Kusurlarımı bilirim. Her yönümle kendimi çok severim. Hep severek, heyecanlar içinde yaşarım. Sevdiklerime çok düşkünümdür. Onlara bir şey olacak diye içim titrer. Kendimi, yaşama ince sezgileriyle, inceliklerle katılan biri olarak görürüm.

Eğer ayıp olmazsa medyum olduğumu da söyleyebilirim. Pek çok şeyi önceden sezerim. Düşümde görürüm. Çevremdekiler bunu yakından bilirler. Hepimizi şaşırtan durumlar olur bu konuda.

Yaşamımda para sıkıntıları, politik sıkıntılar oldu ama yaşamayı hep sevdim en bunaltılı yıllarımda bile. İnsanlarla aram hep iyidir (sevmek bakımından). Şimdi de değişen bir şey yok. Yaşın getirdiği fiziki yorgunlukların dışında elbette. Böyle sürer gider bu bence, yaramaz bir şeyler olmazsa. Hep hoşnut oldum yaşadığımdan (Toplumdan gelen acıları, bunalımı ayrı koyuyorum).

Yazar Nezihe Meriç'e gelince

— Yazmak nedir sizce? Yaşamla yazma arasında ne gibi bir ilişki var? Yazmaya ne zaman, nasıl başladınız? Sanat anlayışınız nedir? Kim için, ne için ve nasıl yazıyorsunuz? Yazmazdan önce neler yapıyorsunuz? Yazarken nelere dikkat ediyorsunuz? Dil üstüne ne düşünüyorsunuz? Dilin sanatınızdaki yerini açıklar mısınız?

— Yazmak yaşamaktır benim için. Böyledir. Bu uzun uzun açıklanabilir. Bir inceleme konusudur. Ben kısaca şöyle diyebilirim: Hani neredeyse ben doğduğum zaman yazarak yaşayacağımı biliyordum. Ben daha ilkokuldayken roman yazmaya başlamıştım. Bizim alaturka şarkıcıların "Çok küçük yaşta başlamıştım" demeleriyle dalga geçilir ama, doğrudur. Bu iş, çocuğun sanatla ilişkisi çok küçük yaşlarda belli eder kendini. Bende de öyle. Çok küçük yaşta okumaya başladığım gibi, çok küçük yaşta yazmaya başladım. Benim 'tahrir vazifelerim' hep öğretmenler odasında okunurdu. Bu böyledir.

Ben yaşamımı hep büyüklü küçüklü kurgulamalar içinde yaşarım. Öyküler, oyunlar, senaryolar vardır, benimle beraber soluk alıp veren. Kâğıda geçirmeye gelince o, ayrı bir iş. Huysuzun, titizin, tedirginin biriyim. Yerim dardır, yenim dardır, teknik sıkıntılarım vardır, kâğıda geçiremem. Bu tanımladığımın dışında, başka türlü yaşamayı bilemem. Kim

için, ne için yazıyorsunuz, yazmak mı yaşamak mı sorularına da nasıl yanıt verileceğini bilmem. Yazmadan yaşamayı bilemediğim için denilebilir belki.

Ben de çocuktum bir zamanlar. Sezgileri, düş gücü çok gelişmiş, yaştaşlarına göre değişik bir çocuk (Sanatçıların hemen hepsinde gözlenen bir durumdur bu). Büyük bir şaşkınlık ve sevinçle bakıp duruyordum dünyaya. Şaşkınlığım, çevremdeki nesnelerin, insanların, olup bitenin sonsuz karışıklığını, devinimini kavrayamamaktan; sevincim, yaşamayı, yaşam denen bu tuhaf, büyük serüveni (çılgınca demek geliyor içimden) sevmemdendi. Doğayı, insanları, yaşamayı hep çok sevdim ben. Yapım bu benim.

Önceleri bir çocuğun sezgileriyle başlayan, çevresini anlamaya, kavramaya çalışma merakı, giderek gelişti doğal olarak. Her ne kadar, okullarda yaşama değin bir şeyler öğrenemediysek de, (bazı değişik öğretmenlere rastlama şansı vb. gibi durumlar karışarak işe) okul yaşamının getirdiği iyi kötü bir bilgi birikimi başladı. Bu birikimin, daha çok öğrenmeye iten ana öğesi, bitmez tükenmez bir meraktı. İnsanları, insan ilişkilerini, doğayı gözlemek, yaşamak, en ince ayrıntılarıyla algılamak beni coşturuyordu. Hep içinde yaşadığım toplumu anlamaya çalıştım. Bu geçmişi, gelişimi, yapısı karmakarışık, yakından gözlediğim ben'i ve ötekileri belirleyen, çelişkiler içinde bir toplumdu. Nasibimize düşen buydu. Onunla beraber bir arada yaşamamız gerekti. Başka seçeneğimiz yoktu. Çağdışı, çağdaş, doğulu, batılı (tuhaf, kendine özgü, tanımlamalara sığmaz, alaturka bir alafranga) bir karmaşa. Biz yaşıyorduk, yaş alıyorduk ama, karışıklık da çoğalıyordu. İnsan ilişkileri, dostluk, arkadaşlık vb. ilişkileri de bozulmalara uğruyor, iletişimsizlik artıyor, değerler yok oluyor ya da yozlaşıyordu. Aklımız iyice erip kendimizi bulduğumuzda, bir de baktık ki, kaç yüzyıllık bir değişme süreci, onun getirdiği bir kültürel karışıklık bu. Bizi biçimlendiren budur. Bizi böyle çarpuk çurpuk eden. Her yönden. Aymamız, bir yol bulup toparlanmamız,

neden nasıl, ne olmamız gerektiğini bulup çıkarmamız ve kendimize uygun bir yol çizebilmek, yaşamı sürdürebilmek için savaşmamız gerek. Çok uğraşmamız gerek.

Ben çok uğraştım. İlk hevesle, öyküler yazıp, öykülerim birdenbire beğenilip bir ad sahibi oluverince yirmili yaşlarda, ödüm patladı diyebilirim. Sorumluluk duygusu öyle eziyordu ki beni, sezgimle, düş gücümle bildiklerimi, durmadan öğrenerek, bilgi edinerek, bilgiden gelen kuvvetle destekleyerek, güçlendirerek düze çıkarmak için durmadan çalıştım. Bu arada, elbette bir de günlük yaşamı sürdürme çabası vardı. Bizim ilk gençlik çağlarımızda bilgi, görgü edinmek öyle pek kolay değildi. Şimdiki gibi araç bolluğu yoktu. Bol kitap, iyi filmler, televizyondu, videoydu vb. yoktu. Tüm bu çalışmalar, oturup öğrenmeler içinde, sanatı hep tılsımlı, gizemli bir araç olarak düşündüm. Yaşam, büyük, karışık, çılgın bir devinimdi. İnsanlar da öyle. Kim kime neyi anlatabilir ki bu çılgın dünyada, deniyordu. Duygularımız sonsuzdu. Bilgi de öyle. Durmadan da değişiyordu. Durmadan eskiyor yenileniyor, eskiyor yenileniyordu. Aklımız karışıyordu. Mademki yaşamak için bir yol tutmaya, bir arada insanca, mutlu (gibi), severek, insan olmanın onuruna yakışır bir biçimde bir düzen kurmaya zorunluydu'k; bunu, elimizden geldiğince, toplumumuzun koşulları içinde, bu koşulları aklın, bilginin denetiminden geçirip, sırasında zorlayarak, sırasında kafa tutarak becerebildiğimizce yapmalıydık. Bunun çeşitli yolları vardı. Deneniyordu. Böyle düşünenler, kendince elinden geleni yapıyordu. İşte tam burada, sanatın o gizemli tılsımlı gücü devreye giriyordu bence. Sanatçıların eliyle. Çünkü sanatçı da herkes gibi. Onun da duyguları var. Onun da bu, insana yakışır, onurlu, iyi güzel olması istenen yaşamın nasıl olması gerektiği yolunda bilgisi var. Ama onun, öbürlerinden ayrı bir şeyi daha var: O, çevresinden ona yansıyan dışındaki dünyayı, gerçekliği algıladıktan sonra, duygularını seçiyor, düzenliyor, biçimlendiriyor ve yetkinlikle dile getirerek bize yeniden

sunuyor yapıtlarıyla. O zaman insanlar heyecanlanıyor, etkileniyor, kendi duyguları üzerinde düşünerek ona katılıyorlar. Böylece, sanatçıyla öbürleri arasında kurulan bu iletişim, bir anlam kurmaya, bir anlamı üretip, dünyayı yaşanır bir hale getirmeye katkıda bulunabilir (En azından, böyle bir olabilirlik uğruna umut üretmenin getireceği erince sığınılabilir bir bilgenin söylediği gibi).

Sanata hep bu gözle baktım. Buna hep inandım. Hep şöyle düşündüm: Mademki yaşamayı, insanları böylesine tutkuyla seviyorum (Dediğim gibi bu bir yapı sorunudur), o zaman onlara yaşama değin edindiğim, bulduğum, sezdiğim, bellediğim güzellerimi, güzelliklerimi, iyi, yüce, arındırıcı, gönendirici, düzenleyici, onurlandırıcı duygularımı, bilgilerimi geçirebilirim. Bu, elbette, öykülerimi, oyunlarımı yazarken, işte bunları göz önüne alıyorum, öyle yazıyorum demeye, böyle sıradan bir açıklamaya indirilemez. Yazar dış dünyayı, gerçekliği algılayıp, özümleyip, değerlendirip yeniden kuruyorsa, değerlendirmesini yaparken, onu kendi yapan bu anlamlama doğal olarak yazardan yapıta geçiyor demektir. Yaratma sürecinde düşündüğüm tek şey, özgür olarak, hiçbir 'şey'e bağlanmadan, bir dil eylemi içinde kurgulamamı gerçekleştirebilmektir. Elbette, demek istediği 'şey'i vardır yazarın. Başka türlüsü olası değildir ki.

Bu yüzden, durmadan değişen toplumu, insanı hiç gözden kaçırmamaya çalıştım. Çocukluğumdan beri hep çok dışa dönük görünen, aslında çekingen, içe dönük, huysuz, alıngan, yalnız bir kişiliğim olmasına karşın, hep kalabalıklarda yaşamayı sevdim. Yollar, çarşılar, caddeler, pazar yerleri, vapurlar, otobüsler, tiyatrolar, sinemalar... Hep baktım, izledim, düşündüm, ürettim, anlattım. İnsanların iç dünyaları beni hep ilgilendirdi. Gerçeklerin, gerçek denen, yaşam denen şeyin binlerce yüzü, çeşidi vardı bu izlencede. Ve, bu, dediğim gibi beni coşturuyordu.

Bu arada titiz huyumla da uğraştım her zaman. Hep ek-

siklerimi tamamlama, öğrenme, bilgilenme savaşı içinde yaşadım.

Yazar, yazma eylemi içinde algıladığı, özümlediği gerçekliği malzemesi olan dille yeniden üretirken, paha biçilmez bir pırlanta yontan kuyumcu gibidir diye düşündüm her zaman. En kusursuz kesim, en ince yontu, en güzel kesişen, yansıyan ışık elde edilinceye dek, kılı kırk yaran bir çalışma.

Yazmak beni hep çok titizlendirdi, uğraştırdı. Durmadan kendime has biçimimi, biçemimi, kendime has yöntemi bulmaya çalıştım. Yaşayan, devinen dili (Dil beni her şeyden çok ilgilendirmiş, en büyük heyecanı ve sevinci vermiştir bana.) yaşamın içinde soluk alıp verircesine izlemek, metinde aynı titizlikle kullanmak için tüm gücümü harcadım.

Yazar dış dünyayı, gerçekliği algılarken, imgelerle yaratacağı, kuracağı estetik metnin bir yapı olduğunu, bunun dille kurulduğunu, belli kuralları, belli denge sorunları olduğunu hiç gözden kaçıramaz. Yapıyı ilk sözcüğünden son sözcüğüne dek oluşturan, imgeleri seçen, düzenleyen, yapıyı kuran öğelerin birbirlerine yaptıkları etkilerden ötürü ortaya çıkan titreşimleri, çağrışımları vb. dilin tüm inceliklerini ince ayrıntılarını bilen, sezen, yapan, denetleyen bir güç vardır. Ancak o, yapıtı kusursuz tüme, örgensel bir tamamlanışa götürebilir. Bu olmak zorundadır. Yazar ancak o zaman söyleyeceği sözü, ileteceği duyguyu, anlamı geçirebilir. İletişim ancak o zaman kesinlikle sağlanabilir. Eksik, olmamış, bütünlenmemiş bir yapıt, hem sanat eseri değildir hem de (bu yüzden) etkileyemez, heyecanlandıramaz, hiçbir anlamı geçiremez.

Sanatı, dili böyle anlıyorum. İşimi hep bu anlayış içinde gerçekleştirmeye çalıştım. (Asım Bezirci-Nezihe Meriç)

BAŞKASININ GÖZÜYLE

O, tarikatinde yazarların dostu, yol ve sofra arkadaşıdır.
Onun adı Nezihe Meriç'tir ki Nezim diye bilinir.
Kocası Salim Şengil'dir ki Salim Amca diye bilinir.

Kızı Aslı'dır ki Ayparçası diye bilinir.

Nezim ilkin İstanbuli iken, sonradan Ankaravi olmuş, sonunda yine İstanbul'a –hem bu kez Boğaz'a– düşerek ikinci İstanbul çağını tutuşturmuştur. Kendisi dil sahibi bir öyküdür. Türkçeye özel bir tutkusu vardır. Yaşıyorsa dilin içinde yaşıyordur.

Anlatılmıştır ki: Apartman kapıcısı sabahleyin siparişleri almaya gelip de; "Yine iki ekmek mi?" diye sorduğunda, kafası, daha kapıyı kapamadan tümce üretmeye başlar. İlk tümce bir sorudur ve de kendine yöneltilmiştir:

— Ne demek istedi şimdi bu?

Sonra da şak, şak, şak, tümceler birbiri ardından, zincirleme sökün eder:

Amma çok ekmek yiyorsunuz:

— Siz de boğazsızsınız canım.

— Alâ, âlâ yine iki ekmek mi?

— Yeseniz neyse, bayatlatıp atıyorsunuz.

— Bir tane alsanıza, yine iki ekmek mi?

Menkıbelerden biri de şöyle dile getirilir:

— Onun işi, yazacağı öyküye gereç toplamak için yaşamaktır. O, çevresini hep yazacağına göre değerlendirir. Her şeye o gözle bakar, o gözle kulak kabartır. Gerçekte o saatler, yazma saatlerinden başkası değildir. O bu durumda da, kâğıda geçmemiş öykülerin sıkıntısını, bunalımını fısıltıya verir. Sonra böyle yaşayıp giderken bir gün bu birikim sürecinin bir yerinde, öykülerden yani bileşimlerden biri Nezim'in boğazına sarılarak dışlanmak, nurlu ve pirli kâğıtların üstünde takla atmak ister. O da kalemi eline alarak, ikinci yazma döneminin ilk tümcesini, çevrenin topuna, tüfeğine bakmayıp ışıldatır.

Nezim'in inci değerindeki sözlerinden:

— Yazma işi başadıktan sonra sözcüklerle ortaya çıkaracağım öykü için, onda kuracağım yaşam için, öğrendiğim, bildiğim, sezdiğim, sınayıp düşündüğüm her ölçüyü, her kuralı, işimli ilgili her beceriyi kullanarak, istediğim, aradığım

tınlamayı elde edinceye değin uğraşırım. Yıllar öncesi, Toroslar'da çan yapan ustaları izlemiş, çan sesinin en güzel tınlayışlarını içime çekmiştim. Öykülerime yerleştirmeye çalıştığım tınlama budur.

Her şeyin gelip tarihteki yerini alması için şunu da belirtelim ki, biz sırtımız Ahmet İhsanların yalısına –şimdiler onun yerinde gıcır gıcı bir yalı vardır– verirsek karşımıza dikilen Yamaçlı Sokak'ta Erhan apartmanı ile burun buruna geliriz. Bakışlarımızı beşincikata çektiğimizde de Nezim'in Boğaz'a işaret kaldırdığını egavlayabiliriz. Vakit ikindi olsaydı, onu pencereden sarkmış olarak da görüntüleyebilirdik. Ayparçası Aslı, okuldan saat dörtte döndüğü için yazarımız, kendi yarım saat öncesinden Boğaz'a sarkıtmıştır.

Nedir, Nezim'in evde olduğunu anlamak istiyorsak, daha kestirme bir yol vardır. Dışkapıdaki zile dokunursak, duvara yerleştirilmiş bir konuşma aygıtından öyle bir "Efendim" fışkırır ki bu, Nezim'in Nuh tufanından beri orda bulunduğunu haber verir. Haa, aygıttan of terennümlü Beyati Araban bir "Kim o?" gelmişse bu da, Salim'in evde olduğunu, Nezim'inse mutfakat aş karıtırdığını belli eder.

Apartman denizin üstüne yürümüş bir salondan oluşur. Gerçi, arkada tepenin oyulmuş kayalarına bakan iki yatak odası ile yanda bir oda daha vardır ama bunların Boğaz'la da Boğaz'ı şıngırı ile de hiçbir alış-verişi yoktur. Yalnız dipte, sağdaki odanın hava atmasına çanak tutan bir şey dikkati çekmişse, bilin ki o da iki kişilik lenduha yatakla pencere arasındaki kaşar dilimi boşluğa zar-zor sıkıştırılan ütü masasıdır. Daha açalım, bu ütü masası Nezim'in son öyküsünü yazmakta kullanılır. Hani masa da hazır mı hazırdır. Nezim'in Ankaravari günlerindeki o üstünde kitapların, fişlenmiş dergilerin, gazete kesiklerinin bulunduğu o görkemli, o kocaman oğlu kocaman masanın düşünü boyuna onun gözlerine sokup yaşartır ve ona: "Ah, ne güzeldi masanın üstünde yayılıp çalışmak!" sözlerini yinelettirir.

Vay vay bahtiyarım, Nezim'in öykü yazmaktan başka daha bir sürü işi sayılmıştır. Evin bütün kanepelerini, koltuklarını, masalarını, iskemlelerini, kilimlerini, dahası Salim Amca'yı sırtında taşıyan biri varsa o da Nezim'dir. Ah, ah eyvah ki, çarşı-pazar da ona bakar. Gece yatağa yatar yatmaz, ertesi günün aşını düşünmese olmaz. Alar sabah da ver elini Çengel! Üsküdar merhaba! Beşiktaş pazarının kurulduğu günler ise kesinkes ordadır. Evin eti de Beşiktaş'tan Beşler Et Pazarı'ndan alınır. Gelgelelim Amcamız, onun Beşiktaş'a gitmesine yüzde yüz karşıdır. Çünkü Nezim orda ne kadar ucuz, ne kadar tapon kumaş varsa tümünü eve taşır.

Hu, hu komşular, Nezihe Meriç, oldum bittim otlara, sebzelere, yeşilliklere, pazarların çılgın kalabalığına, çarşıların alvala yaşamına vurgundur. Her gittiği şehirde pazara bir göz atmadan kendine gelemez. Bir iki saatliğine kalacağı kasabalarda bile palaspandıras pazarın ya da çarşının üstüne atılır. Gözleri pırıl-pırıl kesilinceye değin, oradan ayrılmaz.

Lebbeyk a canım, günlük tıkınmayı ayarda tutabilmek için Çengel'e, Üsküdar'a ya da Beşiktaş'a uzanmak şişenin mantarını her zaman flok diye attırmaz. Bir de alınan şeylerin eve taşınması vardır. Hele Nezim'in Çengel'de otobüs, ya da dolmuş bulamayıp da zembilleri sallasırt ettiği günlerde Sahra Çölü'nü geçmek, Çengel'le Vaniköy arasını daltaban yürümekten kolaydır. Git, git, git. Yol da bir türlü bitmiyordur. Yalnız taştan taşa, yoldan ize geçip göçerken Nezim, dili fır fır dışarda, kafasından şu mutlu ve al pancar düşünceleri geçirmek fırsatını da bulur:

— İçimdeki delidolu, çocuk huylu, sevinçli, iyi niyetli, sevgisi bol kız olduğu gibi duruyor, hiç yaşlanmıyor.

Gelgelelim, aramızda kalsın, yirmiler, otuzlar, kırklar, elliler çoktan gerilerde kalmıştır. Kimi zaman öyle olur ki –hey heyli günlerinden biridir bu– evin önündeki o 15 adımlık yokuşla, evin beş kat merdivenini bin bela aşar. Kapıdan içeri adımını atar atmaz da kendini –yürekceğizi bir kalaycı körü-

ğü gibi inip çıkıyordur– salondaki halının üstüne uzatıverir.

O zaman da gelsin höngürtüler, gitsin höngürtüler.

Huyu husu Nezim'in on sekiz yaşının tıpkısı olan Aslı da bir yerlerden kopup gelir. Eli ayağı birbirine dolaşmıştır. Bir yıkım haberi sıtmasında tir tir titriyordur:

— Annecim, annecim, ah annecim, lütfen annecim, noldu söyle, lütfen söyle.

— Aslı çekil, beni rahat bırak. Olamaz bu, ölüyorum ben. Ta Çengel'den yürünemez bu yükle. Yapamıyorum, yoruldum ben artık.

— Annecim saçma bir şey bu, neden dolmuşa binmiyorsun?

— Saçma sensin. Aptal mıyım, geçmiyor. Allah kahretsin, bir tane bile geçmedi. Otobüsler durmuyor. Ölebilir insan sinirinden.

— Annecim insan erken çıkar.

— Çekil başımdan.

Nezim komadan, ancak bir saat sonra, bir banyo, bir de tavşan kanı bir çayla çıkar.

Nezim'in yakın bir sırdaşı ve sırlarının koruyucusu şunu anlatmıştır ki o, günlerden bir gün, Üsküdar'a gitmek için kapının önünde otobüs beklemiş, dolmuş beklemiş, beklemiş oğlu beklemiş, ama hiçbiri çatapata ve sallapata yüzünü göstermemiştir. Derken langıdı, langıdı bir yük arabası görününce Nezim birden bir tepki alır:

— Üsküdar.

Arabacı yazarımıza bakar bakar, aklından: "Bu kadın da araba üstüne nasıl gider" diye geçirdikten sonra baştan savma bir karşılık yapıştırır:

— Çengel.

— Iııh, Üsküdar.

Canımız benzeri ve sevdiğimiz Salim Amca'ya gelince, o da evin ağır topu bacaloşkasıdır. Konuklara hep elde içki kadehiyle görünür. Ankara'daki çorba yıllarında bile hemen he-

men aynı şeyi yapmıştır. İçmese de bardakta her vakit içki bulunur. Bu da çokluk rakı ya da beş yıldızlı metaksastır. Hangi odaya giderse, kadehini de, yavrularını ordan oraya taşıyan kediler gibi yanından ayırmaz. Akşamları eve dönerken kendi mezesi için en iri şeftalileri, en iyi muzları, en çürüksüz elmaları alıp getirmeyi de unutmaz. Ama bu Nezim'in pazar yükünü hafifletmek adına yapılır. O, karısına yardım için, sık sık mutfağa dalmak isterse de Nezim bu iyiliğe yüzde yüz karşıdır. Salim evde her yere girip çıkabilir, ama mutfağa asla. Yalnız, bizden duymuş olmayın Amca'nın bir meyve salatası vardır ki onu İstanbul'da, değil Aptullah Efendi, değil Pandeli, değil Ekrem Yeğen, Enderun-u Hümayun'da parlamış aşçılar bile yapamaz. Bu yüzden de Salim, postu mutfağa sermek istediğinde hep; "Meyve salatası yapacağım" sözlerinin ayaklarına yatar. Sözün kısası odur ki, böyle bir niyeti olmadığı, ya da buzdolabında meyve kalmadığı meydana çıkınca da dazıradazır mutfaktan atılır.

Menkıbe:

Salim'in Ankara'ya kaçtığı günler –bu da öykücümüze yardım düşüncesiyledir– Nezim de salondaki yemek masasının üstüne bütün dikiş estepetasını yayar. Beşiktaş pazarından alınmış salhurde kumaşların yaşantısı da başlamış olur. Yollu çarşaflar, şile bezleri, sümer basmaları masanın üstünde artık Ermeni gelinleri gibi kırıtıyorlardır. Sonunda tümü de gelip kendilerini, Nezim'in değişik şeyler uydurmak, akla gelmedik kumaşlardan benzersiz ve huysuz urbalar, örtüler, çantalar, başlıklar çıkarmak ustalığının eline bırakırlar. Nezim'in menkıbelerinden biri de şöyle dümbedüdük olmuştur ki bir yollu çarşafın doğranmasıyla dikilen entariyi, aşağı katın çocuğu yazarımızın üstünde görünce bütün apartmanı ayağa kaldıran bir çığlık atmıştır:

— Aaaa, gecelikle dolaşıyor.

Söylemezsek patlarız, Nezim'in son yıllardaki beğenisi, istese de istemese de Ankara Gazeteciler Derneği'nin beğenisine göre uyarlanmıştır. Çünkü derneğin üyelerine dağıttığı kumaşlardan başka bir şeyi görmüyordur gözleri.

Şimdi yine dikkatinizi isteyeceğiz. İt dalkavukluğu sayılmazsa yüz batman bir açıklamada bulunacağız. Nezihe Hatun urbalarının çoğunu ya da topunu kendi biçer, kendi diker ya, bu iş için de "60 dakika yöntemi"ni kullanır. Bu yöntem de bütün entarilerin bir saat içinde dikilip tortop edilmesine dayanır. Ne ki bunlar, yazlık fistanlardır. Kollar da japonedir. Baş geçecek kadar bir delik açıp, iki yanına makine çektin, eteği de bastırdın mı, al sana bir Pierre Cardin. Saate bakmaya gerek yok. Tam 60 dakika.

Şu da gizli kalmamalıdır ki dikilen urbalar, giyilmeden bir kenarda saklanır. Eve, eş dost geldiği vakit bunlarla defile yapılır. Şimdi yine sıkı durun, Nezim aklına esince de makasa yapışıp bütün bluzlarının yakasını hacamatlar. Onları günün modasına uydurmak içindir bu. Konuklarının karşısına bu yakasız ucubelerle çıktığı da olur. Ne var, üç fotorafi çekimi pozdan sonra içeri girip, bu kez kıyım dışı tutulan bir kazak geçirir sırtına. Her laf gününde doğrandığına göre, onu da söyleyelim, kazağın üstüne de mercan bir kolye oturtur.

Salondaki konuklar da, aralıkta Arnavutköy'den kopup gelen alaturka fasla kulak kabartıp tatlarını bulmaya bakarlar. Ama her zaman olmaz bu. Karşıda, Arnavutköy'deki Leylaların –Leyla Erbil– evinden en güzide okuyucuların katıldığı bir alaturka konserin yükselip bu yakaya kılıç üşürmesi gerekir. İşte o zaman udu, Udi Niyazi Bey tıngırdatır, kemençeyi, tereyağından kıl çeker gibi Bülent Bey çeker. O gün assolist olarak da sevdiğimiz, saydığımız öykücü Leyla Erbil dinlenir. Bülent Bey'in eşi Nur Hanım ise şarkıları, Leyla'nın sus pus olduğu yerden alıp ta nerelere götürür. O gün Leyla'nın kocası Yüksek Mühendis Mehmet Erbil'e de büyük iş

düşer. O da, fasıldan sonra, alaturkacılara inat, Winkelmann marka piyanosunda Bela Bartok'ların, Chopin'lerin ruhlarını ayağa kaldırır.

Ne ki konuklar, az biraz sonra, çayla birlikte Nezim'in kabaklı börekleri ortaya geldiğinde de kendilerinden geçerler. Yani dememiz odur ki, herkes gark gurk yenilecek kabaklı börek yapar ama sütünü, yağını, yumurtasını, kabağını ve de yufkasını denk düşüremez. Nezim'in yalnız börekleri değil yemekleri de, Kaf der Kaf, ün salmıştır. Orda yiyeceğiniz yemeği hiçbir yerde yiyemeyeceğiniz gibi, orda da bir daha yiyemezsiniz. Çünkü Nezim, her defasında başka yemek yapar, her defasında da sizi başka türlü büyüler. Yalnız Nezim'lerde yemek yemek istiyorsanız bunun bir dürümü vardır. Yemeklerden bir lokma alır almaz onları kıkasıya övmeye başlayacak ve de bunu son lokmaya değin sürdüreceksiniz. Yoksa onlarla bir daha burun buruna son lokmaya değin sürdüreceksiniz. Yoksa onlarla bir daha burun buruna gelemezsiniz. Allah kabul etsin, Yahya Kemal gradosunda bir şairimiz, Ankara'da berkarlık yıllarında Nezim'in çok yemeğini yemiştir. Ama o, gereken övgüyü de hiç unutmamıştır. Unuttuğu zamanlarda da Salim Amca kendisini uyarmak inceliğini göstermiştir.

Nezihe Hatun bir de elektrik alır. Elektrikler kesilse de alır. Yani birtakım şeyleri önceden biliyordur. Bunları ya düşünde görmüş, ya da çok eskiden yaşamış gibidir ki içinin renklerle, imgelerle, duygularla dopdolu olmasıyla başlar. Çünkü hemen orda, biri konuşuyor, sesleniyor, dolap beygiri gibi dört dönüyor, mektup yazıyor ya da elleriyle işaret kaldırıyordur. Biz ravilerin sözlerini aktarıyoruz, bir de Nezim'inkileri aktaralım ki, aralıkta ezilmeyelim:

— Bir sabah "Boşlukta Mavi" adını verdiğim öyküyü içimde duyarak uyandım. Sanki düşte görmüştüm ve birden onu anımsıyormuşum gibi öykü her şeyiyle kafamda yaşıyordu. Çok zor yazan biri olduğum halde masaya sokulup sevinç

içinde öyküyü yazmaya başladım. Bir oturuşta da yazıp bitirdim. Kimdi o öyküdeki kız? Ona, taşradaki o Dayı Bey evine sonradan hep şaştım kaldım. Kimdi onlar, o taşlık, o merdiven? Dumanaltı'ndaki "Erol Bey" öyküsü de öyle. Boğaz'a yerleştikten kısa bir süre sonra o öyküyü, o insanları, sanki geçmiş zamanın içinden elektrik ışınlarıyla teker teker, resimler halinde duygu parçaları halinde aylarda yaşadım. Medyumlarla anlatılan pek çok şey bana uyuyor. O zaman bozuluyorum: "Ben neyim acaba?" diye düşünmeye başlıyorum. Salim eskiden çok alay ederdi. Ama yıllar öyle olaylar getirdi ki sonunda o da benim biraz bi tuhaf olduğuma inanmak zorunda kaldı.

Şu bir gözlemdir ki, Nezim küçüklüğünden beri ellere de pek değişik bir ilgi duymuştur. Gözleri ikide bir karşısındaki insanın ellerine takılır. Çocukluk da ince, keman çeken, ama her işin üstesinden gelen ellere kesilir. Bir kızın çetin ceviz olup olmadığını, bir erkeğin baktığı yere ateş düşürüp düşürmediğini de ellerden çakar. Hani eller de, insana kıpışık kıpışık bakarlar. Hele çay fincanına uzanan eller hırçın, andaallı, zeyrek, nobran, sallabaş, pilaki, kuşbeyinli... İşiniz kiminleyse şipşak ortaya çıkar. Kimi çay bardağını içindeki zehiri içmeye karar vermiş gibi tutar, kimi usundan bir hesap işi geçirir, kimi de sebeb-i ziyaret'ini açıklama zamanının gelmediğini tartar.

Konuşurken eller! Kazma sallarken, yazı yazarken, tahta rendelerken, taş yontarken! Masanın üstünde eller, beceriksiz eller, usta eller! Topunun da ayrı yaşamları, ayrı anlamları vardır. Büyükler, küçükler, bilgiler, demek istiyoruz ki bilginlerin, en bilginleri yüreği yanık ozanlar, "Erol Bey" öyküsündeki Erol Bey, tümü de eleriyle yaşar. Erol Bey'in uzun parmaklı kemikli, ince ve de üzeri kumral tüylerle kaplı, meyhanelere yakışmayacak kadar faydalanmış elleri vardır. Erol Bey'in doksanlık babaannesinin elleri ise mavi damarlıdır. Üstünde de elmas, akik, zümrüt yüzükler fink atıyordur.

Şimdi biz gelelim kendi şıngırımıza.

1980 yılı kasım ayının yirmi altısında, gün dolunurken, utanma ve sıkılma incisi Salâh Birsel Vaniköy'deki tepede görünmüştür.

Sekiz vurmalı, sekiz bölü sekizlikle yazılan Katikofti ölçüsünü Hacı Arif Bey bulmuşsa, katikofti yürüyüşünü de Salâh Baba uydurmuştur.

Bu da sekiz durmalı ve dört bölü sekizlik -16 cm. adımlarla gerçekleşen bir yürüyüştür ki Ustamız onunla patikalara ağırlık vermeden Vaniköy İskelesi'ne inmiştir.

Hagaragort konuşmak gerekirse, Salâh Baba fil tufanına tutulmuştur. Ağzı, burnu, kulakları, yanakları, kirpikleri ve alnı kanarya sarısı, firfiri, tirşe ve vanilya moruna bulanıktır.

Sanki karadut, davulga, güvem, böğürtlen, kuşburnu yemiş de ağzını yine kendi yüzüne silmiştir.

Sırtında da "Antika Taylan" derler dapdaracık, düttürüleyla, arka eteği çift kuyruklu siyah bir ceketle beyaz bir yelek vardır. Zibidi bir pantolon ise bacaklara yapışmıştır. Dizlerden aşağıda da siyah bir çorap konak tutmuştur.

Bu, şu demektir ki güneş de tam karşı kıyıda, Galata Köprüsü'nün dibinde, uzaya atlayıp kaçmaya çabalıyordu.

Bizim kusurumuza kalmayın.

Biz gördüğümüzü söylüyoruz.

Erguvanlarla pompei kırmızıları da dört bir yandan koşup Boğaz bitkileri içinde büyük ganimet olmuş ve bu Vaniköy bölümü de, bunların arabalarla aralıksız taşınması için, zınk diye burada kesilmiştir. (Salâh Birsel, *Sergüzeşt-i Nono Bey ve Elmaslı Boğaziçi*, 1982)

Hikâyeciliği

HİKÂYE ANLAYIŞI

Nezihe Meriç hikâyeye başladığı yıllarda, 1953'te kendisiyle yapılan bir konuşmada sanat anlayışını şöyle açıklar:

"— ...

— *Şu halde sizce hikâye...*

— Bakın şöylece toparlayabilirim: Roman da, hikâye de dünya dediğimiz şu düzensizin üzerinde, çeşitli topluluklar halinde yaşayan insandan söz açıyor. Roman, büyük bir kavram. İnsanı çeşitli yönleriyle, enine, boyuna anlatabilir. Kişiyi, dünyada, bulunduğu toplum içinde, ailede, fert olarak ele alır. İnsanı, dünya olaylarının toplumlara, toplumların birbirine, toplumun aileye, ailenin topluma, ferde... Hepsinin bir düzen içinde birbirine karşılıklı tesirleri arasında görür. Halbuki hikâye, yine bu tesirler altındaki insanın, bir ruh halinin, herhangi bir olay karşısındaki durumunun, kısmetine düşen zaman içinde, bir gülüşünün, bir davranışının ustaca makaslanıverişidir.

— *Günün konusu olan meseleli sanat hakkında ne düşünüyorsunuz?*

— Sanatın, yüceltici, iyiye, güzele, doğruya götürücü kudretine inanıyorum. Çevresinin tesirinde yaşayan sanatkâr, elbette çevresini aksettirecek, iyi ve kötü taraflarıyla. Yalnız, sanatkâr, müşahede eden, işin nedenini, niçinini bulan ve ortaya koyduğu problemi çözüp doğru yolu gösteren insan olmak zorundadır. O, bu sorumluluğu duyduğu anda meseleli sanat değer kazanır. Ben böyle anlıyorum. Yoksa bizim memlekette olduğu gibi sadece teşhirle, sadece küfretmekle hiçbir şey yapılamaz. Bu, tavşanın dağa küsmesi gibi bir şey oluyor.

— *Dil meselesiyle nasılsınız?*

— Geçen gün 'kırık bükük'ü bulur bulmaz çok sevdiğim 'melûl mahzun'a ey gazileri söyledim. Ama ölsem "oysaki" demem. Kanıma dokunuyor. Orta şekerli işte.

— *Sizin için, çevresi dar, kendini tekrar edecek diyorlar. Ne dersiniz?*

— Aman da ne laf derim. Keramet sahibi mi bunlar? Daha dün bir, bugün iki. Ne acele bu? Hem, bu kendini tekrar değil, kendinden başlamak ve hız alıncaya kadar başlangıçta dönenmektir.

— *Biraz müphem olmadı mı?*

— Kendini tekrar, pek mi açık seçik?

— *Sevdiğiniz hikâyecilerimizden bahseder misiniz?*

— Bahsetmem! Sevdiğim hikâyeci üçü dördü bulmaz. İçlerinde sadece Sait Faik'e hayranım. Ama, o da, hikâyeciliğinden çok hikâyelerine, havasına, suyuna, denizine, balığına, şahsiyetine... hayranlık.

— *Hikâyeciliğimizi dünya hikâyeciliğiyle boy ölçüşür halde görenlere...*

— Amin kardeşim, Amin. Üç çiçekle yaz olursa amin. Hikâyecilik seviliyor ve çalışılıyor. Mesele başlamış olmakta. Mühim olan bu bence.

— *Hikâyeleriniz için yazılan eleştirmeleri...*

— Hiç eleştirme yazan olmadı ki...

— *Yazılanlar?*

— Canım onlar "Aferin, kızımıza maşallah" kabilinden övgülerdi. Yoksa ucundan tutup bir silkeleyen çıkmadı. Hem daha erken değil mi? Hele çocuk baba desin.

— *Övgüden hoşlanmıyor musunuz?*

— Bayılıyorum. Şak şak eden yerler geldikçe "Ben neymişim meğer... Yaşasın, aferin!" demekten çarpıntım tutuyor.

— *Hikâyelerinizi sever misiniz?*

— Laf mı Allahaşkına? Kuzguna yavrusu şahin. Ama hiç rahat değilim.

— *Sanatkâr için en çok lazım olan...*

— Çalışmak, çalışmak, sonra... Yine çalışmak. Sadece çalışmaya inanıyorum.

— *İnanmadığınız ne?*

— Votkalı, viskili toplantılarda, piyasaya düşmüş, bozul-

muş bağlamacılara türkü çaldırıp, türkülerimiz diye yanıp tutuşmak, pasajlarda falanlarda âlâ ıstakozları, efendim havyarları mideye indirdikten sonra, açlık diye feryat etmek, pis, karanlık meyhanelerde İstrati özentisiyle şarapları devirip ana avrat sövmek... ve, sanat hayat içindir beyler!.. Siz ne dersiniz? (Nezihe Meriç, "Seçilmiş Hikâyeler" dergisi, Ocak 1953)

İlkinden otuz yıl sonra, 1983'te yine bir konuşmasında Nezihe Meriç "hikâyede tip" konusunda şu düşünceleri öne sürer:

"Tip sorununa girersek uzun sürer. Öykülerimdeki insanlar diyelim. Bu soruya pek açık seçik yanıt veremem. Ben kalabalığın içinde yaşamayı seven biriyim. Otobüsler, vapurlar, pazar yerleri, sokaklar, caddeler, alışverişin yoğun olduğu büyük mağazalar –ayıptır söylemesi– süpermarketlerde dolaşan biri. Kentleri gezip dolaşmaya, sokaklara, yollara, evlere bakmaya, tepelerden kenti seyretmeye doyamam. Bunların içine, apartman yaşamını, arkadaşlarla olan ilişkileri, kır yollarında kilometrelerce yürümeleri de katarsak... Ama, bu, dışa dönükmüş gibi görünen yaşayış, aslında, kendi başına, içe dönük, oldukça çekingen bir biçimde geliştirir benim insanlarla olan ilişkilerimi. Çocukluğumdan beri yalnız biriyim. Hep bakarım, hep düşünürüm. Herkesle konuşurum. Şakalar yaparım. Gülmekten ölürüm. Anlatır anlatır, taklitler yapar güldürür ım. Sezgiler, düşler içindeyimdir. Zaten, gerçekle düş biraz fazlaca karışarak yansır benim yaşamıma. Acılar, abartılı olarak, hasta etmecesine sarsar beni. Sinirliyim. Çabuk kızarım. Bağırıveririm. Bayrak çekilir, yoldan askerler, ilkokul çocukları geçer gözlerim dolar. Çabucak ağlarım. Böyle bir günlük yaşama ve duygu dalgalanmaları arasında yuvarlanıp dururken gelişir öyküler. Kendiliğinden oluşuverir. Sonra uzun zaman yaşarlar benimle. Benim sıkıntım, zor yazışım, anlamlamada. Kimim ben, kim bu Boncuk Hanım, kim bu Erol Bey... Ne olmuş, neden olmuş? Nasıl olmuş da...

O zaman başlarım okumaya. –Yaşamanın getirdiği zorlukların arasındadır bu okuma. Burası önemli, kadın yazar falan derken– Okumak en koyu tiryakiliğimdir. Sonra bir de şu var: Toplum çok karıştı. Artık, olayların içinde zorlukla anlamaya çalışıyorum kendimi ve çevremdekileri. Zor." (Cüneyt Ayral-Nezihe Meriç, "Yazko Somut" 16.9.1983)

Nezihe Meriç 1983 yılında bir başka konuşmasında ise "Nasıl yazıyorsunuz?" sorusuna şu cevabı verir:

"— Ben, yaşarken yazıyorum galiba. Belki kâğıda geçmiyor ama, yazıyorum. Belki de yaşamam, yazmanın bir başka türü. Doğrudan doğruya daktiloyla yazarım. Ama, on kere temize çekerim. Çok fazla ince eler, sık dokurum. Çok zor yazıyorum ve o tarafımı sevmiyorum.

— *Yazdıklarınızdaki olaylar ve kişiler gerçek mi?*

— Bende düş ile gerçek karışıktır. Gerçek kişiler yok eserlerimde. Olaylar da öyle... Beynin birikimi bu. Çok garip bir şey... Anlatamam." (Necmi Onur- Nezihe Meriç / "Hürriyet", 3.9.1983)

Nezihe Meriç 1980 yılında yazma eylemi ve dil anlayışı konusunda şu açıklamayı yapar:

"Yazmak eylemi, bende uykudan uyandığım anda başlar. Sabah zil sesiyle fırlarım ayağa. Uyuyanları uyandırarak, ocağı yakıp çay suyunu koyarak, kapıcıdan gazeteleri alarak, günlük yaşamın gelgitine giriveririm. Başlarım konuşmaya, bakmaya, dinlemeye, algılamaya, okumaya, biriktirmeye, ilgiler, ilişkiler içinde durmadan düşünerek yaşamı sürdürmeye. Tüm bunlar olurken çevremde, ben hep sesleri, heceleri, sözleri ayırt etmeye başlarım. Benim dile özel bir düşkünlüğüm var. Bunun dışında nasıl yaşanır bilmiyorum, uyandığım günün ilk sesini, ilk sözünü duyar duymaz, başlıyorum seçmeye, üretmeye, dile göre biçimlenmeye. Rastgele bir örnek

vereyim: Sabah. Derin uykulardayım. Kapı çalınıyor. Fırlıyorum, açıyorum, kapıcı. Gazeteleri uzatıyor ve soruyor: 'Gene iki ekmek mi?' Daha kapıyı kapar kapamaz, yüzümü yıkamaya giderken bin tümce üretiyorum bu bir tümceden. Önce soruyorum kendi kendime: 'Ne demek istedi şimdi bu?' Sonra çoğaltıyorum: 'Amma çok ekmek yiyorsunuz. Gene iki ekmek mi?' 'Siz de boğazsızsınız canım. Âlâ âlâ, gene iki ekmek mi?' 'Kolay değil kapıcının bunca daireye ekmek taşıması. Birer tane alsanız hadi neyse. Gene iki ekmek mi?' 'Yeseniz neyse. Bayatlatıp atıyorsunuz. Gene iki ekmek mi?' vb. Daha pek çok tümce üretilebilir. Bunu kuşkucu birinin, evhamlı üretmelerinden ayırmak gerekir elbette. Bu, benim, uyanır uyanmaz karşıma çıkan ilk tümceyle başlayan, yaşamı dilden geçirerek yaşama serüvenim. Yaşamımı dile göre ayarlamışlığım. Yaşamımı sürdürmek için giriştiğim en küçük eylem biriminden başlayarak dille yaşayışım... Bir toplumun içinde, o toplumun insanlarıyla yaşıyorum. Seçtiklerimle de, seçmediklerimle de. O toplumun koşulları, olayları, evrimi, devrimi, gelmişi geçmişi ve ben, bir arada, karşılıklı etkiler, alıp vermeler içindeyiz. İnsanlardan gelenler, imgeler, duyular yansıyor bilincime. Benim bu yaşamam, hep, bir metnin malzeme (gereç) toplayıcısı olarak yaşamaktır. Hep yazacağı metne hazırlık olarak yaşanan bir yaşamadır bu. O gözle bakar, öyle dinler, öyle değerlendiririm çevremdeki yaşamı. İşte ben, bu dönemi de yazma olarak tanımlıyorum.

Çünkü ben bu durumda da kâğıda geçmemiş bu yapıtların sıkıntısını, bunalımını yaşıyorum. Sonra, böylece yaşayıp giderken, bir gün, bu birikim sürecinin bir yerinde, bende oluşan bileşimlerden bazıları, bir yazma sevinci, isteği uyandırır. Zorlar yazılmak için, o zaman ikinci yazma dönemi başlar. Kâğıdı kalemi alırım elime. Yaşayıp durduğum bu yaşama serüvenini bilincin süzgecinden geçirir, sözcüklerle kuracağım, yeniden yaratacağım dünyanın gereci olarak hazırlarım. Yazma eylemi başlamıştır. İlle, sözcüklerle ortaya çıka-

racağım metin için, o metinde kuracağım yaşam için, öğrendiğim, bildiğim, sezdiğim, sınayıp düşündüğüm her ölçüyü, her kuralı, işimle ilgili her beceriyi kullanarak, yapıtımdan istediğim, aradığım tınlamayı elde edinceye dek uğraşırım. Ben, ta yıllar öncesi, Toroslar'da çan yapan çan ustalarını izlemiş, Toroslar'ı çan sesinin en güzel tınlayışında yaşamayı bilmiş, sevmiş adam değil miyim?" (Nezihe Meriç, "Cumhuriyet" 15.6.1980)

HİKÂYELERİ

Nezihe Meriç'in hikâye dalında çıkmış eserleri şunlardır: *Bozbulanık* (1952), *Topal Koşma* (1956), *Korsan Çıkmazı* (1961), *Menekşeli Bilinç* (1965), *Dumanaltı* (1980).

Bunlar, sırayla ve teker teker gözden geçirilerek birbirinden ayrılan ve birbiriyle birleşen özellikleri ortaya çıkarılmak istenirse şunlar görülür:

BOZBULANIK

> "Ve ben bir anlık hayatını yaşamak isterim herkesin." (*Bozbulanık*, s. 7)

Yazarların ilk eserlerinin bazı eksikler ya da kusurlar taşıması olağan karşılanır. Hatta, bir yere kadar, başarısız olması bile hoş görülür. Yeter ki, yazar başladığı yerde kalmasın, durmadan gelişip ilerlesin. İlk eser, yükselen bir sürecin ilk basamağı olsun...

Gelgelelim, böyle bir görüşü Nezihe Meriç'e uygulamak zor. Çünkü o, daha ilk kitabıyla belli bir nitelik düzeyinin üstünde durur: "*Bozbulanık*[1] .onun ilk eseridir, ama acemilik ürünü değildir. Daha doğrusu, acemice yazılmış bir eser değildir. Bundan dolayı, çıkar çıkmaz, aşırı övgülerle karşılanır. Sözgelişi, şu övgüdeki gerçek payı büyüktür: "Nezihe Meriç, ustalığa daha genç yaşında erişmiş seçkin bir yazar... Zaman zaman insanı ürkütecek kadar usta..."[2]

1 Nezihe Meriç, *Bozbulanık*, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi Kitapları, Ankara 1952
2 Sami Nabi Ozerdim, "Bozbulanık" "Arayış Dergisi", 1.5. 1953.

Anlatım

Bozbulanık'ın açık, sade, rahat bir dili var. Ne eski, ne de yeni. Yazarın deyişiyle, "orta şekerli" Gerçi Meriç özleşmeden yana, ama özleştirmeciliğin dilin tadını kaçırmasından yana değil: "Geçen gün 'kırık bükük'ü bulur bulmaz çok sevdiğim 'melûl mahzun'a ey gazileri söyledim. Ama ölsem 'oysa ki' demem. Kanıma dokunuyor. Orta şekerli işte."[3] Meriç'in güçlü bir sezgisi var. Türkçenin inceliklerini, güzelliklerini yakalamasını biliyor. Bu yüzden de, dilin yapısını bozmaya ya da zorlamaya kalkışmıyor. O yapının olanaklarını değerlendirmeye çalışıyor. Bunda da başarıya ulaşıyor. Ancak olanakların yetmediği yerde yeni deyişler arıyor –Türkçenin ruhuna yatkın deyişler–. Böylece, hem dilin tadını çıkarmış, hem de sınırlarını genişletmiş oluyor.

Üstelik, bu deyişler içeriğin daha iyi belirtilmesine yarıyor. Hem de, çoğu alışılmış türden değil, Meriç'e vergi bir özellik taşıyor. Bunu görmek için şu örneklere bakmak yeter: "... kara gözleri çıldır çıldır, kalabalığı iteleyip kakalayarak geldi." (s. 8) "... zilli düdük bir gülüş içinde, berikinin koluna girdi." (s. 8). "Bir ara kapının zili deli deli çalındı." (s. 109). "... küçük, kıpışık, soluk mavi gözlerinden çelik ışıltısı gibi bir şey geçer." (s. 60). ".. her şeye maviş maviş gülü gülüvermek..." (s. 123), "... kalbi çizim çizim çarpıyordu." (s. 30)

Öte yandan, Meriç halk deyimlerine de geniş yer veriyor. Özellikle kişilerini konuştururken deyimlerden sık sık yararlanıyor. Hatta, gerektiğinde argoya bile başvuruyor.

Bu dil özellikleri, konuşmalar gibi anlatımı da kitabilikten kurtarıyor, doğal bir kimliğe kavuşturuyor.

Bozbulanık'ta kimi hikâyelerde dış gözlem verileri (olaylar, konuşmalar, tasvirler...), kimi hikâyelerde ise iç gözlem verileri (duygular, anılar, tasarılar...) ağır basıyor. Verileri at başı götüren hikâyelere de rastlanıyor. Fakat, hiçbir hikâye

3 "Seçilmiş Hikâyeler" dergisi, Ocak 1953.

bu verilerden yalnızca birine dayanmıyor. Belki, hikâyelerde eylemden çok konuşmayla, olaydan çok tasvirle, hareketten çok çözümlemeyle, fiilden çok sıfatla karşılaşıyoruz.

Öyleyken sıkılmıyoruz, ilgimiz gevşemiyor. Çünkü yazar kıvrak, akıcı, esnek bir anlatımla bizi sürükleyip götürüyor. İnce bir duyarlık, keskin bir gözlem, tatlı bir dil bu sürükleyişe yardım ediyor.

Meriç ayrıntıları gözden kaçırmıyor. Fakat, konuyu ayrıntıya da boğmuyor. Can alıcı noktaları daha iyi belirtmek için ayrıntılardan yararlanıyor. Bunda da gereken sınırı aşmıyor. Birkaç kalem vuruşuyla birçok şeyi birden dile getirmeyi biliyor:

"O halsiz, zayıf kadın, hiçbir şey umut etmeden yolun kenarında yürüyordu. Başındaki çiçekli eşarbı ağarmış, rengini atmış siyah mantosunun etekleri tarazlanmıştı. Kızgın ağustos güneşinin bütün ışığı diklemesine tepesine iniyor, lastik ayakkabılarının içinde, ayakları, terden, yorgunluktan karıncalanıyordu. Hiçbir hayale kapılamazdı." (s. 51).

Bu parça, "Ümit Fakirin Ekmeği" adlı hikâyenin giriş bölümüdür. Yazar bu kısacık parçada kişisinin beden yapısını, giyim kuşamını, ruhsal durumunu, doğal çevresini başarıyla belirtiyor: Hem ayrıntıları yitirmiyor, hem de yoğunluktan ayrılmıyor. Daha da önemlisi, doğayla kahramanın durumu arasında uygun bir ilişki kuruyor. Bu ilişki öbür hikâyelerde de görülür. Doğa ya da dekor tasvirleri kişilerin durumunu daha derinden kavramamızı sağlar. O kadar ki, kimi yerde tasvirler bu durumun bir çeşit simgesi (sembolü) olur. İnsanla doğa neredeyse özdeşir:

"Akşam olur, kırlık bir yerde rüzgâr eser ve tenha asfaltta tek başına bir elektrik feneri yanar. İnsan o rüzgârı garipser. Fenerin yalnızlığını içinde duyar. O, fener değil de bir insanmış, garipmiş, öksüzmüş zanneder. Dalgın dalgın yürür gider. Çok sonra, uzaktan şehrin ışıkları görünür. Bir taksi geçer. Arkasındaki kırmızı ışıklar bir yanar, bir söner. Fakat,

o tek başına yanıp sönen fenerin getirdiği mahzunluk kaybolmaz." ("Nârin", s. 85).

Görüldüğü üzere, kahramanın durumu bir sokak fenerinin durumuyla yansıtılmaktadır. Fenere insancıl sıfatlar verilmektedir. Ayrıca bu parça, yazarın anlatımındaki bir özelliği de ortaya çıkarmaktadır: Şiirsellik... Nitekim, öbür hikâyelerde de yer yer bir şair duyarlığı ve deyişiyle yüz yüze geliyoruz. Bu da, Meriç'in çekici anlatımına etkili bir hava katıyor.

Yapı

Bozbulanık'taki hikâyeler genellikle klasik anlayışa uymazlar. Çokluk yeni bir kuruluşları vardır: Belirli bir olayı alarak sınırlı bir süre içinde anlatmazlar; "girme-açma-düğümleme-çözme" gibi eski hikâyeleme tekniğine uygun bir yapıları yoktur. Hatta, çoğunda olay bile bulunmaz. Meriç için hikâye, "insanın bir ruh halinin, herhangi bir olay karşısındaki durumunun, kısmetine düşen zaman içinde, bir gülüşün, bir davranışının ustaca makaslanıverişidir."[4] Elbette, böyle bir makaslama, olayla birlikte zamanın da makaslanması demektir. Bundan olacak, hikâyelerde çoğun olayın yerini durumlar, sürenin yerini ise an'lar alıyor. Zaman olayla kol kola yürümüyor, bir akış meydana getirmiyor. Ayrıca, hikâyeler olaydan çok izlenimlerle, anılarla, duygularla, tasarılarla, tasvirlerle beslendiklerinden belirli bir süreç de doğurmuyorlar. Bunun iki sonucu oluyor:

1) Çoğu hikâyelerde şimdi ile geçmiş, hatta gelecek yan yana, iç içe, üst üste bulunuyor. Kolayca birinden ötekine atlanıyor. Kuşkusuz, tehlikeli bir atlayıştır bu: Hikâyenin karışık ya da karmaşık bir kılığa bürünmesine ve dolayısıyla güç anlaşılmasına, tutarlıkça yaralanmasına yol açabilir. Nitekim, kimi hikâyeler asıl konuyla ilgisiz ya da çok az ilgili par-

4 "Nezihe Meriç'le Bir Konuşma", "Seçilmiş Hikâyeler" dergisi, Ocak 1953.

çaları içeriyorlar ("Bazıları", "Boşlukta Mavi" gibi).

2) Kimi hikâyeler ise hikâye yapısının dışına taşıyorlar: Ya (düzyazı/mensur) şiire yaklaşıyorlar ("Nârin" gibi) ya da röportaja kayıyorlar ("Dağılış" gibi).

Ne var ki, bu çeşit hikâyeler azınlıkta kalıyor. Meriç, çoğunlukla, sözü geçen tehlikelerden sakınmasını biliyor. "Dünyada Teknik Arıza, Ümit Fakirin Ekmeği, Uzun Hava, Öğretmen, Öz Suyu, Dışarlıklı, Keklik Türküsü, Alaturka Şarkılar" başlıklı hikâyeler bu bilişin başarılı ürünleridir.

Konular

Hikâyelerinin olaylardan çok izlenimlerle, tasvirlerle, duygularla, çağrışımlarla örüldüklerine ve şiirsel bir duyarlıkla beslendiklerine bakıp da Meriç'e hemen "romantik" damgasını basmak yersiz olur. Gerçi onda romantik bir yan yok değil, ama gerçekçi yan daha ağır basıyor: Konularını çoğunlukla yaşamdan alıyor, kişilerini çoğunlukla çevreden seçiyor, tasvirlerini çoğunlukla somut verilere yaslıyor, konuşmalarını çoğunlukla kahramanların kimliğine uyduruyor...

Sözgelişi, iki arkadaşın yolda karşılaşmasını (Çalgıcı), bir dul kadının çektiklerini (Dünyada Teknik Arıza), köye konuk gitmiş şehirli bir kızın duyduğu yabancılaşmayı (Boşlukla Mavi), bir dolmuşta giden yolcuların konuştuklarını (Aksaray Dolmuş), kocası hastaneye düşen yoksul bir kadının acılarını (Ümit Fakirin Ekmeği), sevmeden evlendiğinden dışarda dost tutan bir şoförün ruhsal durumunu (Uzun Hava), bir öğretmenin öğrencilerle ilişkilerini (Öğretmen), üç sarhoşun eve dönüşlerini (İnceden), sokağın havasını değiştiren bir ev kadınının yaptıklarını (Öz Suyu), bir genç kızla bir yaşlı kadının arkadaşlığını (Alaturka Şarkılar), sevgilisinin ihanetine uğrayan bir kızın duyduklarını (Keklik Türküsü), köyden kente gelmiş bir kadının çevreye uyma çabalarını (Dışarlıklı), Roma'ya gitmiş bir kızın yalnızlığını (Dağılış) anlatan hikâyeler bunun birer örneğidir.

Kişiler

Konuların yukardaki dökümden de anlaşılacağı gibi, *Bozbulanık*'taki kişiler daha çok yoksul ya da orta tabakadan: Şoför, şerbetçi, darbukacı, öğretmen, memur, avukat, emekli, dul vb... Hemen hemen hepsi de kentli ya da köyden kente gelmiş kimseler. Çoğunlukla yalnız ve mutsuz kimseler. Toplum içinde bir dayanakları yok, yarınlarından da umutlu değiller. En iyimserleri bile şöyle söylüyor: "Fırıncı olacaksın bu dünyada abi. Ekmek insan durdukça lazım. Bizimkisi sakat iş anladın mı?.. İhtiyarlığı var bunun, piyasadan kalkması var. Olur olur. Bilinmez bu işler. Zor iş. Gece yarılarına kadar uykusuzsun, yorgunsun. Tadı yok." (Çalgıcı, s. 11).

Meriç, kişilerini soyutlamadan anlatıyor, çevreye ve yöreye bağlıyor. Ayrıca, dış gözlemle iç gözlemi de birlikte yürütüyor: Kahramanlarının dış görünümü ile iç durumunu bir arada veriyor. Böylece, kahramanlar yalnızca yaptıkları ve konuştuklarıyla değil, düşündükleri ve duyduklarıyla da belirmiş oluyorlar. Giderek, daha bir bütünlük, daha bir gerçeklik kazanıyorlar.

Meriç, kişilerini tanıtırken en çarpıcı özellikleri yakalıyor. Sözü uzatmadan, birkaç satırla bir tip çiziveriyor: "Safinaz toparlacık, neşeli, canlı bir kadındı. Hayat onun için eğlencelerle doluydu. Terbiyeli düğün çorbası pişirivermek, ince, uzun, zeytinyağlı dolmalar sarmak, kış boyunca soba tahtasını tertemiz silmek (...), Cemil Bey'e sıcacık fanilalar örmek, torunlarını sevmek, damatlara içerlemek ve daima, her şeye maviş maviş gülü gülüvermek..." (Kurumak). Gerçi, yüzeyden bir tanıtmadır bu, ama derinden tanıtılan kişiler de az değildir. Sözgelişi Hüsmen (Çalgıcı), Nermin (Dünyada Teknik Arıza), Sâbir (Uzun Hava), Hayriye (Öz Suyu), Öğretmen (Öğretmen), Remziye (Dışarlıklı), Rıza Bey (Bazıları) bu çeşit kişilerdir. Canlı, gerçek, unutulmaz tipler...

Gelgelelim, bu tipler genellikle toplumsal anlamda bir tipikliğe varamıyorlar. Toplumsal oluş ve kuruluşu temsil eden

bireyler haline gelemiyorlar. Gerçi yazar, kişilerinin toplum çevresiyle ilişkilerine değinmekten geri durmuyor. Ama bu, gereken genişlik ve derinliğe kavuşmuyor. Aile yaşamındaki aksaklıklar, insanların mutsuzluğu daha çok kişisel sebeplerle açıklanıyor. Bu sebeplerin altında yatan toplumsal etkilere, sınıfsal ilişkilere çokluk inilmiyor. Bunun da sebebi şu: Yazar gerçeğe toplumbilimsel bir kavrayışla bakmıyor, çünkü henüz belirli bir dünya görüşünü ya da yöntemini seçebilecek düzeyde değil.

Meriç, kişilerinin durumunu anlatırken yer yer toplumun da durumuna dokunuyor. Fakat bu dokunma bazı bozuklukların yüzeyden "tespit"ini aşmıyor, gözlemden çözümlemeye doğru gelişmiyor. Örneğin, "Bozbulanık" hikâyesinin kahramanlarından biri şöyle diyor: " Randevu evleri, karısını peşkeş çeken kocalar, gayri meşru münasebetler, kadınlar, erkekler, ahlaksızlık... ahlaksızlık... duyduğumuz, çevremiz hep bu, hep bu... Hangi aileyi, hangi kurulu karıştırsanız altı çapanoğlu..." (s. 46).

Acaba toplumdaki bu bozukluklar nerden geliyor? Meriç bunu açıklamadığı gibi araştırmıyor da. Yalnız, bozuklukların birtakım bireysel çabalarla düzelebileceğini söylemek istiyor. (Örnekse, "Özsuyu" hikâyesinin kahramanı belirli bir çevreyi etkilemiş, bir sokağın biçimini ve ruhunu değiştirmiştir.) Gelgelelim, yetersiz bir görüştür bu, çünkü toplumsal sorunlar kitlesel edimlerle değil, ancak sağlam bir sisteme ve örgüte dayanan toplumsal dönüşümlerle çözülebilir.

Kişilerinin yenikliğine, umutsuzluğuna bakıp Meriç'i de öyle sanmak yanlış olur: "... Rica ederim Macit, bende öyle sinirli veya bedbin, mariz bir kız tipi falan aramaya kalkma. Ben, bilakis yaşamayı, havayı, suyu, yürümeyi, gülmeyi, ne bileyim ne... Ben her şeyi seviyorum." (Kurumak, s. 122).

Meriç, Sait Faik'e pek tutkundur. İlk gençliğinden beri sevgiyle anar onu: "İşte o zamanlar bizim bir Sait Faikli dünyamız vardı. O bizim yaşamamıza da, yaşantımıza da karışmıştı. Ara-

dan bir dolu yıl geçti. Düşlerimiz duruldu. İnsanları sevmelerimiz aklını başına topladı. Ama, Sait Faikli dünyamız hiç değişmedi. Mektuplarımızda hâlâ ondan bir şeyler bulunur."[5]

Gerçekten de, Sait Faik'te görülen bazı eğilimleri Meriç'te de buluyoruz: Yaşama, doğa ve insan sevgisi. Ayrıca, dünyaya inançlı, iyimser bir bakış, sorumluluk duygusu: "... Yaşamak sevinci, insanları sevmek, küçük saadetler, aşk ve huzur. (...) Ben topluma, kitlelere tesir etmek, büyük şeyler yapabilmek (...) istiyorum." (Kurumak, s. 125).

Bu istek belirli bir hedefe yönelmemiştir. Meriç henüz ne yapacağını kararlaştırmamıştır: Bir ülküyü, bir dünya görüşünü seçmemiştir. İnsanlara ileteceği bir bildirisi yoktur. Ama, insancıl kişiliği ve eğilimleri onu ilerde 'bağlanma'ya doğru götürecektir. Zaten, o da şimdiden bunun eksikliğini duymakta, "yaşamak için ekmek kadar, su kadar gerekli olan inanmak, güvenmek, çalışmak gücünü bulamamak"tan yakınmaktadır. (*Bozbulanık*, s. 48).

TOPAL KOŞMA

> "İnsanoğlunun çevresiyle kendisi arasındaki denge bozulunca..." (Topal Koşma, s. 27).

Topal Koşma, Meriç'in ikinci kitabı. Geniş yankılar yaratan ve övgülerle karşılanan ***Bozbulanık***'tan üç yıl sonra yayımlanmış.[6] İçinde on hikâye var. Hepsi de "Susuz" adını taşıyor: Susuz I, Susuz II, Susuz III... (Kitaba 'Susuz' adı verilseydi belki daha uygun düşerdi.)

Topal Koşma'da Meriç'in değişmeye başladığı görülüyor. Değişme biçimde olduğu gibi içerikte de beliriyor.

Anlatım

Değişmenin ilk belirtisi dilde ortaya çıkıyor: Meriç, özleşme akımına ayak uyduruyor. Hikâyelerinde, elinden geldi-

5 Nezihe Meriç, "Kınalı'da Bir Eşek Anırıyordu", "Dost" dergisi, Haziran 1961
6 Nezihe Meriç, *Topal Koşma*, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi Kitapları, Ankara 1956.

ğince, yabancı sözcüklerden kaçınıyor, onların yerine Türkçelerini kullanıyor.

Dildeki değişme anlatımdaki değişmeye eşlik ediyor. Gerçi, dilde olduğu gibi anlatımda da kökten bir değişmeyle karşılaşmıyoruz; *Bozbulanık*'taki özellikler genellikle sürüyor. Ama bu özelliklerin bazı bakımlardan başkalaşmaya yöneldiği de gözden kaçmıyor. Örneğin, *Bozbulanık*'ta anlatım yerleşik ve düzgündü; *Topal Koşma*'da ise yer yer değişik ve takıntılı. Meriç artık dilin bilinen olanaklarıyla yetinmiyor, zaman zaman zorluyor onu, yerleşik deyişleri aşmaya, başkalaşan içeriğe uygun yeni kuruluşlar, yeni sözdizimleri bulmaya çalışıyor. Üstelik, dili yalnızca bir anlatım aracı olarak değil, bir estetik veri olarak da işlemeyi deniyor. Bunun için ara sıra, ya dilin şiirsel bölgelerine dalıyor ya da dilden şiirsel bir tat çıkarmaya kalkıyor; üzünçle dolu, buruk, duygulu bir tat:

"... İçtikçe can sıkıntısı yoğunlaşır. Yeşil erik tadında bir ay dolar damarlarına çini çini. Kan kızışır..." (Susuz V, s. 43)

Bu parçada Meriç'in anlatım özelliklerinden birkaçını bir arada buluyoruz (a) Yazara özgü bir deyiş: "dolar damarlara çini çini", (b) değişik bir benzetme, yeni bir imge: "yeşil erik tadında bir ay", (c) doğaüstü bir oluş: "ay dolar damarlarına", (d) dilde özleşme: yabancı sözcüklerin atılması, (e) tasvircilik: bol sıfat kullanılması.

Gerçi şiirsellik *Bozbulanık*'ta da vardı, ama *Topal Koşma*'daki kadar yaygın değildi. Özellikle imgeler, benzetmeler ve sıfatlar azdı, şimdiyse bayağı bir ağırlık oluşturuyorlar. Birkaç örnek verelim: "İçine altın tozu serpilmiş bir kahverengi adam." (s. 40), "Ölüler büyük anlamsız boşluklar halinde onlardan kaçıyorlardı. (s. 46), "Gözleri sıkıntıdan cam gibi pırıl pırıl." (s. 55), "Kadın kara fatma gibi kararıp kabuk bağladı sıkıntıdan." (s. 72), "Köpürmeden kesilmiş çamaşır suyuna benziyor kadın." (s. 66), "Şehir iki gün içinde suya basılmış keçeye döndü." (s. 78), "Yeni demlenmemiş, ama gene de taze ve kaynar bir çay kıvamındaydım." (s. 79)...

Bu örnekler iki şeyi gösteriyor: (1) Meriç, halk deyimlerini eskisi gibi bol kullanmıyor, onların yerine kendine vergi deyimler yaratıyor; (2) İmgelerini, benzetmelerini somut varlıklarla kuruyor daha çok, soyuta pek kaçmıyor. O kadar ki, ruhsal durumları bile dışsal verilerle somutluyor. Bundan da, onun kurgucu (spéculative), içe kapalı bir kimse değil, yaşamaya ve doğaya bağlı bir yazar olduğu seziliyor.

Topal Koşma'da şiirselliği, anlatımca yeniliği besleyen yanlardan biri de karıştırımlar. Duyumlarla ilgili sıfatların birbirine karıştırılması ya da yer değiştirmesi. Örnek: "Sesi tortulu şarap rengindeydi." (s. 58), "Gökyüzüne doğru yeşile kesmiş bayırlar güneş koktu keskin keskin." (s. 54), "Küllenmiş kömür eşelendikçe eleğin içinden güneşler geçiyor buram buram." (s. 118).

Meriç renk bildiren sözcüklere enikonu bir ressam duyarlılığıyla yanaşıyor. Şiirsel birtakım anlamlar yüklüyor onlara: "Rüyada pişmiş ayva renginden zehirli vişne çürüğüne geçen koyu tonlarda uçuyordu siyah kuşlar. Bütün renkleri, belli bir etkiyle, belli açıklık koyuluk dereceleri içinde rahat yaşıyorlardı." (s. 56), "Yeşilden dönme boz bir renk; dumanlı serin, içine kapalı boz bir renk sarar tenha iskeleyi." (s. 41), "Mozart, kaygısız saf maviler, aydınlık griler üzerinde, ışıktan çizilmiş geometrik şekillerdir." (s. 82).

Topal Koşma'da –*Bozbulanık*'a oranla– konuşmalar azalıyor, ruhsal çözümlemeler artıyor, dış gerçeğe karşılık iç gerçek daha ağırlaşıyor.

Yapı

Topal Koşma'daki hikâyeler kuruluşça *Bozbulanık*'takilere benziyor: Yine hikâyelerde belirli bir süreç yok; şimdi ile geçmiş, yaşanılan ve anılan yan yana; sık sık birinden ötekine geçiyor; olayların yerini çokluk durumlar ya da çağrışımlar alıyor; iç gözlemle dış gözlem birlikte yürüyor; ince bir duyarlık dikkatli bir görüşe eşlik ediyor vb...

Yalnız, bu özellikler *Topal Koşma*'da hem gelişiyorlar, hem de keskinleşiyorlar. Keskinleşme, kimi hikâyelerde, ölçüyü kaçırarak bir çeşit dengesizliğe, dağınıklığa, karışıklığa yol açıyor. (Susuz I, Susuz VI adlı hikâyelerde olduğu gibi.) Bu yüzden, bazı yerler gereğince aydınlanmıyor, bazı yerlerse gereksizce uzuyor (Susuz I, Susuz V hikâyelerinin başlangıç bölümleri gibi), yahut anlamayı güçleştiren bir kapalılığa, çapraşıklığa bürünüyor (özellikle çağrışımların çabuk değiştiği parçalarda).

Ne var ki, bu türlü kusurlar bütün kitabı kaplamıyor. Hikâyelerin çoğunluğu dengeli bir yapı oluşturuyor. "Susuz III, Susuz VIII, Susuz X" başlıklı hikâyeler buna güzel birer örnek sayılabilir.

Topal Koşma'nın yapı ve anlatım özellikleri Meriç'i 'bilinç akışı'na yaklaştırıyor. Ayrıca, biraz Sait Faik'i, biraz da Woolf'u anımsatıyor. Meriç, zaman zaman, birleşiyor bu yazarlarla, belki etkisinde de kalıyor onların, ama onları sürdürmüyor, onlardan ayrı, kendine özgü bir çizgi çiziyor.

Kişiler

Topal Koşma'da çoğunlukla Meriç'in tanıdığı kimselerin serüvenleri, daha doğrusu, durumları anlatılıyor. Bundan ötürü, hikâyeler bağımsız da görünseler, aslında belirli bir bütünü oluşturuyorlar. Gerçi, bütünün parçaları arasında organik ve estetik bir bağlantı yok, ama ortak kişilerin ve benzer yaşantıların doğurduğu bir ilişki var. Bu yüzden, kitap –"Susuz I" ile "Susuz X" bir yana bırakılırsa– büyük bir hikâyeyi andırıyor, hatta yer yer romana kapı açıyor. Nitekim, tıkız bir hikâye olan "Susuz VII" ilerde genişletilerek bir romanda yeniden işlenecektir: *Korsan Çıkmazı*.

Topal Koşma'nın kişileri, aşağı yukarı, aynı kuşaktan. Çoğu kadın ve öğretmen. Çevreyle araları açılmış, toplumda yabancılaşmış, tedirgin orta kat aydınları. "Katı, içine kapanmış, somurtkan, sinirli" insanlar. "Büyükşehir yenilmez, diş

geçirilmez, yok edilmez kuvvetiyle onları dört bir yandan sarıyor, sıkıştırıyor, eziyor, boğuyor." (s. 7).

Örneğin, hukuklu Ahmet "kendindeki kabiliyeti idrak edip de cemiyetteki yerini bulamadığı" için mutsuz. Bekâr odasında tek başına. Bunalımlar içinde (Susuz III). Bir anne çocukları için türlü yoksunluklara katlanır: "Erkenden kalkıp, kahvaltı etmeye vakit bulamadan sokağa fırlamaya, otobüs duraklarında ömür tüketmeye zorunludur." (Susuz IV). Çocukları mutlu olsun diye kendini harcar: "Ben analık vazifemi yaptım. Ama çok yalnızım (...) Bittim, bittim vallahi, şu saçlarıma bak." (s. 37). Öğretmen Mahmut bir köylü kızıyla evlenmek zorunda kalmıştır. Kendine göre değil karısı, ama ayrılamaz, çünkü çocukları var, üstelik kadın kimsesiz. Bu yüzden, kahrolur: "... bütün mesele tutunacak bir şey bulmakta. Ona göre bir düzen kurup, yaşama gücümüzü bu düzene göre ayarlayabilmekte. Yoksa her şey manasız." (Susuz V).

Topal Koşma'nın en ilginç kişisi Meli. Arkadaşları için şöyle diyor: "İşte Ayşe, işte Ahmet, Bilge, Murat, Mahmut, Özün, hepsi burada... Benim ileri oluşum bir arpa boyu. Ben 'sağlam olmam gerek' diyecek bir duruluşa varmışım. Onlar 'Ne olacak, neye yarayacak' diyorlar. Kendilerinde bulanıklar (...) Ben sorular içindeyim (...) Onlar sorularla ilgili bile değiller. Sormuyorlar. Vazgeçtiler." (Susuz VII).

Meli'nin arkadaşları yenilmiş, topluma baş eğmiş kimseler. Fakat o öyle değil: "Ben dik kafalı, esintili bir kulum. Toplumun yasalarına gereğince uymuyorum. (...) Benim susuzluğum, tutunacak şeyi bulup çıkaramayışımda. Onlar tutunacak şey aramıyorlar gayrı. Tek başımayım. (...) Problemi çözmem gerek." (s. 36). Bir karara varamamış, bocalıyor. Çevresiyle uyuşmazlık halinde, kopmuş ondan, değiştirmek istiyor onu, ama beceremiyor. Bu yüzden mutsuz, öfkeli, huzursuz...

Meli yeniliyor sonunda. Ama dengesini bulmak için beğenmediği göreneklerle, geleneklerle aydınca savaşmanın da

olumlu bir örneğini veriyor.

Böylece, Meriç, *Bozbulanık*'taki Hayriye'yi Meli'nin kişiliğinde yeniden canlandırmış oluyor. Bu da, onun bireysel kavrayıştan henüz toplumsal kavrayışa geçemediğini gösteriyor.

Meriç ilk kitabında kavgasız, alınyazısına bağlanmış biri gibi görünüyordu: "Ona sarılırım. Bir çocuk gibi bana sığınır. İsyan etmemeyi, için için ağlamayı ondan öğrendim." (s. 87) diye yazıyordu. Fakat ikinci kitabında sormaya, aramaya, öğrenmeye, sonra da başkaldırmaya doğru gidiyor. Toplumla, toplumun bozuk düzeniyle (daha doğrusu, töreleriyle, yıpranmış değer yargılarıyla) çatışmaya giriyor. Gelgelelim, düzeni belirleyen temel verilere (ekonomik koşullara, sınıf ilişkilerine vb.) inemediğinden, bu düzenin yerine neyi, nasıl koymak gerektiğini henüz bilmiyor, ama onun aykırı bir düzen olduğunu –törelerin aracılığıyla da olsa– artık biliyor.

Topal Koşma'nın kişileri çokluk sancılı, tedirgin, bunalımlı, Meriç onların bu durumunu iyi yansıtıyor. Anlatımını da bu duruma göre ayarlıyor. Bundan ötürü, birinci eserindeki düzgün deyiş ikinci eserinde karıncalanıyor. Örneğin, sözdizimi alışılmış kuruluşundan uzaklaşıyor, değişmeye başlayan içeriği izliyoruz.

Meriç, olaydan çok, onun insan ruhunda yarattığı dalgalanmalar üzerinde duruyor. Bundan olacak, hikâyelerde duygular, düşünceler, tasarılar, anılar, çağrışımlar, iç konuşmalar ağır basıyor, bilinçaltı ile bilinçüstü arasında sürekli gidiş gelişler, şimdiden geçmişe sıçramalar oluyor. Bu oluş, anlatımı da etkiliyor, yukarda açıklanan değişikliklere, aksaklıklara olanak veriyor. Ne olursa olsun, Meriç genellikle işin üstesinden geliyor. Oldukça yeni, değişik ve başarılı bir anlatım kuruyor. Öte yandan, kişilerinin iç dünyasını anlatırken, dış dünyayı da ihmal etmiyor. Kişilerin görünümlerine, doğa ve toplumla ilişkilerine de değiniyor. Bununla, kişilerinin var oluşunu daha iyi ortaya koymuş oluyor.

"Hayatının bilincine varmış bir kız
başkaldırıyor işte şimdi." (Menekşeli Bilinç, s. 36).

Menekşeli Bilinç, 1965'te çıktı. Ama Meriç'in dediğine bakılırsa, "Kitap 1961'de hazırdı. Yayınlanması çok geç kaldı."[7] Gerçekten de, 1957'de basılan "Susuz XI" bir yana, öbür hikâyelerin çoğu 1960-1962 yılları arasında yayınlanmış.

Aşağı yukarı, aynı yılların ürünü olduklarından mıdır nedir, *Menekşeli Bilinç*'teki hikâyeler arasında birçok ortak yan bulunuyor. Bu yanların başında da içerik geliyor: Hemen hemen bütün hikâyelerde, sevişen ya da özgürce sevişmek isteyen kadınların cinsel bunaltısı ve birbiriyle, aileyle, çevreyle, gelenekle çatışması ele alınıyor. Örneğin, "Menekşeli Bilinç" adlı hikâyede, evden ayrılarak sevdiği erkeğe giden bir kızla kardeşinin çatışması; "Giderek Daha Güçlü"de bir gençle dolaşan bir kızın mahalleyle çatışması; "Hışhışi Hançer"de olgun bir erkekle ilişki kuran bir kızın toplumla çatışması; "Açar da Tutku Gülleri Açar"da bir delikanlıyla sevişen bir dul kadının çevreyle çatışması anlatılıyor. Öbür hikâyelerde de –az da olsa– bu çatışmadan izler görülüyor. "Varım Diyorum İnanmalısınız"da babasının baskısına dayanamayarak evden kaçan ve bir erkekle birlikte yaşamaya başlayan bir kızın hali belirtiliyor. "Susuz XI"de sevgilisi ölünce bir film şirketinde iş aramaya gelen bir kadının durumu yansıtılıyor.

Öyleyken, Tahir Alangu, *Menekşeli Bilinç*'i "İnsanı olmayan, insandan iyice yoksun, sürekli bir bunaltıyı anlatan" bir eser sayıyor! Ona bakılırsa, hikâyelerde "çevrenin, kişisel çatışmaların belirlediği hayatı ve insanları aramak" boşunadır[8] Oysa, yukardaki açıklamanın da gösterdiği gibi, haksız bir yargıdır bu; çünkü kitapta hem çevrenin durumu, hem de onunla birbiriyle çatışan insanların yaşayışı yansıtılmaktadır. Hatta,

7 Mübeccel İzmirli, "Sanatçılarla Konuşmalar". "Varlık", 1.2.1966. a
8 Varlık yıllığı, s. 69-70

ayrıntıların ve yan olayların dışında, temel konu budur. Meriç, kahramanlarının ve toplumun daha çok bu yanıyla ilgilendiği, öbür yanları zayıf bıraktığı için eleştirilebilir belki, ama eserinin insansız ve çevresiz olduğu öne sürülemez.

Hikâyelerde yer alan "çatışma" çokluk çevreye karşı bir tepkiye ya da başkaldırmaya yol açıyor. Meriç'e göre, "kızlar –ve delikanlılar– bir yaştan sonra evden ayrılmalı, kendi başına bir ev kurup, kendi hayatını yaşamalıdır."[9] Nitekim, kimi hikâyelerin (Varım Diyorum İnanmalısınız, Menekşeli Bilinç, Susuz XI) kişileri evden ayrılarak yaşamlarını kendileri kurmak, sevdikleri erkekle birlikte yaşamak yolunu seçiyorlar; kimi hikâyelerin (Giderek Daha Güçlü, Açar da Tutku Gülleri Açar) kişileri ise törelerin baskısına, çevrenin dar görüşlülüğüne, toplumun yasaklarına karşı kazan kaldırıyorlar; ya onları düzeltmeye, ya çiğnemeye ya da umursamamaya gidiyorlar.

"Menekşeli Bilinç" adlı hikâye bu gidişi çok güzel ortaya koyuyor. Hikâyenin baş kişisi, sevdiği erkeğe gitmek istiyor, kız kardeşi ise onu önlemeye uğraşıyor. Aradaki çatışma, bir bakıma, kurulu düzenle kurulması gereken düzenin karşılaştırılmasıdır.

"İstenilen bir kadın, isteyen bir erkeğe gidiyor, ne korkunç güzellik!" (s. 33). "Ben gidiyorum... Bu eve dayanamam artık. Kendime ve arkadaşlarıma değin, oturup konuşabileceğimiz bir odam olsun istiyorum." (s. 37). "Bir kız memelerinin bilincine varınca memeleri yaşamalıdır. Bunu o zaman anlamalıydı. Hayatının bilincine varmış bir kız başkaldırıyor işte şimdi." (s. 36). "Ne istediğimi biliyorum... Önce senin gibi olmak istemiyorum: Kendinden öncekilerin koydukları törelere aptalca bir boyun eğiş. Onların hayat anlayışlarına karşı koyamamak. Ben hayatı, kendime göre olan bir hayatı istiyorum." (s. 39-40). "Ömrümün sonuna değin, menekşeleri si-

9 Adı geçen konuşma.

neklendirenleri bağışlamayacağım. Başkaldırmazsam ölürüm." (s. 41).

Kadının sevdiği erkekle konuşarak, anlaşarak evlenmesi konusunu Meriç bundan önceki kitaplarında da işlemişti. Buna aykırı evlenmelerin nasıl mutsuzlukla sonuçlandığını göstermişti. Şoför Sabir (*Bozbulanık*), Öğretmen Mahmut (*Topal Koşma*) bu türlü evliliğin kurbanı olmuşlardı. Öte yandan, kadınların bilinçsizliğinin de bu sonuçta payı vardı. Dolayısıyla, onlar da evliliğin kurbanı olmak zorundaydılar. Sabir ile Mahmut'un karısı ve Nermin Hanım en az kocaları kadar mutsuzdular.

Bütün bu mutsuzlukların altında –Meriç'e göre– törelerin aykırılığı, çevrenin anlayışsızlığı ve kişilerin bilinçsizliği yatıyordu. Onun için, bir yandan törelere baş eğenlerin mutsuzluğu, öbür yandan da törelere başkaldıranların bunaltısı yansıtılıyordu.

Menekşeli Bilinç'te bütün bu özellikler daha geniş, daha gerilimli, daha bilinçli bir düzeye çıkıyor. Önceki kitaplarda yüzeyden sergilenen durumlar, sanki birike birike bir patlamayla sonuçlanıyor: Meli'yi saymazsak, eskiden çoğunca katlanmayla, sızlanmayla yetinen kişiler artık çevreyle kavgaya giriyorlar, ayaklarına köstek olan göreneklerle savaşıyorlar: Bu, bir bilinçleme belirtisidir.

Bilinçlenmenin temelinde tutkular yatıyor. Şimdiye değin alttan alta ilerleyen cinsel tutku, artık su yüzüne çıkıyor. Hatta, gitgide gelişerek belirleyici bir güç kazanıyor. Öyle ki, kişileri çoğun bu tutku güdüyor. Birçok edimler ya da düşünceler ona bağlı olarak belirleniyor. Onu engelleyen kuruluşlar (aile, çevre, gelenek vb.) öfke ve isyan doğuruyor. Tutkularının bilincine varan ve bu engelleri gören kişiler ya bağsızlığı ya da başkaldırmayı seçiyorlar.

Hakçasını söylemeli: Bu seçmeyi ve onun getirdiği sorunlar ile dramatik durumları ilk ve en iyi ortaya koyan Meriç'tir. Onun için de, hikâyeciliğimizde Meriç'in önemli bir yeri vardır.

Meriç, *Menekşeli Bilinç*'te yalnızca törelerin saçmalığını değil, onları sürdüren kadınların bilinçsizliğini de yerer. Böylece, yalnızca yıkıcı değil, yapıcı bir davranışı da birlikte yürütmüş olur.

Gelgelelim, asıl sorunun bir yanıdır bu. Çünkü törelerin düzelmesi, her şeyden önce, onları doğuran toplumun da düzelmesine bağlıdır. Fakat bu bağı bulmak için toplum yapısını bütüncül bir anlayışla çözümlemiş, üretim ve mülkiyet ilişkilerine kadar inmiş, dolayısıyla, bozukluğun ana kaynağına varmış olmak gerekir. *Menekşeli Bilinç*'te böyle bir varış görülmüyor. Kaldı ki, tek başına törelerin düzelmesi de kadın sorununu çözmeye yetmemektedir. Nitekim, cinsel özgürlüğe oldukça yer veren uygar batı toplumlarında törelerin baskısı iyice azalmış, ama kadının toplum içindeki durumu pek az değişmiştir.

Menekşeli Bilinçte'ki hikâyeler biçimce de bazı ortak yanlar taşıyorlar: Bundan önceki iki eserde olduğu gibi, bu eserde de süreç yok; olaylar yine çağrışımların ve izlenimlerin ağırlığı altında; yine şimdi ile geçmiş, iç konuşmalar ile dış konuşmalar kol kola vb...

Gelgelelim, bu genel benzerliklerin dışında, bazı özellikler değişmeye uğruyor. Herhalde; kişilerin öfke ve başkaldırıya dönüşen gerilimli yaşantıları, tutkuların yasaklar önünde şahlanması, törelerle çatışmayı keskinleştiren bilinçlenme ve bütün bunların doğurduğu ruhsal dalgalanmalar, bilinçaltı fışkırmaları buna yol açıyor. Giderek, anlatım bu durumları karşılayan bir kılığa giriyor. Bunun sonucu, sözü geçen özellikler daha keskin, daha belirgin bir hal alıyorlar. Hatta, kimi kez aşırılaşarak okuru yoran ve anlamayı güçleştiren karanlık, karışık ya da çapraşık deyişlere varıyorlar (Susuz XI, Varım Diyorum İnanmalısınız, Sancılı Us Bizdedir adlı hikâyelerde olduğu gibi). Ama, çoğu kez de, içeriği daha iyi yansıtan gergin, değişik şiirli biçimler yaratıyorlar. Özellikle

"Hışhışi Hançer, Menekşeli Bilinç, Giderek Daha Güçlü, Açar da Tutku Gülleri Açar" başlıklı hikâyeler bu bakımdan ilgi çekiyorlar.

"Hışhışi Hançer" özü ve biçimiyle bu ilginin en uygun örneği oluyor. Hikâyede birkaç konu birden işleniyor: Sevişen bir kızla erkek arasındaki ilişkiler, kadınların eğitimce geri kalmışlığı, çevrenin evlilik dışı bağlantılara gösterdiği tepki, bilinçsiz bir başkaldırmanın başarısızlıkla sonuçlanması... Bu çeşitli konular ustaca birbirine bağlanıyor, hikâye karışmıyor, dağılmıyor; tersine, yoğun ve etkili bir havaya bürünüyor. Bunun için, yazar değişik anlatım biçimleri kullanıyor: Örneğin, antik tragedyalarda olduğu gibi, toplumu konuşturmak üzere 'koro'ya başvuruyor. Koro, hem çevreyi temsil ediyor, hem de oluşları değerlendiren bir yargıç oluyor. Ayrıca, ruhsal dalgalanmaları yansıtmak üzere, duruma göre değişen puntolar, uzayıp kısalan satırlar, eğilip bükülen tümceler seçiliyor. Hatta gerekince, koşuk (nazım) verilerinden, halk deyişlerinden yararlanılıyor. Böylece, içeriği yakından izleyen esnek bir söyleyiş elde ediliyor.

Sonuç

Meriç'in 1965'e değin dört kitabı yayınlandı: *Bozbulanık, Topal Koşma, Korsan Çıkmazı, Menekşeli Bilinç.* Bu kitaplar hikâyecilerimiz arasında özel bir yer sağladı ona. Belli bir kişilik çizgisi doğurdu. Öyle ki, bu çizgiye bakınca, hemen "İşte Meriç'in çizgisi!" diyebiliyoruz.

Nedir bu çizginin özellikleri? Kısaca şunlar:

— Meriç kendine özgü güzel bir anlatım kuruyor. İmgeli, sıfatlı, şiirli, esnek ve akıcı bir söyleyiş yaratıyor. Türkçenin inceliklerini yakalamasını, olanaklarını değerlendirmesini biliyor. Bunların elvermediği yerde sınırları zorluyor, yeni deyişler getiriyor.

— Meriç klasik hikâye anlayışından ayrılıyor: Belirli bir

olayı belirli bir sürece göre anlatmaktan kaçınıyor. Daha çok, insanoğlunun olay karşısındaki davranışını, izlenimlerle, çağrışımlarla dalgalanan iç yaşantısını anlatıyor. Bu yüzden, hikâyelerde şimdi ile geçmiş, yaşanılan ile anılan, bilinç ile bilinçaltı iç içe, yan yana bulunuyor.

— Meriç genellikle orta tabakadan mutsuz aydınları, en çok da kadınları canlandırıyor. Kişiler çoğun çevreyle çatışma halindeler. Törelerin baskısı, toplumun anlayışsızlığı karşısında bunalıyorlar. Cinsel özgürlüğe kavuşmak isteğiyle ve tutkuların etkisiyle ya çevreden kopuyorlar ya da ona başkaldırıyorlar.

— Meriç bu durumu ve onun getirdiği sorunları iyi yansıtıyor. Bununla hikâyeciliğimizde önemli bir yer kazanıyor. Ama duruma da, sorunlara da bakışı henüz bireysel; toplumsal boyuttan yoksun. Bir dünya görüşüne ve bilimsel yönteme dayanmıyor.

— Sözün kısası: Meriç anlatımının güzelliği, duyarlığının inceliği, gözlemlerinin keskinliği, işlediği sorunların ilginçliği, kadın psikolojisini yansıtmadaki ustalığı ve bilinçli başkaldırısıyla dikkate değer bir yazar. (Asım Bezirci / "Papirüs", Ağustos-Ekim 1967)

DUMANALTI

> "Sen iyi yüreklisin, tamam. İnsanları seven bir kadınsın." (Acıyı Aşmak, s. 180)

Meriç'in bu eseri *Menekşeli Bilinç*'ten (1965) on dört yıl sonra, 1979'da yayınlanır. İçinde on hikâye bulunur. Bunlar, genellikle, uzun hikâyelerdir. Sırayla "Dedi, Ölüm Aklımda" 19, "Dumanaltı" 21, "Tedirgin" 39, "Umut'a Tezgâh Kurmak" 53, "Marangozdur Adı Ahmet Ustadır" 9, "Işın" 14, "Tan'ın Öyküsü" 9, "Acıyı Aşmak" 16, "İkircim" 17, "Erol Bey" 68 sayfa tutmaktadır. Hepsinin ortalaması 25 sayfa.

Konular

Hikâyeler, altlarındaki tarihlerden anlaşıldığına göre, 1970-1978 yılları arasında yazılmışlardır. Çoğu, uzaktan ya da yakından 12 Mart 1971 dönemiyle ilgilidir. Ama bu bunalımlı dönemin toplumsal kaynaklarını ve siyasal amaçlarını değil, kişisel ve insansal bazı yansımalarını içerirler. Ayrıca, 12 Mart'ı ele alan kimi yazarların bakış açıları, tipleri, işleyişleri çoğunca birbirine benzeyen ağıt ve yergi ürünlerinden de –bazı bakımlardan– ayrılırlar.

Hem bunları, hem de belirgin özelliklerini görmek için hikâyelerin konularına bir göz atmak gerekiyor:

— Eylemci öğrencilerden Kayabaşılı Murat'ı evinde sakladığı ihbar edilen Gülgun'u jandarmalar ciple götürürler. "Dumanaltı" hikâyesinde Mihri Hala'nın bu olaydan kaynaklanan üzüntü, öfke ve şaşkınlıkla örülü duyguları, düşünceleri, anıları, sözleri dile getirilir. Fakat olayın içyüzü ile evrimi yeterince açıklanmaz. Sıkıyönetim ilan edilmiş, gece sokağa çıkma yasağı konulmuş, evler basılmaya başlanmıştır. Öyleyken, bunlara yol açan etkenler gölgede bırakılır. Ancak, eylemcilerden Ülker öğretmen onları Mihri'ye ilerde açıklayacağını söyler.

— "Tedirgin" başlıklı hikâyede gözaltına alınan bir kadının sıkıntılı ruhsal durumu anlatılır. Nurhan'ın siyasal akım ve hareketlerle bir ilgisi yoktur. Bu yüzden, şaşırır, niçin hapse atıldığını anlayamaz. İçerde yatarken kocasını, evini, arkadaşlarını düşünür. Çağrışımlarla sık sık bugünden düne gidip döner. Kırık dökük anılarla yaşamı, çevresi gözlerinin önünden geçer. Aile dostlarından Nili'nin küçük burjuvaca davranışlarını anımsar. Bir gün ona şöyle demiştir: "Biz neyiz? Neyiz biz kuzum allahaşkına? İnsan olarak şu dünyada? Yiyip içip, giyinip bir şeyler içmeyi hiç kaçırmıyoruz. Öte yanda memleket birbirine giriyor, peş peşe gençler öldürülüyor... Aman yarabbi, benim çocuğum yok ama, evlât acısını ta

içimde duyuyorum, vallahi. Dayanılmaz buna." (s. 69-70)

Nili'nin akrabalarından Nebahat adlı bir genç kız da tutuklanmıştır. Nurhan onunla görüştüğü için içeri alındığını öğrenir.

— "Umut'a Tezgâh Kurmak" oldukça uzun bir hikâyedir. Burada da içeri düşen bir kadından söz edilir. Bir yürüyüşe katıldığından ötürü Öğretmen Nesrin tutuklanır. İki yıl kadar hapis yattıktan sonra aklanır. Salıverilerek minibüsle evine dönerken eşiyle oğlunu, konu komşuyu anımsar, düşler kurar. Bu arada kovuş arkadaşlarını (özellikle Boncuk Hanım'ı) tanıtır, onlarla ilişkilerini –geriye dönüşlerle– belirtir.

— "Tan'ın Öyküsü"nde de yine bir tutuklama söz konusudur. Deniz kıyısında tatil yaparken polisler gelir, Özdemir'i yemek masasından alıp götürürler. Karısı Ülker önce sarsılır, sonra kendini toparlar. Oğlu Tan'la evlerine dönerler. Anne çok kaygılıdır, öyleyken çocuğunun üzülmemesi için türlü şaklabanlıklar yapar. Oysa, Tan durumu kavramıştır. Annesine korkmamasını söyler.

— "Acıyı Aşmak"ta jandarmaların vurduğu üç gençten söz edilir. Yazı deniz kıyısında kocası, çocukları ve arkadaşlarıyla geçiren bir kadın, yörede gezinirken gençleri bir ağaçlıkta görür. Birkaç gün sonra da onların tepede saklandıkları bir yaşlı ninenin evinde kıstırılarak öldürüldüklerini duyar. Gerçi onların kişiliklerini, ne yaptıklarını, ne istediklerini bilmez, ama insanları sevdiğinden olaya çok üzülür.

— "İkircim"de biri solcu (Güzin), öbürü inançsız (Zerrin) iki kadın arkadaş arasında geçen bir telefon konuşması aktarılır. Güzin bilgili, sakin, sade bir kadındır. Zerrin ise süsüne, rahatına, çocuklarına düşkün biridir. Solculuğa da, sağcılığa da karşıdır. Bir gün Güzin'e telefon eder. Hal hatır sorar. Oğlunun tutuklandığını, kızının da kayıp olduğunu öğrenir. Güzin'i, bundan ötürü, avutmaya, eleştirmeye kalkışır. Fakat aldığı cevaplarla sarsılıp bozulur. Konuşma bitince, olup bitenleri yeniden düşünür, yorumlayıp değerlendirmeye çalışır.

Bu küçük özetlerden, açıklamalardan da çıkarılacağı gibi, 12 Mart'la ilgili hikâyelerde tümelden çok tikel üzerinde duruluyor. Söz konusu terör dönemini doğuran, besleyen, sürdüren temel etkenlere, koşullara değinilmiyor. Derine inilmiyor, yüzeyde dolaşılıyor. Soruna siyasal değil insansal, düşünsel değil duygusal açıdan, sevecenlikle yanaşılıyor. Elbette, zulme ve zorbalığa karşı, insancıllık ve özgürlük yolunda bunun yararı yadsınamaz, ama sözü geçen sorunun çözümü ve gerçekliğin kavranması için de yeterli sayılamaz.

12 Mart'a ilişkin hikâyelerde Meriç bireysel konulardan toplumsal konulara yöneliyor. Fakat onları ele alış, yorumlayış ve sergileyişte bireysellikten tam kurtulamıyor.

Büsbütün olmasa bile, genellikle 12 Mart'ın dışında kalan dört hikâye var kitapta. Onların da konuları kısaca şöyle:

— "Dedi, Ölüm Aklımda" başlıklı hikâyede Nedret adlı sıradan bir ev kadınının büyük bir kesimi mutfakta geçen anlamsız, tekdüze yaşamı, değişiklik özlemi ve komşusuyla ilişkileri iç/dış konuşmalarla, çağrışımlı anılarla, işlevli ayrıntılarla yansıtılır.

— "Işın"da yeni yetme bir kızın yaşamı tanıma özlemi ve yolunu belirleme isteği, annesinin evde bulunmadığı bir akşam balkonda sessizce oturan babasıyla yaptığı incelikli bir konuşmayla ortaya konur. Bu konuşma hem kızın geleceğini, hem de babanın geçmişini aydınlatır.

— "Marangozdur Adı Ahmet Ustadır" tekli iç ve dış konuşmayla, monologla kurulmuş bir hikâyedir. Başından çeşitli acıklı olaylar geçmiş bir işçinin yaşamı ile özlemlerini, karısını, üç kızını, evini, çevresini anlatır.

— "Erol Bey" kitabın en uzun, en güzel hikâyesidir. Meriç hiç görmediği bir kişinin ve ailesinin tasarımlı kurmaca hikâyesini nasıl yazdığını anlatır burada. Boğaziçi'nde oturan Erol Bey, eski bir İstanbul efendisidir. Kibar yakışıklı ama aylak bir insandır. Bir mirasyedi, büyük bir içkici ve kaçaktır.

Kişiler

Meriç'in bundan önceki eserlerinde olduğu gibi, *Dumanaltı*'nda da kişiler çoğunlukla kadınlardan oluşuyor. "Erol Bey" ile "Marangozdur Adı Ahmet Ustadır" sayılmazsa, hikâyelerdeki baş kişilerin, hatta yan kişilerin çoğu kadın. Bunlar, özellikle de baş kişiler duyarlığı yüksek kimselerdir. Gerçi aralarında –"İkircim"deki Güzin gibi– aklıyla, bilgisiyle davranan 'sakin, sinirsiz' olanlar da yok değildir, ama geri kalanların çoğu olaylara, insanlara duyguyla, sezgiyle yaklaşırlar. Sözgelişi, 12 Mart günlerinde vurulan, dövülen eylemci gençlere bir 'anne' gibi yürekten acırlar, ama onların kim olduklarını, ne için savaştıklarını ve hangi toplumsal güçlerce neden yok edilmek istendiklerini pek araştırmazlar. Nitekim, "Acıyı Aşmak"ta Osman, üç gencin öldürülmesine üzülerek hüngür hüngür ağlayan karısına şöyle der: "Senin toplumsal duyarlığın aşırı gelişti de, kafan çalışmıyor ne yazık ki!" (s. 179)

Osman yalnızca eşini değil, eylemci gençleri de eleştirir. Böylece Meriç belki de bilgisi eksik, duyarlığı yüksek kadınlar ile eylemci gençler karşısında 'nesnel' davrandığını göstermek ister. Hatta, "İkircim"de solculuğu/sağcılığı umursamayan, gençlere kızan, evini kabuğu sayan, mobilyasını titizce seçen, giyimine kuşamına dikkat eden Zerrin ile "Tedirgin"de Bavyera fincanlarıyla çay içen, saçlarını eflatunumsu gümüşe boyatan züppe Nili'yi alttan alta yerer. Nurhan'ın aracılığıyla kadınların kitap okumaları, siyasal akımları öğrenmeleri gerektiğini dışa vurur. Bütün bunlara karşın, insanlara (en çok gençlere) yaklaşımında öznelliği yeterince aşamadığını ve insancıl duyarlığının çoğunca öne geçtiğini söylemek yanlış olmaz.

Meriç kişilerini dış ve iç özellikleriyle birlikte canlandırır. Bedenleri, konuşmaları, hareketleri ve ortamları gibi duyguları, düşünceleri ve hayalleri üzerinde de durur. Ama daha çok iç yaşamlarına eğilir. Bundan dolayı ruhsal çözümlemeler, iç konuşmalar, çağrışımlar, izlenimler hikâyelerde üste çıkar.

Dil

Edebiyatta dil, anlatımın temel öğelerindendir. *Dumanaltı*'nda da bu öğe iyi değerlendirilmiş. Eskiye oranla daha bir gelişmiş, güzelleşmiş. Genellikle temiz, sıcak ve tatlı. Konuşma dilinin kıvraklık ve yumuşaklığıyla yoğrulmuş. Konunun akışına da, içeriğin niteliğine de rahatça ayak uyduruyor. Yerinde bir deyimle, 'su gibi' akıp gidiyor.

Gerçi bu gidişi bozmuyorlar, üstelik birazcık çabayla düzeltilebilirler, ama yine de ufak bazı pürüzlere dokunmak zorundayım: Diyeceğim, *Dumanaltı*'nın dili 'özleşme' ve 'yazım kurallarına uyma' yönünde yeteri kadar özenli değil. Nitekim, Türkçeleri varken, "beraber" (s. 103), "fakir" (s. 190), "fayda" (s. 190), "gamlı" (s. 192), "gayret" (s. 88), "heyecan" (s. 230), "ilan" (s. 228), "mesele" (s. 214), "muhit" (s. 228) "vezin" (s. 90) vb. gibi yabancı sözcüklere başvurulmuş. Kimi sözcüklerin hem Türkçesi, hem yabancısı kullanılmış: "Çevre" (s. 228), "muhit" (s. 228), "içkievi" (s. 211), "meyhane" (s. 232), "sorun" (s. 249), "mesele" (s. 214), "us" (s. 232), "akıl" (s. 238) vb.

Kimi sözcüklerin yazımında ise ilkeli davranılmamış. Örneğin şu sözcükler bazen ayrı, bazen birleşik yazılmış: "Bir şey" (s. 208), "birşey" (s. 57), "bu gün" (s. 47), "bugün" (s. 58), "göz yaşları" (s. 115), "gözyaşları" (s. 186), "her zaman" (s. 175), "herzaman" (s. 128), "hiç bir" (s. 10), "hiçbir" (s. 82)... Kimi sözcükler de, ayrı yazılmaları gerekirken, birleştirilmiş: "Başbaşa" (s. 124), "birarada"(s. 170), "elele" (s. 111), "üstüste" (s. 55), "yanyana" (s. 141)...

Anlatım

Bilindiği üzere, geleneksel hikâyede belirli bir olay bir sürece göre sergilenir. Bunun için "giriş-gelişme-düğümlenme-çözülme" sırası izlenir.

Dumanaltı'ndaki hikâyelerde çoğunlukla ne bir olay, ne bir süreç, ne de bir sıra görülüyor. Bunların yerini konuşmalar, tas-

virler, izlenimler, çözümlemeler ile çağrışımların getirdiği anılar, hayaller, duygular, yorumlar alıyor. Bundan dolayı şimdi ile geçmiş, yaşanılan ile tasarlanan, gerçek ile hayal birlikte sunuluyor. Birdenbire bunların birinden ötekine sıçranıyor.

Birkaç bakımdan 'bilinç akışı'na yaklaşan bu teknik, genel olarak başarıyla uygulanıyor ama bazı parçalarda atlamalara, uzamalara, dağılmalara, yayılmalara yol açmaktan da geri kalmıyor. "Dumanaltı"nda Mihri Hala'nın iç/dış konuşmalara, "Umut'a Tezgâh Kurmak"ta Boncuk Hanım'la ilgili kesimler, "Erol Bey"de sekiz sayfalık başlangıç bölümü bunlara örnek gösterilebilir. (Aslında, "Erol Bey"in hikâye değil, roman biçiminde yazılması ve adının da eski İstanbul efendilerine uyması gerekirdi.)

Öte yandan, hikâyelerde olayın/eylemin az olması ve zaman zaman çağrışımların, çözümlemelerin, konuşmaların, tasvirlerin, ayrıntıların altında ezilmesi yahut gizlenmesi de okuru yoruyor, anlatılanların rahatça izlenip kavranmasını güçleştiriyor.

Seyrek rastlanan bu sakıncaya karşın, anlatım genellikle akıcı, uyumlu, duygulu. Hatta yer yer şiirli.

Ara sıra gereksizce uzamakla birlikte insan, doğa, eşya ve çevre tasvirleri çoğunlukla güçlü. Ayrıntıların kullanılması da aynı ölçüde ustalıklı.

Sözün kısası, sınırlı bazı kusurları olsa da, "*Dumanaltı*" genelde başarılı bir eser: Meriç'in durmadan geliştiğini gösteriyor...

(Asım Bezirci)

DEĞERLENDİRMELER

Nezihe Meriç hikâye kitapları üstüne kendisi bazı açıklamalarda bulunduğu gibi, başka yazarlar da birtakım eleştiriler yayınlamışlardır. Bunların önemli parçaları aşağıya aktarılmıştır:

YAZARIN AÇIKLAMASI

"*BOZBULANIK*"

"— Uzun bir aradan sonra ***Bozbulanık'****taki öyküleri gözden geçirirken, neler duydun? Aralarında yazmamış olmayı istediklerin oldu mu?*

— Geçmiş yıllarda, gençliğimizde yazdığımız o öyküler, o yılların anılarıdır. O yılların yaşanmışlığıdır. Amatör bir yaşamın. Böyle olunca, her şeyiyle, saflığıyla, acemilikleriyle, özellikle heyecanıyla... Sonra deneysiz, umutlara açık, hiç bitmeyeck sanılan bir örnek, şuralarda bir yerde duran aydınlık, güzel bir geleceğe göre ayarlı olduğundan sıcak, cana yakın oluşlarıyla... Ben *Bozbulanık*'taki öyküleri, bunca yıl sonra, yeniden gözden geçirirken, bunları yeniden yaşadım. Hiçbirini çıkarmadım. Hepsini çok sevdim; gene. Ben zaten, yaşayıp geçtiğim hayatımı da bütün acılarına, sıkıntılarına karşı hep sevmişimdir. Herkes için böyle mi bilmem ama, ben yazdıklarımı da çok severim. Döner döner okurum. Okur okur inceden ağlarım. Hüzün falan değil canım yani, 'Aferin, ne güzel yazmışım. Bu ancak böyle yazılırdı işte,' diye düşündüğümden. Belki şaka yapıyorum ama, her şakada bir gerçek payı vardır." (Tomris Uyar-Nezihe Meriç / "Nokta", 28.3.1983)

Eleştiriler

"*Bozbulanık* için yılın en başarılı telif eserlerinden biridir; hatta en başta gelenidir, diyeceğim. (...) Nezihe Meriç'in kitabına başarılı derken, onun iyi, umutlu, güzel gibi sıfatları çoktan aştığını belirtmek istiyorum. Onda başka çeşitten, yeni bir renk, bir ses, bir duygu, bir değişik mana buluyoruz. Üzerinde pek durulmamış hayat parçalarını bu hikâyelerde az rastlanır bir iç zenginliğiyle işlenmiş görüyoruz. Yazarın diline, üslubuna gösterdiği itina günden güne gelişiyor. Sağlam bir nesir dili yaratıyor." (Oktay Akbal/ "Vatan", 5.7.1953)

"Olaylara hiç kimsenin akıl edip bakamayacağı bir açıdan bakmasını biliyor. İnsanoğlunun öyle ince ve hassas yerlerini buluyor ki insan hayret ediyor. Dünyaya alaycı bir gözle bakışı var. (...) Bu üslupta şiir de var. Nezihe Meriç'in müşahede kabiliyeti de çok kuvvetlidir. Bir gece dekoru içinde verdiği 'Uzun Hava' hikâyesindeki iki adam ve konuşmaları tam bir müşahedenin mahsulüdür. Zaten bütün konuşmalar müşahede ve araştırma mahsulü, canlı ve hususidir. Dili de yepyeni, yumuşak ve kıvraktır. İstanbul konuşmasını ve bilhassa ev kadınlarının konuşmasını bütün güzelliği ve tatlılığıyla onda bulmaktayız. Türkçenin o güzelim tabirleri ve yakıştırmaları ne kadar yerinde ve güzel kullanılmaktadır." (Muzaffer Uyguner / "Mülkiye", 1.6.1953)

"Sadece yalnızlıkların, kırların, deniz kenarlarının şiiri olmaz ya; şehirlerin, ev içlerinin, insanların kaderince sürüp giden keskin hakikatların da şiiri vardır. İşte bu, ev içlerinde yorulmuş, yoğunlaşmış, insanların üzerine çökmüş şiirleşmiş havayı, Nezihe Meriç'in ilk eseri olan *Bozbulanık*'ta bulmak mümkün. Hikâyelerden kalan tesirden anlaşılıyor ki yazar, dünyaya rahatça bakamıyor! Koskoca dünyada, toplum içinde –hem de düzensiz bir toplum içinde– ekmek derdindeki, geçim derdindeki, çoğu zaman ümitsiz insanları görmek, bilmek, yazara rahatsızlık veriyor. Hikâyeleri de, bu rahatsızlığın zaman zaman, koyu, eskimiş bir zaman parçası halinde duyuluşunun eseri oluyor. (...) Nezihe Meriç, bu dert dolu, kirli, bozuk hayattan müteessir. Ara sıra bir kadın merhameti esen hikâyelerinde, bu bozukdüzen hayatın acısı var. Kirliliğin arınması isteğini de belli ediyor. (...) Kişilerin dış görünüşlerine, çok defa, fazla önem veriyor. Fakat aynı zamanda ruhlarını da işliyor. Yalnız ruh hallerini yazdığı hikâyeler de var: 'Boşlukta Mavi', 'Bozbulanık' gibi. Ruh hallerinin ifadesindeki buluşları, şöhretli hikâyecileri kıskandırsa yeridir!" (Demir Özlü / "Dönüm", 1.5.1953)

"Nezihe Meriç'in birisi insan olarak, diğeri sanatkârlığı bakımından iki bariz vasfı derhal göze çarpıyor:

Evvelâ beşeri bakımdan, kadın olduğunu belli ediyor, cinsinin his ve düşüncelerini iyi yaşatıyor. Bazıları bunu bir kusur telâkki ediyor, sanırım ki bu, yabana atılmayacak kadar mühim bir meziyettir. Umumiyetle kadın muharrirlerin, erkek meslektaşları gibi yazdıkları, bir erkekten fark edilmedikleri, erkek düşüncesini yaşamaya çalıştıkları nisbette takdir edilmesi yolunda bir temayül vardır. Halbuki bize cinsiyetini muhafaza ederek seslenen, cinsiyetine has düşünme şeklini gösteren kadın muharrirlerin daha makbul olması lâzım. Bir erkek muharrir, dehâ sahibi de olsa, hattâ peygamber de olsa bir kadının ruh haletini duyamaz, yaşatamaz. Bu işi erbabına bırakmak ve erbabın da bunu yapmasını beklemek daha uygun gelmiyor mu? Fıtnat Hanım, tıpkı Koca Ragıp Paşa gibi yazdığı için onun seviyesinde kalmıştır. Georges Sand'ı asırlar sonrasına ulaştıran ve ulaştıracak olan noktalar herhalde kendi cinsiyetine sadık kaldığı sahifelerdir sanırım. Hâlide Edip de, naçiz kanaatıma göre, Türk edebiyatında Hindistan üzerine etüdler yazan, *Sonsuz Panayır*'da felsefe yapan şahsiyetiyle değil de *Handan* ve *Kalb Ağrısı* muharriri olarak kalacaktır.

Nezihe Meriç bu noktada çok kuvvetli, *Bozbulanık* bize kuvvetli bir hikâyecinin içinde yaşayan kadını, onun görüş ve düşünüşünü heyecanla duyuran hikâyelerle dolu. Bu sanatkârın bu meziyetini bilerek çalışması ve ukalâlığa düşüp de erkekleşmeğe yeltenmemesi gerekir sanıyorum.

İkinci bariz vasfı, hikâyelerinden birisine verdiği isimde olduğu gibi 'püf noktası'nı gayet iyi görüp göstermesidir. İnsan ruhunun ve hâdiselerin püf noktalarını gayet iyi fark edip kavrıyor. Bu hususta âdeta hadsî denecek bir kabiliyeti var.

Tahkiye kabiliyetine pek fazla rol düşmüyor, ama kuvvetli. Lisanı, yine bazılarının tenkit ettiği, kadınca hususiyetler taşıyor ve bana kalırsa güzel. O hava içinde böyle bazı şımarıkça, yapmacık gibi gelen kelimelerin daha tatlı geldiğini, bu iltizamî

yanlışlıkların muvaffakiyet âmili olduğunu söylemek lâzım

Mevzuları hep dört duvar arasında. Açık havaya, memleket meselelerine, içtimai mevzulara henüz inmemiş. İnmese de olabilir, varsın bir kadın sanatkârımız da sadece kendi âlemlerini anlatsın.

Bozbulanık çok ümit verici bir eser. Nezihe Meriç daha şimdiden kendisini sayılı hikâyecilerimiz arasında telâkki ederek, çalışmalıdır." (Muhtar Körükçü / "Varlık", 1.8.1953)

"Seçilmiş Hikâyeler'in güzel bir kapak içinde yayınladığı bu kitap, Nezihe Meriç'in hikâyelerini ihtiva ediyor.

Yazar konularını şehir hayatından seçmiş. Hikâyelerinde kalabalığı gürültüyü, can sıkıcılığı, o insanı saran, kaçmak istese de bırakmayan havası ile, çeşit çeşitin sonlarıyla, şehri ve şehir insanlarını buluyoruz.

Yazar kahramanlarının çoğunu da genç kızlar arasından seçmiş. 'Öğretmen, Aksaray, Dolmuş' gibi hikâyelerinde bir genç kızın iç dünyasını, insanlar hakkındaki düşüncelerini buluyoruz.

Nezihe Meriç hikâyelerini sade bir dille yazıyor. Yazış kolaylığına erememekle beraber, okuyanı sıkmıyor. Şüphesiz ki kendisinden daha çok güzel hikâyeler bekleyebiliriz." (Vedat Kaya / "Son Havadis", 19.4.1953)

"TOPAL KOŞMA"

"Nezihe Meriç daha 1953'te yayınladığı ilk hikâye kitabı *Bozbulanık*'la usta bir hikâyeci olarak çıkmıştı karşımıza. Bize aydın bir kadın gözüyle, aydın bir kadın duygululuğuyla birtakım meseleler sunuyordu. Bunlar, erkek egemenliğine dayanan bir toplum düzeni içinde ezilmiş, bilinçli biinçsiz çöküntülerle içten içe yaralı, okumuş okumamış, gelenek görenek kurbanı kadınlarımızın meselesiydi. *Bozbulanık*'ın belli başlı hikâyelerinde serin kanla ele aldığı bu meseleler, sanat-

çıyı *Topal Koşma* adlı yeni kitabında âdeta isyana kadar götürmüş. Daha çok okumuş aydın kadınlarımız üzerinde duran bu eserde sanatçı, bilinçaltına tepilmiş hınçların dışa vuruşunu veriyor. Nezihe Meriç, *Topal Koşma*'daki hikâyeleriyle, sanatçının, insanların mutsuz ve yalnız olduklarını, mutsuz ve yalnız göçüp gittiklerini görüp, eskimiş, anlamını yitirmiş törelere başkaldırarak nasıl yücelebileceğine güzel bir örnek vermiş.

Bozbulanık, bize alışageldiğimiz kalıplar içinde, kişilerin birer anlık hayatını yaşayan hikâyeciyi, deyişinin başkalığı, duygululuğunun inceliğinde durulmuş şiiriyle tanıtmıştı. *Topal Koşma*, yeni bir 'zaman' kavramıyla yeni bir biçime varmış bir Nezihe Meriç çıkarıyor karşımıza. Bu, mantıklı bir seyirle akıp giden, mantıklı hatırlayışlarla geçmişi hal'e bağlayan zamandan apayrı, durmadan tazelenip tazelenip yeniden doğuveren bir zaman. Burada, yaşanılan anı geçmişe bağlayan mantıklı hatırlayışların yerini, geçmişe, yaşanmakta olan bir 'hal' çeşnisi, gerçekliği veren ozanca hatırlayışlar almış. (...)

Böylece 'hal' değeri kazanan hatırlayışlar, anılar *Topal Koşma*'daki hikâyelere geniş soluk, anıların gücü nispetinde güç kazandırmış. Nezihe Meriç'in bilinçaltından, bilince vuran hatırlayışları, Sait Faik'ten bu yana hemen bütün hikâyecilerimizin çağırışımlarla tazeledikleri anılardan apayrı bir özellik taşıyor. Bunlar, âdeta kişilerin 'hal' içinde oluşup giden kişisel hayatlarının beslendiği canlı birer kaynak oluyor. Öyle ki, *Topal Koşma*'nın kişileri, bilinçle bilinçaltı dünyalarının durmadan birbirine girdiği bir sınırda, çok zaman, bozbulanık bir sınırda yaşıyorlar. (...)

Topal Koşma'da on hikâye var. Hikâyeci hepsine 'Susuz' başlığını koymuş ve 'Susuz I, Susuz II' vs. diye numaralamış. Hikâyelerin hemen hepsinin kişileri öğretmen. Çoğu da kadın. Hikâyeci, birbirini tanıyan, birbiriyle yakından, uzaktan ilgisi olan bu öğretmenlerin aile ve toplum içindeki yaşayışlarını, davranışlarını, kaygılarını, tepkilerini ele almış. (...)

Tutunacak bir şeyi bulup çıkaramama susuzluğu. Bütün

mesele bunun etrafında dönüyor. Daha doğrusu Meli'nin kafasında dönüyor. Meli kimdir? Meli (Meliha'nın kısaltılmışı) İstanbul liselerinden birinde edebiyat öğretmenidir. Çevresiyle anlaşamayan, iki çağ arasında bocalayan sanatçı yaradılışlı bir kız. (...)

Görülüyor: Meli, çevresi tarafından yanlış anlaşılmış, kem gözlerle karşı karşıya kalmış, ama kendisini ezdirmeye yanaşmayan, içinde mücadele ruhunu taptaze tutmaya çalışan bir aydın kişidir.

İşte Nezihe Meriç, böylesine yılgısız bir aydın açısından, dürüstlüğüne dürüst, yurtseverliğine katıksız yurtsever, ama bir iftiraya, bir dedikoduya kurban gidip adı kötüye çıkmış, eşine her toplulukta rastladığımız binlerce namuslu aydın açısından, çevresine bakıyor ve bizde mücadele ruhunu taze tutmaya çalışıyor. Taşradaki ailesi tarafından, olup bitenlerin aslını anlatsın, kendini temize çıkarsın diye zengin dayısına gönderilen Meli'nin hayali sorulara verdiği o pervasız, o harikulade dikine cevaplar –o bilinçli aşırılıklarıyla– mücadele ruhuna eşsiz bir çağrı değil mi?" (Vedat Günyol / "Yeni Ufuklar", Ocak 1957).

"Bn. Meriç'in kişilerinin bir düzen, bir yaşama düzeni sorununa sıkıca tutunduğu görülüyor. 'Susuz I'den başlayan bu çizgi 'Susuz VI'dan sonra kırılıyor. Yaşama sorunu somutlaşmaya yöneliyor. Bn. Meriç, kişileri kadar onların içinde yaşadığı toplumu da gözlemlemeye, işlemeye başlıyor. *Topal Koşma*'nın on öyküsünün kişileri Meli, Ayşe, Özün, Sahir, Mahmut, Bülent yavaş yavaş 'type' olmaya gidiyor. Yaşama sorunu bir kuşağın yaşama sorunu, doğu ile batı arasında dengesini kurmaya çabalayan bir toplumun kişileri, type'leri oluyor. Bn. Meriç soyut, aşırı bir bireycilikten kaçınmaya çalışıyor artık. Kişilerinin toplumla ilişkilerini, dengesizliğini gözlemliyor, daha da ileri giderek bu dengesizliğin gizlerini (sırlarını) aramaya başlıyor. Belki bu gizler kişilerine aradıkları yaşama düzenini sağlayacaktır. Bu umut tedirgin bir kuşağın

da sorunudur onca. Bn. Meriç'in öykülerinin çıkış noktası yaşama düzenidir demiştim. 'Susuz'un anlamı da buna bağlanıyor. Bn. Meriç'in baş kişisi (belki de kendine en çok benzeyeni) Meli'nin bütün sıkıntısı, kaygısı yalnızlık duygusuna dayanaksızlığa bağlanıyor. 'Benim susuzluğum tutunacak şeyi bulup çıkaramayışımda. Onlar tutunacak bir şey aramıyorlar gayrı. Tek başımayım.' ('Susuz VII', 68 sayfa) Bu tutamaksızlığın, bu yalnızlık duygusunun sebebi 'çevresiyle anlaşamayan, iki çağ arasında bocalayan, duygularıyla düşünceleri bağdaşamamış, XX. asrın bozgun havasında yaşayan sanatçı yaradılışlı' bir kişi olmasıydı. ('Susuz VII', 72) (...)

Bn. Meriç'in okuru ilk çeken yönü anlatım özelliği olmuştu. Ününü biraz da anlatımı sağlamıştı. Bu alışageldiğimizden ayrı –o zaman için tam olgunlaşmamış– bir anlatımdı. Bn. Meriç'in psychanaliste'lerin 'serbest akış' yöntemini andıran anlatımı öykülerinin özüne çok uyuyordu. Bn. Meriç'in evrene kendine özgü bir bakışı var. Aşırı öznelcilik (subjectivisme) denebilecek bu özelliğine çok uyan anlatımı bilinçle bilinçaltı, düşle gerçek arasında gidip gelmektedir. Bu bakımdan onun sanatı gerçeküstücülük (surréalisme) akımına da yaklaşmaktadır. Bu anlatım özgünlüğü (originalité) öykülerinin değişmez özelliği. Eğer son öykülerinde kişileri somut tartışmalara girişmese onların bu evrenden ayrı, bütünüyle yazara özgü bir evrenin kişileri olduğu sanılabilir. Bn. Meriç sanatının bu erdeminden vazgeçiyor demek. Devriminde de sanatının önemli sorunu bu olacaktır. Sanat özü en uygun biçimde vermekse, Bn. Meriç'in sanatın zayıflamaması için yeni bir biçime yönelmesi de gerekiyor demektir. Çünkü bireyciliğine uyan anlatımı bundan sonra onu köstekleyebilir. Bn. Meriç üslûbunu bozmadan anlatımını değiştirebilecek mi?

Bn. Meriç'in anlatım özelliklerinden biri de dili. Eskiden dilinin arılığına, bütünlüğüne özenmezdi. İyi, rahat anlatabilmek için kaleminin ucuna gelen tilciği kullanırdı. '*Topal Koşma*'da bilinçli bir dil anlayışı var. Bn. Meriç öztürkçeye yöneliyor. Dili eskisine göre çok arı, duru. (...)

Bn. Meriç'in asıl önemli özelliği kendine özgü deyimleri, anlatımları. Alışmadığımız deyimler kullanıyor. Bu deyimler bizim için özge durumları, bakmayı, görmeyi bilmediğimiz durumları anlıtıveriyor. (Ömer Atila S. "Yenilik", 15.11. 1956)

"Bu kitabıyla Nezihe Meriç, romana doğru bir adım atıyor gibi. Çünkü kitap bir bütün olmuş. ('Susuz I' ile 'Susuz X'u saymazsak). Bütün hikâyelerde aynı kişiler ve onların aynı yana yönelmiş davranışlarını buluyoruz. Özellikle tam otuz sayfa tutan 'Susuz VII' bütün öteki hikâyeleri kapsayan bir hava taşıyor. Sonra uzun hikâyeye doğru bir gidişi var yazarın. Kitabın kapak dışı notundan, bir de 'Korsan Çıkmazı' adlı uzun bir hikâye üstünde çalışmakta olduğunu öğreniyoruz. Bunlar da Nezihe Meriç'in romana doğru yürüdüğünü gösteren ilk belirtiler gibi... Bakalım ne çıkacak sonunda? Bekliyoruz.

Topal Koşma'da boyuna tedirgin kişilerle tanışıyoruz. Meli, Ayşe, Özün, Ahmet, Sahir, Mahmut, Nil ve daha başkaları. Sınırları en iyi çizilmiş olanı Meli. Daha çok onun üstüne konuşacağım. (...)

Değil, yine de çevrenin dışına çıkamamış Meli. Hikâyenin sonunda öğreniyoruz. Hele kendisiyle uzlaşması hiç yok. Kendi kendisiyle uzlaşan kişi, biraz da kendini aşan kişidir. Kendi düzenini, kendi töresini kuran kişidir. Meli böyle değil. Çevreyi beğenmiyor ya, aşamıyor da onu. Dışına çıkamıyor. Nerde kaldı bir de kendini aşmak, kendisiyle uzlaşmak. Güçsüz bir kişi o. (...)

Hikâyeyi bitirince anlıyoruz ki toplumun yasalarına, kurallarına uymuş Meli. İşte orada kendi kendini yıkıyor ya. Belki uymasa kurtulacak. Kendi kendini kurabilecek, ama yapamıyor. Kendini bu öznel kopmuşluktan kurtaramıyor bir türlü. İşte orada yıkımlar başlıyor, içinde.

Kendinde birleşime (senteze) varamamış bir kişi Meli. Onun için tedirgin. Kendini kurtaramamış. Bütün suçu top-

luma yüklüyor, hep onu buluyor karşısında: 'Cemiyetin kanunları insanları mesut etmek için düzenlenir. Biz eski tekneden yoğrulan yeni hamuruz. Tekneye sığmamıza imkân yok. Hamurla tekne arasında, bir kolayı bulunup denge kuruluncaya kadar, bizim mayamız kaçacak. Elimizden geleni yapacağız. Vatandaş olarak, namuslu vatandaş olarak kurtulacağız ama, insan olarak hep açıkta bunun azabını yaşayacağız. Bu bir nesil kaderidir.' (s. 77)" (Erdal Öz / "Pazar Postası", 19.8.1956)

"Nezihe Meriç bütün öykülerinde olayı kendisinde topluyor. Daha doğrusu öykülerin kişileri kendilerine kalmıyorlar, bağımsız değiller, kendilerini yaşamıyorlar, olay çevresinde toplanmıyorlar; Nezihe Meriç'in çevresinde toplanıyorlar. Kişileri bir bütün değil, ancak kendisinin tanıdığı, kendisinin bildiği kadar var. Buna bir özellik deyip üzerini çizebilirdim ama, öyle değil... Kişileri bir bütün olarak ele almayınca, onlara yalnız kendi penceresinden baktıkça, olay, olay olarak bütünlüğünü, bağımsızlığını çok kere yitiriyor. Hem böyle olunca, olaylar daha çok yaşanmıyor, Nezihe Meriç olayları anlatıyor... Bu bir yanılma bence.

Üzerinde durduğum iki öyküyü, 'Susuz I' ile 'Susuz II'yi bir de içinden, özü yönünden düşünüyorum. Nezihe Meriç, kaba serüvenleri anlatmaktan hoşlanmayan bir öykücü. Kaba serüvenleri bir kalemde çiziktirip, o serüvenlerin kişioğlunun iç ülkesindeki değişmelerini anlatıyor. Daha çok buna tutkun. İçimizde, bilmediğimiz, çıkaramadığımız, kendi kendimize bile bulamadığımız o duygularımızın, davranışlarımızın ana kaynağına iniyor çok zaman. Bu özdenlik (samimiyet), bu kişinin kendi kendisini kolaycacık çözüvermesi, Nezihe Meriç'in ağır basan özelliklerinden biri. (...)

Dili çok değişik. Belli ki, dilin olanaklarını aramayı kendine iş edinmiş. Öyküyü herkesten ayrı bir düşünüşü, ayrı biçimlendirişi olduğu gibi, ayrı da bir deyişi var. Bunun için de,

Nezihe Meriç, okuru ilk sayfadan kendi havasına alıyor. Okuyun *Topal Koşma*'yı, seveceksiniz; kusurları olsa da günümüzün en iyi öykücülerinden biri olduğuna çekinmeden parmağınızı kaldıracaksınız." (Muzaffer Erdost / "Pazar Postası", 8.7.1956)

"*MENEKŞELİ BİLİNÇ*"
Yazarın Açıklaması

"— Bize, yeni yapıtınız ***Menekşeli Bilinç****'ten söz eder misiniz biraz? Ne yapmak istediniz ve ne verdiniz bu kitapta! Korsan Çıkmazı'yla, Menekşeli Bilinç arasındaki geçen zaman süresini, nasıl bir duygu, düşün ve eylem serüveni doldurdu? Yapıtların ayrımı varsa, birbirinden nedir sizce?*

— Benim *Bozbulanık* 1951'lerde yayımlandı sanıyorum. Arkadan gelen *Topal Koşma*, *Korsan Çıkmazı*, *Menekşeli Bilinç*, hepsi, bir oluşma devresinin ürünleridir. Çocukluktan yirmi beş yaşlarına kadar süren ilk gençlik devresinin, duygular, düşünceler, anılar birikmişliği... Yazmaya yavaş yavaş, küçük küçük değil de, birdenbire başlayınca böyle oldu. Hepsi birden, birbiriyle ilişkiler kurarak, aynı havada, aynı duygu düşünce birliğinde... 1961'den bu yana yazmadım. Bundan sonra yazacaklarım, bu araya giren on-on beş yıl içindeki yaşantımdan gelecek. *Menekşeli Bilinç*'in yayımlanması çok geçe kaldı. Bu kitap 1961'de hazırdı. Araya, otuz beşten sonraki yaşlar için, gittikçe daha ağır geçen bir dört yıl girdi. O zaman ne havadaydım pek bilemiyorum. Şimdi okuduğum zaman ansıyorum o yılları, diyorum ki, o zamanlar, soluk almak için kapının aralanmasına çalışıyorduk. Kapıyı aralamak zordu. Çeşitli hatta bazen komik, bazen münasebetsiz, bazen gereksiz çareler buluyorduk. Bu çarelerden birini işliyordu *Menekşeli Bilinç*. Kızlar –ve delikanlılar– bir yaştan sonra evden ayrılmalı, kendi başına bir ev kurup, kendi hayatını yaşamalıdır. Bu, hiç olmazsa, kafasını dinlemesine, soluk almasına, soluk alıp daha bir rahat düşünmesine, hayatını bir

düzene koyabilmesi için hız almasına yarayacaktır. *Menekşeli Bilinç* bir durumun hikâyesidir. Kızlar için de, aşağı yukarı, aynı yerde duran kızlar diyelim. Ayrıntılarıyla elbette. Yalnız '*Menekşeli Bilinç*' hikâyesindeki kız kardeş yeni bir kızdır. Olumlu yeni bir soluk. Şimdi o kızlar, o durumlar, o hava diyeyim benim o kadar dışımda, o kadar uzağım ki ondan, başka ne söyleyeyim. Sıkıntı veren bir şey oluyor kitapların böyle yıllarca sonra yayınlanmasında..." (Mübeccel İzmirli-Nezihe Meriç / "Varlık", 1.2.1966)

Eleştiriler

"*Bozbulanık*'ta eski Nezihe Meriç'ten, o genç kızlık yaşantılarını canlı ve şakrak bir dille, akarcasına belirleyen güçlü hikâyeciden bir şeyler kalmıştı. Sonra *Topal Koşma*'nın o buruk, umutsuzca kesik, yığınlarca kümelenen, makaradan sağılırca çözülüp giden, özü kucaklamadan dağılan anlatımı.

Korsan Çıkmazı, tersine zorlanmış bir uzun hikâyeydi, üstelik insandan, çevreden ve zamandan da iyice kopmuştu. Şimdi *Menekşeli Bilinç*'le karşı karşıyayız. O eski, güçlü, büyülü anlatımı, hafif sıçramalarla yürüyen, küçük kadıncıklar, küçük mutlulukların içinde yaşama kozalarını ören, ergenlik çalkantıları içindeki kişilerini yitirmiş bir Nezihe Meriç var karşımızda. İç monologlar, bilinçaltı sayıklamaları, yer yer düzgün tanımlamalara geçtiği yerlerde birden havalanan anlamsız çağrışım dizileri, sonra yeniden tempolu bir çözümleme parçası. Seslerin, renklerin, anıların, kısa konuşmaların karmakarışık yapısı, insanı olmayan, insandan iyice yoksun, sürekli bir 'bunaltı'yı anlatan hikâyeler. Bu anlamda hikâye bir boşalma, belki de bu boşalmanın dar çevreye yansıyan bir ortak yanı da vardır. Ama artık yazarından okuyucularına ulaşan, onlarla birleşerek yaşayan bir ortaklık yanı, o güçlü dille, o özgür çabayla yaratılan 'ortak değerli' bir yönü de kalmamış. Burgular gibi delip alt bilince işleyici, kopuk ve

raslantı yaşamaları yer yer anlatabilen güçlü sayfaların ötesinde, psikiyatri klinikleri zabıtlarına has o dokümanter sayfalarda, boş yere, çağın ve yerli çevrenin, kişisel çatışmaların belirlediği hayatı ve insanları aradım. Nezihe Meriç gerçek insanı iyice yitirmiş, onların yerine kendi çevresinde kümelenen bulanık algıları kılı kırk yararcasına anlatmış. Bu sonuç, belki kendisini mutlu ve bir süre doygun kılacaktır." (Tahir Alangu/ Varlık Yıllığı 1966)

"Birbirleriyle bir benzerlik görülmediği için ayrı ayrı alınmaları gerekli gibi görülüyorsa da Meriç'in bu yedi öyküsü önceki öykülerinde de görülen birtakım genel bağları, genel kuruluşları taşıyorlar. Bu genellikler bütün öykülerinin çatısı oluyor. Böylece Nezihe Meriç kendi kalıplarını, kadın ve moda diliyle söylemek gerekirse patronlarını hazırlamış oluyor ve bütün öykülerini bunlara göre kesiyor. Öyküler arasındaki fark salt, giysilerde de olduğu gibi, renk ayrılıklarından ortaya çıkıyor. Şimdi bu kalıpları incelemeye başlayalım:

Karşılaştığımız ilk ve büyük kalıplaşma kişilerde oluyor. Meriç'in bütün öykülerinde kendini gösteren, esasında değişik adlar altında hep karşımıza çıkan iki kişisi var. Bunlardan önde geleni yaşadığı ortama ve kadınların içten değişmemiş tutsaklıklarına başkaldıran genç kız tipi ve bu tipe karşı olmak üzere ezik, kadınlığının bilincinde olmayan, birtakım eskimiş törelere körü körüne bağlı, orta yaşlı, daha doğrusu anne tipi. (...)

Tekniklerine gelince: Nezihe Meriç'in öykülerinde yepyeni, kendine özgü bir biçim göremiyoruz. Meriç'in getirdiği biraz ileri götürülmüş bir Sait Faik çizgisiyle doğrudan doğruya olmasa da bu çizgiyle birleştirilmiş bir Virginia Woolf anlatımıdır. Ne var ki bu Woolf anlatımı kesin değildir. Oysa N. Meriç'in öykülerinde bilinç akışını andıran ikili olay dizeleri ve olay kaymalarıyla birlikte; gene o tek-

niğin özelliklerinden olan iç konuşmalara rastlanıyor. Fakat dediğim gibi bunların ne Virginia Woolf'la ne de bilinç akışıyla bir ilintisi vardır. Zaten benzerlikler de çok yüzeydedir. Çünkü her şeyden önce Nezihe Meriç'in öykülerinde bir tek olay vardır ve gelip gitmeler bu tek olayın içindeki anımsamalarla değil doğrudan doğruya anılarla kurulur. Ek olaylar gizli çağrışımlarla birden doğmazlar anlatıcının usunda, filmlerdeki geriye dönüşler gibi kesin ve önceden hazırlanmıştır.

Nezihe Meriç'in öyküleri anlattıklarının sadeliğine, olayların basit ve hemen hemen tekdüze olmasına karşın süslü ve renklidir. Fazla makyajlıdır. Bunlar olayları maskeliyor, basitliklerini biraz kapatabiliyorlarsa da sık sık tekrarlandıklarında sıkıcı oluyorlar. Örneğin sıfatlamaların bolluğu, zorlama bir şiirsellik veriyor. (...)

Ama öyküler teker teker alındığında gözümüze çarpan bir başka şey çatışmanın daha çok kadınlar arasında olduğu. Öykülerdeki başkaldıran kızlar öteki kadınlara karşı çıkıyorlar. Bu başkaldırılarda ve savaşmalarda erkekler önemli bir yer tutmuyor, ama savaş erkekler için yapılıyor. Başkaldırılan, karşı çıkılan çevre 'menekşeleri sineklendirenler' yani öteki kadınlardır. Anlaşıldığına göre Nezihe Meriç kadınların yerlerini bulamayışlarının, ezilmelerinin nedeni olarak o kadınları görüyor.

Sonuç olarak başta söylediğimizi tekrar edeceğiz: *Menekşeli Bilinç* önemli bir yenilik taşımayan, belki bugünün öyküsünün biraz dışına düşmüş, gene de kadınların sorununu toplumun yapısının içinden çıkartan, kadınlara bilinçli bir başkaldırmayı öne sürüp böylece olumlu bir eğitmen özelliğini taşıyan bir kitap. Kadınların sorunları yurdumuzda kesin olarak çözülmediği için önemi yadsınamaz. (Güven Turan / "Devinim" LX, Aralık 1965)

"DUMANALTI"

Yazarın Açıklaması

"— Peşin peşin söylemek istediklerim şunlar: *Dumanaltı* yayınlanınca, ortaya on-on beş yıldır yazmayan bir Nezihe Meriç çıktı. Böyle bir şey yok. Çünkü, üçüncü öykü kitabım olan *Menekşeli Bilinç* 1965'te yayımlandıktan sonra, 1967'de oyunum var: *Sular Aydınlanıyordu*. 1968'de Devlet Tiyatrosu'nda sahnelendi. O ara oyun yazmaya uğraşırken, duraksadım öykü yazmada ama, sonra yeniden başladım. *Dumanaltı*'ndaki öyküler sırasıyla, 1972-1974-1975-1976-1978-1979'da yazılmış, dört beş tanesi yayınlanmış öyküler. Ayrıca, 1976'da dört beş kitap olarak tasarlanan bir çocuk romanının, *Alagün Çocukları*'nın ilk kitabı yayımlandı. Sadece, çok yazan, her yıl bir kitap yayımlayabilen bir yazar değilim. Yazmak benim yaşamamdır. Hırçın ve titizim bu konuda. Yaşamamda olduğu gibi. Kendimi, dili, insanları yakından izlerim. Yaşama coşkuyla katılırım. Yapım bu benim. Ama, işime olan sevgim, işçiliğe olan tutkum beni aceleci olmaktan alıkoyar. Sabırlıyım ben. (...)

— *Bundan önceki üç öykü kitabınızla,* ***Dumanaltı****'ndaki öyküler arasında ne gibi bir değişim var? İçerik, öyküleme, anlatım bakımından?*

— İlk üç kitap, *Bozbulanık*, *Topal Koşma*, *Menekşeli Bilinç*, hatta *Korsan Çıkmazı*'yla, *Sular Aydınlanıyordu*; içerik bakımından, benim çocuklukla, ilk gençlik yıllarımın birikimidir. Anadolu'da kentten kente dolaşan, açık havada büyümüş bir çocuğun birikimi. Doğa, anasının babasının anlattıklarından edinilmiş, bilmediği bir dünyanın –örneğin bir Rumeli'nin, bir İstanbul'un– masalsı izlenimleriyle, çocuk dünyasının, çevresindekilerden edindiği, izlenimler, ilişkiler... *Dumanaltı*'ndaysa şu var: Son on-on beş yıl içinde büyük bir toplumsal sarsıntı yaşanıyor Türkiye'de. Zaten, Orta Asya steplerinden, İslam kültürüne, oradan Atatürk devrimlerine geçmiş bir toplumun karmaşıklığı, çelişkileri, dengesizlikleri içinde bir toplum. Kendini bi-

çimlendirecek olan normal devinimini, gelişimini sağlayacak olan düzeni bir türlü kuramadığından, bu düzenin getireceği toplumsal değerleri de eğitim, sanat, edebiyat vb. yoluyla bireylerine aktaramamış bir toplum. Bu yüzden büyük çoğunluğun yaşam üzerine düşünceleri tam bir kavram kargaşası, ideoloji karmaşıklığı içinde. Bu çoğunluk, yaşadığı toplumun bir değerler düzeni olmadığından ya da karışık, çelişkili, çeşitli düzenler olduğundan bir türlü toplumla bütünleşemiyor. Bu durumda, toplumundaki büyük karışıklığı, kavganın özünü anlamadan –toplum kendisine vermediği için, dünyanın sorunlarını da bilmediğinden– olup bitenlere, rastgele, kulaktan dolma bilgilerin karışıklığı içinde bakıyor. Yaşamasına, geleceğine bir biçim verebilmek, yaşamın anlamını kavrayabilmek erincine erişemiyor. O zaman kendisiyle bir hesaplaşmaya girişiyor. –Ya da yuvarlanıp gidiyor, olduğunca.– Düze çıkacak bir yol bulma, araştırma gereği duyuyor. Bunalıyor. *Dumanaltı*'nda bunu vermek istedim. Bu öyküler bu açıdan bakılarak daha pek çok üretilebilir. Ben birkaç kişinin, birkaç durumun öyküsünü yazdım. Öyküleme ve anlatım bakımından geçirdiğim durumları da eleştiricilerimiz yazınca öğreneceğiz hep beraber. Ben bildiğim kadarını şimdilik kendime saklıyorum." (Nezihe Meriç/ "Cumhuriyet", 19.6.1980)

Eleştiriler

"Nezihe Meriç'in son hikâye kitabı *Dumanaltı*'nı okuyanların dikkati bir noktada odaklanıyor. Meriç hikâyelerinde bir siyasal dönemin panoramasını çizmiştir. Bu tutum, onun hikâye gerçeği üzerine ne düşündüğünü sergilemesi yönünden de ayrıca irdelenmelidir.

Olayların içinde yan olan Meriç'in kahramanlarının, soruna, 12 Mart ve sonrası olgusuna hiç kuşkusuz belli bir görüşle bakmaları doğaldır. Ama gene de Meriç'in tek yanıtı gerçekçi olduğu savına katılmıyorum...

Özellikle hikâyeye kendi kurallarıyla yanaşmalı. Savı bir

yana, kişilere yaklaşımındaki görüş bir yana, onun tahkiye sanatı içindeki başarı oranını ölçmeli. İşte Nezihe Meriç'in *Dumanaltı*'ndaki hikâyeleri, hikâye sanatının mihengine vurulduğunda ustalık doruğunda ışıyor.

Meriç'in gündelik konuşma dilini kullanması, yazı dili ile arasında kurduğu o duyarlı denge, onu, hikâyeciliğimizin dil ustaları arasındaki özgün yerine ulaştırıyor.

Nezihe Meriç'in hikâye kişilerinin beni etkileyen nitelikleri doğallıklarıdır. Okurken, hep derim, bu kişinin, bu kısıtlı, bu sınırlı yaşamında, yaşadığı ile yaşamak istediği arasındaki gelgitlerde konuşması da, davranışı da böyle olur. Ben buna Nezihe Meriç gerçekçiliği adını koyuyorum, öyle nitelendiriyorum." (Doğan Hızlan / "Cumhuriyet", 6.11.1980)

"Nezihe Meriç'in, en eskisi 1972, en yenisiyse 1979 tarihini taşıyan on öyküsü yer alıyor yeni kitabı ***Dumanaltı***'da.

Bu tarihler arasındaki zaman dilimi, bilindiği gibi, son elli yıllık tarihimizin yeni oluşumlara gebe en bunalımlı günlerini kapsıyor. 1968'de önce gençlik kesiminin, özellikle üniversite gençliğinin, kendi sorunları çerçevesinde, yerleşik düzene başkaldırısı biçiminde patlak verip, 1970'lerin sonunda toplum boyutunda genişlemiş kanlı, acımasız bir terör düzeyine varmış olayları.

Böyle bir tarih dilimi içinde yazılan öykülerin uzaktan ya da yakından bu olaylarla ilişkili olması, bu olaylardan etkilenmiş olması doğal sayılmalıdır.

Gerçekten de, on öyküden yedisinde doğrudan, üçünde ise (Marangozdur Adı Amet Ustadır, Işın, Erol Bey) dolaylı olarak daha çok 12 Mart sonrası olaylara değiniliyor, bu olaylar içinden geçmiş, geçerken kimi yitmiş, kimi yeni bir bilince ulaşmış insanlar anlatılıyor.

Öyküler üzerinde durmadan önce 12 Mart edebiyatı ile ilgili bir saptama yapmalıyız. 12 Mart olayları henüz çok yakın bir geçmişte kalmış olmasına karşın öykü ve romanımız-

da fazlasıyla işlenmiş bir konu. Ama ne yazık ki, bu öykü ve romanların büyük çoğunluğu, böyle kısa bir tanıtma yazısı içinde ortaya konulması olanaksız nedenlerle, gerçekliğin sınırlarını alabildiğince zorlayan bir ağıt ya da övgü edebiyatı olmaktan öteye gidememiş, giderek belirli tiplerden ve belirli olaylar örgüsünden oluşan bir kalıp çıkmıştır ortaya.

Nezihe Meriç'in *Dumanaltı*'daki öykülerini, hiç kuşkusuz, böyle bir kalıplaşmanın dışında tutuyorum. Ne var ki, öykülerde, olaylar karşısında değilse bile gençler karşısında takınılan tavrın eleştirel bakıştan yoksunluğunu da göz ardı edemiyorum bir türlü. Yürüyüşlere, mitinglere katılan, izlenen, tutuklanan, ya da dağlarda, derelerde vurulan eylemci genç tipleri –'idealize' sözcüğünü kullanmak istemiyorum burada– ayrı bir gözle: bir 'ana' gözüyle görülmüş, dolayısıyla gerçekçi tavırdan, eleştirel gerçekçi bakıştan ödün verilerek çizilmiş gibi görünüyor bana. (...)

Bu insanca ve duygusal bakış açısı, olaylara nesnel ve gerçekçi bir yaklaşımla dengelenebilseydi; duygusallıkla birlikte soğukkanlı bir yorum yine sevgiye dayanan bir öfke de konabilseydi, bu yadırgatıcılık büyük ölçüde hafifleyebilirdi. Ama yazar yalnızca bir yerde başvuruyor buna. O da 'Acıyı Aşma' adlı öyküde Osman'ın ve profesörün –yani iki erkeğin– olaylar karşısındaki eleştirilerinde. (...)

Öykülerindeki gözlemci ya da anlatıcı durumdaki kişilerin özel yapılarına gelince; bunlar, izlenen, tutuklanan, vurulan gençlerin ya doğrudan anasıdır, yakınıdır, ya da kendinin de çocukları olan bir ananın gözleriyle bakmaktadır onlara. Eylemleri karşısında eleştirel tavrın yitirilmesinin başlıca nedeni bu 'anaca bakış' olmaktadır. Bu 'ana'lık temasını vurgulamak istiyor Meriç. (...)

Böylece, öykülerin temelini oluşturan şey ister istemez, olayların taşıdığı gerçeklikler değil bu olaylar karşısında kalan, çoğu bilinçsiz, kendileri için yepyeni değişimleri nasıl değerlendireceklerini bilmeyen insanlar oluyor. Başat öğe olaylar değil, bu

insanların kendilerini irdelemeleri, geçmiş yaşamlarını yeniden değerlendirmeleri, bilinçlerini zorlamaları oluyor.

Gerçeklik karşısında böyle bir tavır, gerçekliğe böyle bir yaklaşım da olası, elbet. Ama yalnızca bununla sınırlanmamak koşuluyla. Anlatılanın, gerçekliğin tümü olmadığını, ona yalnızca bir yönden bakış olduğunu sezdirmek koşuluyla.

Oysa, bana göre, hemen her öykünün sonunda ulaşılan sonuç: büyüklerin 'bebelerin' başına gelenler karşısında uyanmaları, bilinçlenmeleri, özel kişisel konumlarının getirdiği duygusal tavrın bir devamı oluyor. Yazarın tipleriyle sınırlaması oluyor kendini.

Bu ise, usta öykücümüzün kendi kendine yaptığı en büyük haksızlık bence." (Mehmet H. Doğan / "Milliyet Sanat" dergisi, 1.11.1980)

"Önceki kitaplarındaki öykülerinden hiçbiriyle benzeştiremeyeceğimiz halde; ayrıntılarıyla, öykülemesiyle örgüsüyle, her şeyiyle, okur okumaz, 'Bunu ancak ve ancak Nezihe Meriç yazmıştır' diyebilmemizi sağlayan bir öykü de 'Dumanaltı'. Kayabaşı semtinin betimlenmesinden, olayın kısa, sıkı ve yoğun girişinden hemen sonra başlayan Mihri Hala'nın ağıt tartımındaki söylemi, hemen tüm öyküyü bütünlemekte. Bu öyle bir söylem ki, elindeki değil de dilindeki, hatta işitimindekini bir kalemle kâğıda düşürmüş yazar. Ağız öykünmesinin, benim gibi bu yoldamdan bıkmış usanmış bir okuru bile yadırgatmadığı, yadırgatmak şöyle dursun, hiç aksamayan, hiç tökezlemeyen tartımıyla kapıp sürüklediği, başarısının çokçasını bu biçime dayandırmış bir öykü bu. Sıcağı sıcağına, demini almadan, neredeyse çiğ kalmış temcit pilavlarınca önümüze itiliveren 12 Mart öykülerinden sonra; bu, duyarlığı devşirme olmayan, yazınsal türde kaleme alınışı ideolojisine kılıf diye geçirilmeyen, ahkâm kesmeyen 12 Mart öyküsünü böylesine edebiyatçısına, 'çemkirmek' nankörlüğün dikâlâsı olurdu." (Füsun Akatlı / "Milliyet Sanat" dergisi, 1.6.1980)

Romanciliği

"Benim mutluluğum çevremdekilere bir dayanak noktası olmaya çalışmamda." (*Korsan Çıkmazı*. s. 145).

Korsan Çıkmazı romanı, *Topal Koşma*'daki "Susuz VII" adlı hikâyenin genişletilmesiyle elde edilmiş ve ondan beş yıl sonra yayımlanmış bir roman.[1] Türk Dil Kurumu'nun 1962 Roman Ödülü'nü kazanmış. Meriç, eserin yazılış serüvenini şöyle açıklıyor: "... O zorladı, ben zorladım, sonunda, ben onu yenip hikâye yaptım, *Topal Koşma*'ya koydum. İnanın olmadı. O yıllarda çektiğim sıkıntıyı, boğuntuyu anlatamam. İlle roman olmak istiyordu. Ben roman için yeterli değildim, birçok bakımdan. Ama Meli'yi, Berni'yi, onların, belki kendimin, –evet, evet–, çocukluğumu çok seviyordum. Onları yazmak, yazıp kurtulmak istiyordum. Taşıyordu benden onlar. Oturdum yazdım."[2]

Konu (Özet)

Korsan Çıkmazı'nda belirli bir sürece göre gelişen bir olay yoktur. Anılara, çağrışımlara, duygulara, yaşantılara, iç konuşmalara yaslanan olaycıklar vardır. Bundan ötürü, konu bir doğrultuda yürümez, geri dönüşler ve ileri sıçrayışlarla yavaş yavaş belirir. Kaba bir özetleme yapmak gerekirse, şunlar söylenebilir:

Meli çok yorulmuştur. Kırk beş dakikadır durakta otobüs beklemektedir. Beyoğlu'ndaki evine gidecektir. Evi Korsan Çıkmazı adlı sokaktadır. Kendi katlarının üstünde Berni'nin dairesi bulunur. İşe giderken kızı Su'yu onun yanına bırakmıştır. Berni şimdi otuz yaşındadır. Meli'nin çocukluktan beri arkadaşıdır. Bora adlı küçük bir oğlu vardır. Kocası Turan mimardır.

Meli otobüste eski arkadaşı Avukat Ahmet'le karşılaşır.

1 Nezihe Meriç, *"Korsan Çıkmazı"*, Dost Yayınları, Ankara, 1961

2 Mübeccel İzmirli, "Sanatçılarla Konuşmalar: Nezihe Meriç", Varlık dergisi, 1.2.1966.

Sevinir. Berni'den, geçmişten konuşurlar. Meli bir an çocukluğunu düşünür: Berni'nin babası subaydır, kendisininki ise memur. Babaları gibi onlar da arkadaştırlar. Birlikte büyümüşler, oynamışlar, okumuşlardır.

Otobüsten inerler. Ahmet'le biraz yan yana yürürler. Akşam yemeğini birlikte yemeyi kararlaştırırlar. Meli kocası Adnan'a telefon eder, onu da çağırır. Denize bakan bahçeli bir lokantaya otururlar. İçmeye başlarlar. Konuşmaya dalarlar. Ahmet evlenmeyi düşünmüştür, ama aradığını bulamamıştır. Bir ara Meli bahçede tanıdığı şoför Sabir'i görür. Yanlarına çağırır. Sabir Adnan'ı getirmeye gider. Adnan gelir, yeri pek beğenir. Lokantadan çıkınca Taksim'e doğru yürürler. Sonra Ahmet ayrılır. Yolda giderlerken Meli'ye üç sarhoş sarkıntılık etmeye yeltenir. Adnan birini tekme tokat yere serer. Öbürleri gerilerler. Meli "İmdat" diye bağırır. Polisler gelir. Birlikte karakola giderler. Sarhoşlar Adnan'ın tabanca çektiğini öne sürerler. Oysa, Adnan arka cebinden piposunu tabanca gibi çekmiş, sarhoşlar da öyle sanmışlardır! Komiser güler, Adnan'ı salıverir.

Bu sırada Berni evde Meli'yle Adnan'ı merakla bekler. Su'yu yatırır. İçinde bir sıkıntı vardır. Geçmişi anar: O yıllarda Mahir Amcası ile Neyyire Halasının yanında kalmaktaydı. Meli de oradaydı. İkisi de öğrenci idiler. Liseyi okumak için küçük bir doğu ilinden Orta Anadolu'nun büyük bir iline gelmişlerdi. Birbirlerini çok severler, ama ara sıra takışmaktan da geri durmazlardı... Birlikte oynarlar, birlikte gezerlerdi, dans ederlerdi, çay içerlerdi, ders çalışırlardı, kıkır kıkır gülerlerdi... Amca da, hala da ne iyi, ne unutulmaz insanlardı!..

Berni kocasıyla pek anlaşamaz. O düzenli, onurlu, özgeci, duygulu, inançlı bir kadındır. Turan ise biraz akılcı, alaycı, inançsız, bireyci bir erkektir. Bu yüzden arada sırada tartışırlar. Ama kocası Berni'yi sever yine de.

Meli kocasıyla eve geç gelir. Berni'ye olanları anlatır. O da kocasıyla tartışmalarından söz açar. Bir süre dertleşirler, anı-

larını tazelerler: İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılı günlerini Mahir Amca'nın yanında geçirmişlerdir. Sonra İstanbul'a gelmişlerdir. Çatı katında bir odaya yerleşmişlerdir. Berni konservatuvara, Meli edebiyat fakültesine yazılmıştır. Mahmut ve Sahir'le arkadaş olmuşlardır...

Fakülteyi bitirince, Meli öğretmenliğe atanır. Okuttuğu çocukları düşünmeye alıştırmak ister. Atatürk'ü, devrimlerini coşkuyla anlatır. Çevresiyle arası açıktır. İleri görüşlü, açık yürekli ve içtenliklidir. Bir gece odasını polisler basar. İçerde hükümetçe aranan bir avukat ile semtin kötü tanınmış kadınlarından biri bulunur. Hepsi karakola götürülür. İfadeleri alınır. Kadınlar bırakılır, avukat orada tutulur. Eğitim Bakanlığı işe el koyar, müfettiş gelir. Avukatın bırakılması üzerine Meli kurtulur. Ama bu olay onu çok sarsar. Dar görüşlü çevresinin, özellikle de dayısının ayıplayıcı davranışına kızar...

Evinde yakalanan avukat, Ahmet'tir. Çocukluk arkadaşı Sahir tanıştırmıştır onu kendisine. Zamanla arkadaş olmuşlardır. Okuyan, düşünen, neşeli, dürüst, ilerici bir halk çocuğudur. Hukukta öğrencidir. Okulu bitirince birkaç yıl görüşememişlerdir. Meli ancak bir hafta önce onu Taksim'de uzaktan seçer gibi olmuştur. Sonra bir akşam Ahmet evine gelmiştir. Hastadır, ateşi yükselmiştir. O sırada Meli'nin arkadaşı, lekeci Sofiya içeri girmiştir. İkisi bir olarak Ahmet'i yatırmışlardır. Aradan bir iki saat geçmiştir. Birden polisler baskın yapmışlardır...

Berni konservatuvara giderken bir gün yolda Turan'la karşılaşır. Tam ayağı kayıp da düşecekken delikanlı onu kolundan tutmuştur. Böylece tanışırlar. Gitgide birbirlerini sevmeye başlamışlardır. Okulu bitirince evlenmişlerdir.

Berni'nin evlenişinden sonra Meli kendini yalnız duymuştur. Bir gün dışçide Adnan'a rastlamıştır. Adnan Berni'nin çocukluk arkadaşıdır. Yakışıklıdır. Meli'yi de tanır. Dışçiden çıkınca bir yerde gidip oturmuşlardır. Tatlı tatlı konuşmuşlardır. Sonunda evlenmişlerdir. Su adında bir kızları olmuş-

tur. Şimdi Korsan Çıkmazı Sokağı'nda arkadaşı Berni'yle aynı evde kalmaktadırlar. (Refika Taner- Asım Bezirci/ *Seçme Romanlar*, 1983)

Anlatım

Korsan Çıkmazı, *Topal Koşma*'nın dil, anlatım ve yapı özelliklerini sürdürüyor (Onları tekrarlamayacağım). Ama daha yumuşatarak, daha geliştirerek. *Topal Koşma*'daki pürüzler, takıntılar, sivrilikler siliniyor. Alabildiğine tatlı, akıcı, etkili bir anlatım kuruluyor. O kadar ki, insan kitabı okumaya başladı mı bir daha bırakamıyor. Roman değil de, uzun ve zevkli bir şiir okumuş gibi oluyor.

Anlatımındaki bu doyulmaz güzelliğe karşılık, *Korsan Çıkmazı* yapı yönünden kusurlu. Bunu Meriç de sezmiş, romanı için alçakgönüllülükle "olmadı" diye yazıyor.[3]

Korsan Çıkmazı'nda uzun bir süre içinde gelişip yürüyen bir serüven yok. Roman, akşam üstü bir otobüs durağında başlıyor ve ertesi günü sabahleyin evde sona eriyor: Meli bir erkek arkadaşıyla dışarda yemek yiyor, sonra kocasıyla buluşuyor, yolda serserilerle kavga ediyorlar ve evlerine geliyorlar. İşte, bütün olay bu. Bu arada Meli, arkadaşı Berni'yle geçirdiği çocukluk ve ilk gençlik anılarını canlandırıyor. Asıl konu da bu "anılar"

Meli, anılarını düzgün bir sırayla değil, çağrışımların kestiği dilimler halinde sunuyor. Bu yüzden, şimdi ile geçmiş, bilinç ile bilinçaltı iç içe, üst üste geliyor. Sık sık birinden ötekine sıçranıyor (Tıpkı, *Topal Koşma*'da olduğu gibi). Öyleyken, anlamayı engelleyen ya da güçleştiren bir karışıklık doğmuyor. Meriç, *Topal Koşma*'da rastladığımız aksaklıkları rahatlıkla önlüyor. Bu da artık ustalaştığını gösteriyor onun.

Gelgelelim, romanın dengesi için aynı şey söylenemez. Nitekim, bazı parçalar gereğinden çok uzayıp yayılırken, bazı

3 Mübeccel İzmirli, "Sanatçılarla Konuşmalar; Nezihe Meriç", Varlık dergisi, 1.2.1966

bölümler (özellikle son bölümler) kısa ve hızlı geçiyor. Örneğin, Meli'yle Berni'nin çocukluk günleri ayrıntılarıyla ortaya konuyor, fakat evlenme dönemi ve aile yaşantısı pek yüzeyden belirtiliyor. Hepsinden önemlisi: Daha sürmesi gereken (ve beklenen) roman, birdenbire yavaşlıyor ve tamamlanmadan duruveriyor –bitmemiş bir şarkı gibi.– Sanki, yazar artık yorulmuş da kısa kesmek istemiş...

Kişiler

Topal Koşma'nın, hatta *Bozbulanık*'ın bazı kişileri *Korsan Çıkmazı*'nda yeniden ortaya çıkıyorlar: Ahmet, Mahmut, Ayşe, Sofiya, Sâbir, Neyyire Hala, Macit Amca... Hepsi Meli'nin –belki de Meriç'in– hısımları, arkadaşları. İçlerinden en çok Meli ile Berni'nin üzerinde durulmuş. Çocukluklarından başlayarak evleninceye kadar olan yaşamları ayrıntılarıyla, güzel anlatılmış. Fakat, öbür kişilerin çoğu yeterince işlenmemiş. Özellikle, Meli'yle Berni'nin kocaları ve çocukları pek silik kalmış. Meriç'in öteden beri süregelen tutumu burada da kendini gösteriyor: Kişiler, çoğunlukla özgür değiller, Meriç'le birlikte varlar, ona bağlılar. Bundan ötürü, kişileri ancak onun tanıdığı ve bize tanıttığı kadarıyla biliyoruz, onun açısından ve onun gözüyle. Asıl bütünlüğü ve gerçekliğiyle değil! Muzaffer Erdost bu noktaya iyi dokunuyor: Meriç, "Bütün öykülerinde olayı kendisinde topluyor. Daha doğrusu, öykülerin kişileri kendilerine kalmıyorlar, kendilerini yaşamıyorlar, olay çevresinde toplanmıyorlar; Nezihe Meriç'in çevresinde toplanıyorlar. (...) Kişileri bir bütün olarak ele almayınca, onlara yalnız kendi penceresinden baktıkça olay, olay olarak bütünlüğünü, bağımsızlığını çok kere yitiriyor. Hem böyle olunca, olaylar daha çok yaşanmıyor, Nezihe Meriç olayları anlatıyor."[4]

Bunun sebebi şu olsa gerek: Meriç anılarına, yaşantılarına

4 Muzaffer Erdost "Topal Koşma", "Pazar Postası", 8.7.1956.

çok bağlı. Onları ayıklayarak, kırparak romanın belirli yapısına uydurmaya kıyamıyor. Anıları yeniden yaşamanın coşkunluğu ve olduğu gibi anlatmanın mutluluğu roman sınırlarını aşıyor. Başka bir deyişle, duygu roman düzeninden ağır basıyor. Nitekim yazar, "bir roman düzeni kurmaktan, gerçek yaşamadan gelenleri bu düzen içinde romanlaştırmaktan çok; yaşantılarını, gümrükten mal kaçırırcasına, her birinin üzerine titreyerek romanına serpiştirmek yolunu" tutuyor.[5]

Öte yandan, toplumla kişiler arasındaki ilişkilere de dar bir açıdan bakılıyor: Kişilerin tedirginliği cinsel özgürlüğü kısıtlayan törelerle ortaya konuyor daha çok. Toplumun öbür kuruluşlarından pek söz açılmadığı gibi, kişilerin törelerle olan çatışmalarının dışındaki sorunlarından da pek söz açılmıyor. Bu yüzden, kişisel yanları başarıyla canlandırılan insanlar yeterince bireyselleşemiyorlar.

Romandaki düşünceler de kişilerin bu özelliklerine ayak uyduruyorlar. Gerçi, bir önceki kitaba göre biraz açılıp serpiliyorlar, ama genellikle oradaki çizgiyi izliyorlar. "Susuz VII" başlıklı hikâyenin aynıyla *Korsan Çıkmazı*'na (s. 168-200) aktarılmasının da bunda payı var. Çünkü, oradaki düşünceler burada tekrarlanmış oluyor: İnsan sevgisi, inanmanın gerekliliği, sorumluluk duygusu, sevişme özgürlüğü, törelere tepki, çevreyle çatışma vb. Bunlara bir de şunu ekleyelim: İdeolojik boyutları belirsiz bir Atatürkçülük...

Düşüncelerin yükünü gene Meli taşıyor: "Ben insanları seviyorum. İnsanların iyi olduklarına inanıyorum. Ben kendimi çok değerli buluyorum. (...) Ben tek başıma mutlu olamam." (s. 144).

"Mutlu olmak için toplumu düzeltmek gerek: "Ancak böyle mutlu olabiliriz. Çevremizdeki kötülükleri düzeltebildiğimiz, düzenlemeye uğraştığımız, birbirimizi sevdiğimiz sürece.." (s. 142).

5 Fethi Naci, "Vatan" gazetesi, 1962.

Peki, –bazı töreleri saymazsak– kötülükler nelerdir, nereden geliyor, onları nasıl düzelteceğiz? Yazarın olaylara henüz toplumsal bir bakışı ve bilimsel bir yöntemi olmadığından, bütün bunlar gölgede kalıyor. Üstelik, romandaki düşünceler –sevişme özgürlüğü bir yana– belli bir eyleme de yaslanmıyorlar, yaşantılarla beslenmiyorlar; onun için de, "söz" olmaktan öteye geçemiyorlar. (Asım Bezirci / "Papirüs", Ağustos 1967)

DEĞERLENDİRMELER

Gerek romanın yazarınca, gerekse başka yazarlarca *Korsan Çıkmazı* üstüne şu değerlendirme ve yorumlamalar yapılmıştır:

Yazarın Açıklaması

"— *Korsan Çıkmazı* için bakın ne söyleyeceğim: Bu önce bir addı. Yıllarca bu korsanlı çıkmaz, çıkmazlı korsan beni dalgalandırıp durmuştu. İstiklâl Caddesi'nde bir sokağın adıydı bu. Sanıyorum oraya şimdi Yapı ve Kredi Bankası yapıldı. Köşesinde de çiçekçi vardır. Sonra kendiliğinden bir kalıp, boş, oradan buradan, birtakım duygulanmalar, renklenmelerle gelişigüzel dolmaya başlayan, bir çerçeve diyelim, halini aldı. Sonra baktım ki bu, roman olmak için bir çabalayıştır. 'Olmaz' dedim, 'ben roman yazamam.' Çünkü benim anladığım ve sevdiğim roman, *Korsan Çıkmazı*'nın tam karşısındadır. O zorladı, ben zorladım, sonunda, ben onu yenip, hikâye yaptım, *Topal Koşma*'ya koydum. İnanın olmadı. O yıllarda çektiğim sıkıntıyı, boğuntuyu anlatamam. İlle roman olmak istiyordu. Ben roman için yeterli değildim, birçok bakımdan. Ama, Meli'yi, Berni'yi, onların, belki kendimin –evet evet–, çocukluğumu çok seviyordum. Onları yazmak, yazıp kurtulmak istiyordum. Taşıyordu benden onlar. Oturdum yazdım. Olmadı. Ne mi derim? Olmadı derim işte. Ama ben, ayrıca, *Korsan Çıkmazı*'nı öylesine severim ki, ne zaman

okusam, hele vakit akşamsa, sinirlerim bozuksa, içimde bir garip hüzün varsa, oturur, ellerimi de yüzüme kapar, bir güzel ağlarım." (Mübeccel İzmirli-Nezihe Meriç / "Varlık", 1 Şubat 1966)

"— Roman yazmıştın bir ara. Öyküden vazgeçmemenin nedenleri?..

— Evet roman yazdım. *Korsan Çıkmazı.* Ama o zaman roman yazmaya hazır değildim. Sadece heves vardı içimde. 'Roman yazamam' diye düşünüyordum. Çekingendim. O yüzden, romandan vazgeçip Meli'nin öyküsünü yazdım. *Topal Koşma*'nın 'Susuz'larından biri oldu. Ama, istek beni zorluyordu. Roman olmak isteyen birikim zorluyordu. Kolayca açıklanamaz bu. Oturup yazdım ben de. Oyun yazmak isteği de sarmıştı bir yandan. Bir de oyun yazdım: *Sular Aydınlanıyordu.* Sonra hep öyküler öyküler vardı. Onları da yazdım. Ama bu, öyküde karar kıldım demek değil. Öyle rastladı. Şimdi gene bir roman var elimde: *Kentsizin Kenti*, olacak adı. Bir yandan da küçük öyküler..." (Tomris Uyar-Nezihe Meriç / "Nokta", 28.3.1983)

"*Korsan Çıkmazı* diye bir romanım var, biliyorsunuz. İçimden roman yazmanın gelmediği yıllarda, kendi kendine yazılmaya başlayan, bana rahat vermeyen bir yapıttır o. Benimle çekişip duran çocukluğum gibi. Anadolu'daki günler gibi, pek açığa çıkmamış, biçimlenmemiş bir şeydi başlangıçta. 'Yok canım, ben roman yazamam' deyip içinden aldığım bir bölümü hikâye olarak düzenleyip *Topal Koşma*'ya koydum. Olmadı. Çekişme sürdü gitti aramızda. Yazmadan kurtulamayacağımı anladım.

O yıllardaki yaşam koşullarımız çok zordu. Para sıkıntısı içindeydik. Dergi çıkarıyor, ama her işi kendimiz yapıyorduk. Musahhihlik, paketçilik, odacılık vb... O hava içinde bir türlü yazamıyordum. Huzursuzluk içindeydim. Düşündük ta-

şındık, bir arkadaşın salık vermesi üzerine kalkıp Polonezköy'e gitmeyi ayarladık. Ben orada yirmi dört gün tek başıma kaldım. Dağlar, kırlar, açık hava... Çocukluğumdaki gibi. Akşamları, elektrik olmadığı için hemen hava kararır kararmaz yatar, günün ilk ışınlarıyla kalkar, çinko kaplı, asmalı balkona kurduğum masanın başına geçerdim. Çok güzel günlerdi. Çok severim o kitabımı. Benim için güdük bir şeydir. Eksiktir. Bir türlü bütünlenmemiş bir şeyler vardır onda ama, olsun. Ayrıca şanslıdır. Bir ay içinde dokuz on övgülü eleştiri yazısı almış bir romandır. Bu yetmezmiş gibi, bir de 1962 Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü kazandı. Hâlâ merak ederim, 'Acaba neden kazandı diye." (Nezihe Meriç / "Milliyet Sanat" dergisi, 28.5.1979)

Eleştiriler

"*Korsan Çıkmazı*'nda, özlemini duyduğumuz, öylesine gerçek bir insan sıcaklığı, dünyaya ve insanlara açık, seven bir yürek ve öylesine usta bir anlatım, saygılı bir dil çabası var ki kişi okurken 'Şu roman bitmese...' diyor. *Korsan Çıkmazı*'nın gücü de, güçsüzlüğü de burada, bence. Yaşamanın, roman düzeninden daha ağır basmasında. Bütün ilk romanların kaderi bu mudur, bilmiyorum. Ama Nezihe Meriç de, bu ilk romanında, bir roman düzeni kurmaktan, gerçek yaşamadan gelenleri bu düzen içinde romanlaştırmaktan çok; yaşantılarını, gümrükten mal kaçırırcasına, her birinin üzerine titreyerek, ilk romanına serpiştirmek yolunu tutmuş. Biçimdeki değişik anlatışlar, zoraki bir biçim yeniliği kaygısının değil, yaşamanın roman düzeninden önde gelmesinin sonuçları: anılar, günlükler, mektuplar, değişik kişilerin ağzından anlatmalar. (...)

Toplumun aşınmış değer yargılarına karşı çıkış... Romanın bildirisi budur gibi görünüyor. Meli, 'Eski tekne yeni hamura dar geliyor' diyor. Ama bu çatışma romandaki hayat gerçeğinden gelmiyor. Bir kere romanın büyük bir kısmı çocukluk ve lise anıları, bunlar hep çevreyle uyuşmuş kişilerin

anıları olarak gelişiyor. Sonra üniversite yılları geliyor. Burada da bir toplum-birey çatışması yok. Dudaklarını boyayan, sevişmekten açıkça söz açan üniversiteli kızları kınamak... önemli değil bunlar.

Peki bu 'eski tekne-yeni hamur' çatışması nereden geliyor? Biraz okumuş kızların kafa tutuşu, özgürlüklerini yaşama dileği, kocalarını seçmek isteği... Bu, toplumla çatışmaya varmadan da olabilir. Bu durumda Meli'nin toplumla çatışması sözde kalıyor; yaşamasının dışında ve bir düşünce olarak var olabiliyor ancak. Duygusal bir başkaldırma; o kadar! Romancının hep Atatürkçülükten söz açması, öğretmenliğiyle sosyal görevini yaptığına kendini inandırmak isteyişi bundan: Birey-toplum çatışmasının ekonomik ve sosyal nedenlerine inememekten. Toplumun derin değişim eğilimlerini görememek, kendi sorunlarını sosyal ilişkilerden soyutlayarak çözmeye çalışmak, sonunda yenilgiye götürüyor. Yüzeyde kalan bir duygusal başkaldırma süremiyor. (...)

Çatışmanın da gerçek görünüşleri yok, uyuşmanın da. Uyuşma derken Meli'nin evliliğini düşünüyorum. Hür bir seçimle. Meli, bunu pek kısa kesiyor, durmuyor üzerinde. Oysa Meli'nin evliliğinin ayrıntılarıyla verilmesi, Meli'nin kuşağı için tipik bir durumun somut olarak anlatılması demektir. Ve çok önemlidir. Oysa Nezihe Meriç, evlilik öncesinin duygusal başkaldırmasını uzun uzun anlattığı halde, evlilikte uyumu anlatmıyor, atlayıveriyor." (Fethi Naci / "Vatan" gazetesi, 6.7.1962)

"Nezihe Meriç'in bu kitabı, o eski başarılı hikâye anlatışının daha sürelisi, daha geniş planda ele alınmış şekli. Hep o eski, töre baskısından kurtulmuş, kendine yeni bir yaşama üslubu kuramamış, şehirli ve orta halli aydın gençleri, çok iyi tanıdığı kişi ve çevreleri anlatıyor. *Korsan Çıkmazı*'nın bütün kişileri, hikâyelerinden öğrendiğimiz, o tatlı İstanbul şivesiy-

le cıvıldaşan eski tanıdıklar. Hepsi de günlük yaşantılarının bin bir ayrıntısına bölünerek, kaçamak noktalarına varıncaya kadar tasvir ediliyor. Nezihe Meriç'in kişilerini anlatırken kalemini saran titizliğine diyecek yok. Ama roman yapısını ve ayrıntılarını ayakta tutan, kişileri dağınık kalabalıktan kurtarıp romanlık kişi haline getiren romanlık çatışmanın dramı yok ortada. Bu kadar kişi, bu kadar yaşantı, bütün canlı havası ile bizi çeken çevre, ne soy bir romanlık öz üzerinde duruyor? Düşünce ve davranışlarında onları 'asıntı halinde kalmak'tan kurtaracak, toplumun gelişiminde dayandıkları veya dayanamadıkları yer neresidir? Kişilerin ve yaşantılarının, başı ve sonu olmayan çok bulanık bir evrimin içinde anlatılışları, romanın en zayıf yanı. Hikâyeleri ile kendi genç kızlığının ve çevresinin bütün batık özlemlerini, küçük isyan basamaklarına, olumlu ayaklanmalara yükselememiş, içine kıvrılmış ve kısırlaşmış tutkuların karışık dünyasını anlatmıştı. Aynı şeyleri iki yüz sayfalık koca bir hikâyeye yeniden boşaltmış.

Bu kitap, Nezihe Meriç'in ister ve çalışma gücü bulabilirse, A. H. Tanpınar yolundan çözümleyici-psikanalist roman denemelerine girebileceğini gösteriyor. Onun ele aldığı çağımız kişisinin bölünmüş yitikliğini, roman düzenine sokmanın çetinliğini biliyorum." (Tahir Alangu/Varlık Yıllığı 1963)

"Bence Meli'nin serüveni, daha yazarının kaleminden çıktığı ilk şekliyle birlikte roman olabilme imkânlarını da birlikte getirmişti. *Korsan Çıkmazı*'na 'bir hikâyenin romanı' demektense, 'Susuz VII'ye 'bir romanın hikâyesi' demeyi tercih edişim, bunun içindir. Aradan geçen bunca zamana karşın, yazarının ona verdiği ilk çerçevesi pek değişmediği, 218 sayfalık bir gecenin pek çok ayrıntıları gereksizce anlatıldığı halde asıl sorunları hızla geçildiği için, *Korsan Çıkmazı*'na, hakkı olan biçime kavuşamamış bir romanın hikâyesi diyorum. Bu rahatsızlığı yazarının da yaşadığına inanıyorum.

Anlara bakmayı bilmek, onları enine boyuna değişip değerlendirmek başka şey; süreli bir akış içinde gerekli konaklarıyla birlikte zamanı, uzun zamanı izlemek başka. Öteki insanları hep kendisinin sandığı gibi görüp incelemek başka şey; gerçekten herkesi kendi çizgisinde ve ölçüsünde anlamak başka. İç gözlem yoluyla kendimizi aramak, yoklamak, yabancı düşüncelere de o yöntemle kendi hesabımızla sokulmak başka şey; sadece davranışlarını görebileceğimiz kişilerin hareket ve konuşmalarını canlandırarak okuyanı bir yargıya götürmek başka. Bunun için *Korsan Çıkmazı*, biçim dengesizliklerini hoş gördürecek çeşitli lezzetleriyle, anlatım gücü, dil güzelliğiyle birlikte hikâye ustası Nezihe Meriç'in roman acemiliği oluyor" (Rauf Mutluay / "Yeditepe", 31.5.1962)

"Yazar, kadının kurtulması için, toptan bir hatırlatmaya, kurulu düzenin ölçüleri dışına çıkması gerektiğine inanmakta, ancak, bu hayırlamanın eytişimsel bir açıklamasını yapmamaktadır. Bu yüzden, kurtuluşu hayırlamada gören tutum, salt düşünsel alanda kalmakta ve eylem biçimine giremektedir. (...) Burda şöyle bir nokta ortaya çıkıyor: Meriç'in kadınları, eylem halinde kökten bir karşı koymaya girişmedikçe, çıkmazlarından kurtulamayacağa ve sürekli bir yalnızlık ve bunalma içinde kalacağa benziyorlar." (Ahmet Oktay / "Değişim" dergisi, 15.2.1962)

"Düşünmeye, yapıcılığa, sevgiye bir çağrı olan *Korsan Çıkmazı* yalnız konusu ve özüyle değil, dili ve örgüsüyle de değer taşımaktadır. Ön zamanı bir akşamüstü ile ertesi günün sabahı arasında uzanan roman bilinçaltına eğilişler, anışlar, çağrışımlar, iç içe planlarda geliştirilişlerle iki kadın kahramanın bütün yaşayışlarını içine almaktadır. Yapı bakımından iki genç kadının anlatış ve düşünüşlerini veren bölümler arasında sözün, yer yer ikisinin dayanakları, dengeleri, dostluklarına bırakılışı gibi yönler ilgi çekici işçilik belirtilerin-

dendir." (Konur Ertop / "İkdam", 5.3.1962)

"Yazarın tek romanı 1961'de yayınlanan *Korsan Çıkmazı*'dır. *Topal Koşma* adlı öykü kitabındaki 'Susuz VII' adlı öykünün genişletilmiş biçimidir. Romanda 1970'ten sonra kadın yazarların daha çok üzerine eğildikleri kadının ekonomik ve cinsel yönden erkeklerin baskısından kurtulma sorununa değinilmiştir. Romanda, Atatürk devrimleri sonunda geniş ölçüde haklar elde eden, öğrenim yapma olanağına daha çok kavuşabilen kadının yaptığı öğrenimle, ataerkil aile düzeni arasındaki çırpınışları anlatılmaktadır.

Nezihe Meriç, bu sorunu, biri öğretmen, öbürü konservatuvarı bitirmiş çalışmayan iki aydın ve evli kadını eksen alarak verir. Çocuklukları birlikte geçen, bir Anadolu kentinde liseyi bitirdikten sonra yükseköğrenim için İstanbul'a gelen iki genç kız evlendikten sonra da aynı evin iki katında otururlar. Zaman bakımından 1959 yılında bir akşam üzeri öğretmen olanın durakta otobüs beklemesiyle başlayan roman ertesi gün sabah saatlerinde tamamlanır. İki genç kadının iç monologlarıyla verilen romanda, bu süre içinde bilinçaltına eğilişler, anışlar, çağrışımlarla çocukluktan başlayarak bütün yaşayışlarını buluruz. Bu genç kadınların yaşayışlarını ve sorunlarını izlerken toplumun aşınmış değer yargılarına, geleneklerine karşı çıkışı, kişilerin bilgisizliği ve geri kalmışlığı gibi genel sorunlara da değinilir." (Olcay Önertoy/*Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı ve Öyküsü*, 1984)

"*ALAGÜN ÇOCUKLARI*"

Nezihe Meriç'in ikinci romanı olan *Alagün Çocukları* çocuklar için yazılmıştır. Beş altı kitaptan oluşması tasarlanan bir dizinin ilk ürünüdür. 1976'da yayımlanmıştır.[6]

Kitap okurlara şu açıklamayla sunulmuştur:

"*Alagün Çocukları*'nda köyden kente göçüp yerleşmiş bir

6) Nezihe Meriç: *Alagün Çocukları*, Cem Yayınları, İstanbul 1976

köylü ailesi anlatılıyor. Bir apartmanda kapıcılık yapan Hüsün ile karısı Güzel'in hayat öykülerini, oğulları Ali'nin çocukluk yıllarını, ilgiyle okuyacaksınız. Hüsün, oğlu Ali'ye masal yerine köyde geçen ilginç yıllarını anlatıyor. Böylece köy, Ali için, bir masal dünyası oluyor. Ali, kentin beton yapıları arasında hep boş arsalar, açıklık yerler, ağaçlıklar arıyor, kentin boğucu havasından kaçıp kurtulmak istiyor. Ali ile Nazlı Hanım arasında oluşan güzel ilişkileri, Ali ile arkadaş olan Ayşe ve Aydın'ın olumlu kişiliklerini kolay kolay unutamayacaksınız. *Alagün Çocukları*, size, boş gururun, böbürlenmelerin, insanlara tepeden bakmanın nasıl anlamsız şeyler olduğunu gösterecek. Bu kitabı okuyup bitirince, Neziheh Meriç'in sizler için yazmakta olduğu ikinci kitabı da merakla bekleyeceğinize inanıyoruz."

Yazarın Açıklaması

*"— Ben aradım, ama bulamadım. **Alagün Çocukları'yla** ilgili herhangi bir tanıtma, eleştirme, yorumlama çıkmamış basında. Acaba siz romanınızı nasıl değerlendiriyorsunuz? Onu ne amaçla ve nasıl yazdınız? Niçin yarım bıraktınız? Bu konularda biraz bilgi verir misiniz?*

— 12 Mart döneminden yeni çıkmıştık. 1974 Af Yasası'yla az buçuk bir ferahlama olmuştu. Yeniden çalışmaya hazırlanıyordum. Tam o sıra Can Yayınları adına Erdal Öz'den birkaç mektup aldım. Bana çocuk kitabı yazmayı öneriyor, dilediğimi yazmakta özgür olduğumu bildiriyordu. 12 Mart günlerinde çocukların neler çektiğine yakından tanık olmuştum. Bunların çoğu arkadaşlarımın çocuklarıydı, gözlerimin önünde büyümüşlerdi. Babaları tutuklanıp götürülmüş, evleri darmadağın edilmiş, kitaplıkları altüst olmuştu. O acılı olayları, bir bakıma, onlarla birlikte yaşamıştım. Bu yüzden onları iyi tanıyordum. Büyüyüşleri, serüvenleri beni ilgilendiriyor, heyecanlandırıyordu. Erdal Öz'ün çağrısı bana çekici geldi. Yazmaya başladım. Bu arada yayıncının bazı kısıtla-

maları, dilekleri oldu: Roman kısa cümlelerle yazılacak, açık seçik olacak, kolay anlaşılacak falan...

12 kitaplık bir dizi tasarlamıştım. Sözü geçen çocukları ilkokuldan alıp üniversiteye kadar götürecektim. Neler gördüler, nasıl yaşadılar, hepsini anlatacaktım. Fakat birinci kitabın 1976'da yayınlanmasından sonra 12 Eylül dönemine girildi. Bildiğiniz acı olaylar birbirini izledi. Tutuklamalar, öldürmeler, kitap toplatmalar... Bundan dolayı romanın öbür ciltlerinin yazımı gerçekleşemedi. Çünkü ben 12 Mart döneminde olup biten her şeyi yazmak, onların çocukların yaşamındaki etkilerini eksiksiz belirtmek istiyordum. Oysa buna olanak bırakılmamıştı. Sergilemek istediğim şeyleri satır aralarına sıkıştırmak hoşuma gitmedi. Onları ya açıkça yazacaktım ya da hiç yazmayacaktım. Bu yüzden *Alagün Çocukları* tamamlanamadı, güdük kaldı.

— Sizin bu kitabınızla öbür çocuk romanları arasında ne gibi bir ayrım var?

— Ben 'çocuk için çocuk edebiyatı' diye bir şey düşünmüyorum. Konusu çocuklar olan, ama çocuklar da okuduğunda zorluk çekilmeyen, ilgiyle izlenebilen bir roman olsun istiyorum. *Alagün Çocukları*'nda bunu gerçekleştirmeye çalıştım. Değişik bir şey yapmaya uğraştım. Başkalarının çocuk romanlarını yeterince okuduğumu söyleyemem. Onun için benimkinin onlarınkinden ayrımını bilmiyorum. Çocuklarla ilgili epeyi birikimim vardı. Ayrıca onları çok seviyordum. Yayıncı da 'Haydi yaz!' deyince, oturup yazdım. O zamanlar pek havasındaydım bu işin, şimdi uzaklaştım." (Asım Bezirci-Nezihe Meriç)

Konu (özet)

Yazar bir gün pazara öteberi almaya çıkar. Orada sarı saçlı, mavi gözlü, sevimli bir çocukla karşılaşır. Hayali geniş, akıllı, duygulu, konuşkan bir çocuktur bu. Adı Ali'dir. Tanışırlar. Yazar pek hoşlanır ondan. Kendi çocukluğuna benze-

tir onu. Bir süre konuşarak yan yana yürürler. Ali ona kısaca yaşamını, ailesini, çevresini anlatır. Yazar da onun anlattıklarını geliştirip yazmaya başlar:

Ali'nin babası Hüsün, annesi Güzel'dir. Aynı köydendirler. Hüsün askerden dönünce Güzel ile evlenir. Düğünden sonra ellerinde birer çıkınla yollara düşerler. Çalışmak için kente gitmeye karar vermişlerdir.

Kente varınca bir apartmana kapıcı olurlar. Bodrumdaki bir odaya yerleşirler. Burası havasız, karanlık, pis kokulu bir yerdir. Güzel, ortalığı siler süpürür, duvarları badana eder. Yere kilim serer.

İlk günler şaşkınlıkla koşturup dururlar. Gitgide işe alışırlar. Hüsün kapıcılık eder. Güzel de apartmandakilerin ev işlerini yapar. Aradan bir yıl geçer, Ali doğar. Güzel bir çocuktur. Ana babası üzerine titrer.

Zaman çabuk geçer. Ali düşe kalka büyür. Önlük giyip ilkokula gider. Başarılı bir öğrenci olur. Annesiyle babasına masallar, hikâyeler okur. Onlar da keyifle dinlerler. Gerçi işler ağırdır, apartmandakilerin kahrını çekmek zordur, ama onlar yine mutludurlar. Yalnızca ara sıra köyün özlemiyle içlerini çekerler.

Ali dördüncü sınıfa geldiğinde karşı tepelerde kurulan gecekondular gittikçe çoğalmaktadır. Bir gün Ali oraları gezmeye gider. Gördüklerinden pek hoşlanır. Bahçeli, ağaçlı, civcivli evlere bayılır. Fırsat buldukça gidip oralarda dolaşır. Babası da bir gecekondu edinmek ister, ama geliri buna elvermez.

Ali yine bir gün köyü andıran gecekondu mahallesine doğru giderken yamaçtaki ağaçlıkta Kırcallı Osman Efendi'yle karşılaşır. Ondan Cinli Köşk'ü sorar. O da orada cin bulunmadığını, Nazlı Hanım'ın oturduğunu ve onun yaşlı, iyi bir insan olduğunu, güzel keman çaldığını söyler. Merakta kalan Ali köşke doğru yollanır. Kapıya yanaşınca köpekler havlar. Nazlı Hanım gelip onları susturur. Gülümseyerek Ali'yi içeri alır. Elinden tutarak köşke götürür. Balkona oturtur. Çörek-

le çay getirir. Birlikte içer, söyleşirler. Birbirlerinden pek hoşlanırlar. Dost olurlar.

Ali apartmana yeni taşınan Ayşe ve Aydın'la arkadaş olur. Bahçede birlikte oynarlar. Güzel arada bir onlara börek yapar. Sevinerek, bağırıp çağırarak yerler. Fakat babaanneleri beşinci katın balkonundan onları görür. Öfkelenip yukarı çağırır. Kapıcının oğluyla oynamalarına kızmıştır. Çocuklar korkarak üzüntüyle ayrılırlar. Ali olup bitenlere içerler. Ayşe gibi o da babaanneyi sevmez. Ona Karakuş adını takarlar.

Ali bir gün Ayşe'ye Nazlı Hanım ile köşkünden söz açar. Evle bahçenin güzelliğini öve öve bitiremez. Ayşe meraklanır. O da orayı bir an önce görmek ister. İki arkadaş birlikte gecekondulara doğru yola çıkarlar.

Eleştiri

Alagün Çocukları 'hikâyemsi' küçük bölümlerden oluşuyor. Her biri ayrı bir başlık taşıyan bu bölümler, özerk birer parça gibi görünmelerine karşın, alttan alta birbirine bağlanıyorlar. Daha doğrusu, birbirini bütünlüyorlar.

Çocuklar için yazılan romanın temiz, işlek, düzgün bir dili var. Tümceler açık, kısa ve basit. Belirsizlik, kapalılık ve çapraşıklıktan uzak. Anlatım küçük okur'ların kolayca kavrayıp izleyeceği bir yapıda: Duru, yalın ve sıcak. Su gibi akıyor. Konuşmalar da bu akışa uygun düşüyor. Özellikle köylülerin –Hüsür ile Güzel'in– ve çocukların konuşmaları doğal, gerçeğe yakın. Gerçi birkaç yerde (örneğin Ali ile Kırcallı Osman'ın ve Nazlı Hanım'ın konuşmalarında) biraz uzuyor, ama genellikle ölçülü.

Alagün Çocukları'nda içerik 'sevgi' temine yaslanıyor: İnsan ve doğa sevgisi kitabın omurgasını oluşturuyor. İnsanların birbirlerini ve doğayı sevmelerinin güzelliği dolaylı bir anlatımla dile getiriliyor. Bu bakımdan, romanın 'eğitici' bir yanı bulunduğu söylenebilir.

Meriç kişilere insancıl ve sevecen bir tutumla yaklaşıyor.

Özellikle aşağılanan, ezilen, yoksul, halktan insanları canlandırışında bu tutum iyice su yüzüne çıkıyor. Nitekim, Ali'nin ana babası iyi, temiz, dürüst, çalışkan kimseler olarak tanıtılıyor. Adları bile tanıtımı pekiştiriyor: "Güzel", "Hüsün".

Güzel ile Hüsün yalnızca birbirlerini değil, çevrelerindeki öbür insanları da, yalnızca kendi çocuklarını değil başkalarının çocuklarını da severler (Güzel'in apartmandaki zengin çocuklarına –Ayşe ile Aydın'a– börek yapıp vermesi bunun belirtilerindendir). Ayrıca, doğayı (ağaçları, çimenleri, çiçekleri, kuşları, ırmakları, dağları) da çok severler. Beton yığınına dönüşen kentten tiksinir, bırakmak zorunda kaldıkları köylerini özlemle anarlar.

Bu iki yönlü sevgi çocuklarda da görülür. Onlar da iyi insanlara doğal güzelliklere yakınlık duyarlar. Bunların dışında kalanlardan hoşlanmazlar (Güzel'in böreklerini alıp yediler diye torunlarını azarlayan babaanneye "Karakuş" adını takarlar).

Meriç kişilerinin iç/dış durumlarını ve çevreyle ilişkilerini iyi yansıtıyor.

Bütün bu özellikler *Alagün Çocukları*'nı başarılı bir başlangıç saymaya yetiyor. Başarılı, ama arkası gelmeyen bir başlangıç... (Asım Bezirci)

Oyun Yazarlığı

TİYATRO ANLAYIŞI

Nezihe Meriç tiyatroya duyduğu ilgiyi, sevgiyi ve bir oyunun nasıl sahnelenmesi, yorumlanması gerektiğini bir konuşması ile bir yazısında belirtmiştir. Bunları özetleyerek aktarıyoruz:

"Tiyatro benim büyük tutkum. Ben kendimi hep oyuncu sayarım –içimde kaldı– yaşadığını anlatan tipim ben. Anlatırken yorumlayarak oynayan. Bir çiçeğin, esintinin önünde bir o yana bir bu yana sallanışından, çaresiz bir kadının susuşuna, sinir içinde avaz avaz bağıran bir adamın gizli neşesinden, çocuklarının yanına sığınmış yaşlı bir kadının hüznüne geçiveriyorum. Anlatıp, oynayıp yaşıyorum. Şaka yapıyorum gibi geliyorsa, değil. Gerçekten böyle. Bu yüzden hep tiyatro çevresinde olmak istedim. Tiyatrocu arkadaşım çok, ama tiyatrodan biri olmak çok başka bir şey. Bir de, ancak tiyatro çevresinde yaşayan birinin oyunlar yazabileceğine inanmıştım bir zamanlar. Hep bir uzakta kalmışlık, bir çekingenlik duyuyordum. Sonra değiştim. Şimdi, önce metni, sağlam bir metin diye düşünüyorum. Öyküde olduğu gibi, bir virgül'ün, hangi bölümde, bir üç nokta'nın karşılığı olduğu gibi... Böylece oynamayan bir oyuncu, yazmayan bir oyun yazarı olarak ha dedin mi hazır pek çok oyunum var. Oyunlar içinde yaşıyorum gibi bir şey. Hep öyküler içinde oluşum gibi." (Nezihe Meriç / "Sanat Olayı", Haziran 1985)

"Ben tiyatroyu çok seviyorum. Gün boyu –neredeyse– yaşadığım her anı, sanki bir tiyatro olayının içindeymişim gibi yaşıyorum. İnsanlara bakışım, olayları izleyişim, durumlar karşısında aldığım tavır hep böyle. Bunu öylesine ince ayrıntılarıyla algılayarak yapıyorum ki, bu yüzden çevremdekiler, 'Sen oyuncu olmalıymışsın' diyorlar ben bir şeyi anlatırken. Bu, oyunculuk işi değil bence. Sevme işi. Ben tiyatroyu çok seviyorum. Bu yüzden hep çırpınır dururum. Memleketimize durmadan yabancı tiyatro toplulukları gelsin isterim. Dene-

me sahneleri kurulsun, konferanslar verilsin, açıkoturumlar, seminerler düzenlensin, hatta okullara tiyatro dersleri konsun isterim. Televizyon da aydınlatıcı, öğretici, belgeleyici yayınlarıyla katılmalı işe. Herkes tiyatro nedir, gelmişi geçmişi, kuralları nelerdir, neye yarar, nasıl seyredilir, beklentiler nelerdir, oyunlar, oyuncular nasıl değerlendirilir, tiyatronun sorunları nelerdir, teknik burada ne işe yarar, dünya tiyatrosu ne yapıyor, hangi arayışlar içinde, memleketimizde tiyatrolarımızın durumu nedir öğrenmeli. (...)

Biliyoruz ki sanatçı, sanat ürünü yapımcısıdır. Yazar sanatçı da, malzeme olarak dili kullanıp yapar ürününü. Nedir bu ürün denen şey? Olmasa olmuyor mu? (Yazarın neden yazdığı, ne istediği, uzun incelemelerin konusu.) Olmuyor. Çünkü yazar, çevresindeki insanlarla bir arada yaşamakta. İçinde yaşadığı toplumdan başka toplumlardan, olaylardan, durumlardan, geçmişten, bilimden, sanattan, yani yaşam denilen, bin bir başlı da, gene her bir başı bin bir kez durmadan çoğalan canavardan kuvvetle etkilenmektedir. Bu karmakarışık etkilerin içinde, çeşitli bakımlardan, çeşitli acılardan değerlendirmeye uğramış bilgi, akıl, mantık, duygu, düşgücü içinde yaşarken bir de sevmektedir. (Geniş kapsamlı bir sevgi bu. Sevgisizliği de bir sevmedir. Nefreti, kini, acısı, tutkusu, aşkı, hıncı da. Çünkü onu ürün yaratmaya götüren, sonuçta bu sevgidir. Onsuz yapamadığı, yaşama amacı olanıdır.) Bu sevgiyle, çocukluğundan beri bakar, gözlemler, algılar, düşünür, sever, kızar, küser, tutulur ama hep biriktirir. Buraya kadar o da öbür insanlar gibidir. Yalnız bir de (X) vardır onda. Öbürlerinde olmayan bir güç. Sanatçıdır o. 'İfade etmek' ister. Yoksa yaşayamaz. Bu yüzden ürünler verir. Ancak öyle yaşayabilir de ondan.

Diyelim, yazar bir oyun yazdı. Oyunlar sahnelenmek için yazılır genel olarak. Burada hemen yazarı, seyirciyi, dramaturgu, yönetmeni, oyuncuyu çok yakından ilgilendiren çeşitli sorular, sorunlar gelir gündeme. Yazar bu oyunu neden yaz-

mıştır? Ne yazmıştır? Nasıl yazmıştır, ne anlatmak istemiştir, bir şey anlatmak istemiş midir, yoksa içinden gelen, onu heyecanlandıran, yazma isteği veren dürtüye mi uymuştur, demek istediği bir şey varsa, bunu gerçekleştirebilmiş midir, işinin kurallarını, insanı, toplumunu, bu toplumun yapısını, evrimini, çevresini, yerel rengini, işin evrensel boyutlarını ne derece bilmektedir? Demek istediğini yapıp yapamadığının bilincinde mi? Bitmiş olan yapıtına yorum getirdiği zaman, bu yorum, demek istediğiyle örtüşüyor mu? Kimdir bu insanlar, bir anlama göre çizilen bir çerçevenin içinde, birbirleriyle olan ilgileri, ilişkileri, dengeli bir biçimde, makineyi tam ayarında çalıştıracak bir dişliler düzeni içinde almışlar mıdır yerlerini? Niceliği, niteliği nedir bu çerçevenin? Zaman, kişiler gereğince yerleştirilebilmişler midir içine, dil nasıl kullanılmıştır, boşluklar, bulanık kalmış yerler var mıdır, ana tema nedir, ana tema çevresinde gelişen yan temalar, anlamlamalar nelerdir, nasıl gelişerek sonuca doğru gitmektedirler? Temposu nedir oyunun? Yazarın, yönetmenin ve oyuncuların yorumu neler getiriyor yapıta, asgari müşterekleri, ya da tümüyle buluştukları yerler nerelerdir? Yönetmen oyunu katmanlarına ayırarak, en küçük im'den en büyük anlamlamaya doğru gelişen bir çalışma tablosu hazırlamış mıdır? Çıkardığı, eklediği bölümler var mıdır? (Ben kendi hesabıma, dramaturgun feriştahı gelse, razı olmam böyle bir şeye. Ancak beraber çalışmak kaydıyla, olabilir. Başka türlüsü elimde değil, hasta olurum. Bağnazlıksa, evet.) Yönetmen ve oyuncular yorumlayacakları kişileri tanıyorlar mı? Tanımıyorlarsa nasıl bir öncalışma yapıyorlar? (...)

Yazar elbette yaşadığını yazmıyor. Yaşadığı, iç dünyasından geçerek, çeşitli etkenlerle değişip, yazdığı oluyor. Ama, gene de yaşamı biçimlendiriyor onu. Bu küçük örnekteki gibi bir oyun kişisi de, ya da oyun kişileri diyelim, yaşamından imgelemine, oradan yapıtına geçiyor. Onlar da canlı. Başka bir dünyanın canlıları. Oyun kişilerinin de yaşadıkları bir za-

man, o zamanın kuralları, yaşam biçimi var. Her birinin dünya görüşü, dili, davranış biçimleri var. Bu koşullar içinde canlılar ancak. Bu yüzden de, yani oyunun yaşayan kişilerle ortaya çıkıp var olması için, yukarda anlatmaya çalıştığım sorular, sorunlar içinde, yazarın, yönetmenin, oyuncuların bir arada bir çalışma düzeni kurmaları, bir yorum, bir anlam birliğine varmaları gerekiyor. Böylece hiçbir susma, hiçbir sözcük –ki bunlar, hep oyunun akışını sağlayan, gelecek sahneleri hazırlayan im'ler– oyunla ilgili hiçbir birim boşa gitmiyor. Böyle değil midir işin akla en yatkın olan işleyişi. Sahneye koyma sanatı üzerine bilgi ve ayrıntılara girmenin yeri burası olmadığına göre, kabaca böyle." (Nezihe Meriç / "Milliyet Sanat" dergisi, 15.5.1987)

OYUNLARI

Nezihe Meriç'in biri yayımlanmış, öbürü henüz kitaplaşmamış iki oyunu vardır. İkisi de sahnelenmiş ve ilgiyle karşılanmıştır.

Bunlardan birincisi –*Sular Aydınlanıyordu*– önce 1968 Mayısı'nda Türk Dili dergisinde yayınlanmış, sonra 1970'te Ankara Dost Yayınları arasında çıkmıştır. 1968 ve 1987'de İstanbul'da Oda Tiyatrosu'nda, 1969'da Ankara'da Yeni Sahne'de temsil edilmiştir. Suat Taşer sahnelemiş ve Olcay Poyraz oynamıştır. Ayrıca, 1985 Aralığı'ndan başlayarak oyun Bursa Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nda da gösterilmiştir. Bu kez oyunu Macit Flord sahneye koymuş ve Feyha Çelenk oynamıştır. Ankara Sanatsevenler Derneği'nin Tiyatro Armağanları Jürisi'nce 1969'da Nezihe Meriç 'en iyi oyun yazarı' ve Olcay Poyraz da 'en iyi oyuncu' olarak övgüye değer görülmüştür. Daha sonra, 1987 Aralığı'nda Denizli'de Çatalçeşmede Oda Tiyatrosu'nda *Sular Aydınlanıyordu* Sadık Aslankara'nın yönetiminde Şükran Göçer'ce oynanmıştır.

Oyunlardan ikincisi *Sevdican* ise 1985'te Almanya'da Türkçe ve Suna Ergunsoy'un çevirisiyle Almanca olarak sahnelenmiştir. Oyundaki kişileri Dilek Türker canlandırmıştır. *Sevdican* 1987'de İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nde Oda Tiyatrosu'nda oynanmıştır.

"SULAR AYDINLANIYORDU"

Yazarın Açıklaması

Nezihe Meriç bir dergide yayımladığı bir yazıda *Sular Aydınlanıyordu*'yu niçin yazdığını ve orada neleri anlatmak istediğini şöyle belirtmiştir:

"Kadın sorunu diye bir şey var. Bizde ve dünyada. Her gün doğan ve gelişen, insanlığı düşündüren çeşitli sorunlar arasında en önemli olanlarından biri bu sorun. Eski toplumlarda –neden, niçin, nasıl– kadının yeri neydi, bugün nasıl, yarın ne olmalıdır?

Birçok bakımdan erkeğin tutsağı durumunda olan kadının çeşitli meseleleri, hukuki durumu, ekonomik durumu, aile içindeki durumu vs. tartışılıp durmakta, çözüm yolları aranmakta.

Bu arada bizim memleketimizde büyük çoğunluğu köylü olan kadın, bütün bunlardan habersiz, yüzyıllardır çektiği çilesini sürdürüp gidiyor. Çalışıyor, eziliyor, yiyor yumruğu kafasına, 'Kaderimdir, erkeğimdir, efendimdir, sahabımdır' deyip geçiyor. Şehirlerde yaşayanların –ki çok az tabii– içinden de, okumuş, okuduğunu anlamış bir avuç aydın kadını bir yana ayırırsak, geri kalanı –ol mahiler ki...– hemen hemen aynı durumda, ne dünyadan, ne kendi meselelerinden haberli, ağızdan dolma, analardan, büyük analardan aktarma bir yaşama biçimi, bir hayat düzeni içinde âdetlerini, alışkanlıklarını sürdürüp gidiyorlar. Hayatın kendilerine getirdiklerini olduğu gibi, hiç tartışmadan, düşünmeden alıp, yalan yanlış bir itiraz etmeler, beğenmezlikler, şikâyetler içinde yuvarlanıyorlar. Sonuç şu oluyor: Aman bana ne! Aman neme gerek! Kocam kazansın ben yiyeyim. Koca dediğin, erkektir, efendidir, ekmek ağacıdır. Aman ben mi kaldım dünyayı düzeltecek... Aman ben mi kaldım memleketi değiştirecek... Bu memleket batar... Bu memleket adam olmaz vs...

Şehirlerde yaşayan bu kadınlardan dokuzunu bir olay çevresinde toplayarak, olaya bakışlarını verirken en çok bu durumlarını ortaya çıkarmaya, gözler önüne sermeye çalıştım.

İstedim ki Hayriye'nin –bilincinde olmadığı– yaradılışının getirdiği aydınlık onları etkilesin. Onlar da bir düşünsünler: Dünya ve insanlık bu kadar kötüyse mutsuz bir sona doğru yaşamak ne korkunç! Ama ya Hayriye! desinler... Baksınlar baksınlar da... bir şey değişiyor memlekette, birşey yenileniyor, desinler...

Sular aydınlanıyor. Kolay değil bir bakışta görmek. Ama aydınlanan suları durup dinleyenler var...

Sular aydınlanıyor... Aydınlanan suları birileri durup din-

liyor..." (Nezihe Meriç / "Devlet Tiyatrosu" dergisi/Mart 1969)

Eleştiriler

"Başarılı yanları kusurlarından daha ağır basan ve son yılların Ankara'da oynanan en iyi yerli oyunlarından biri olan *Sular Aydınlanıyordu*, başarılı bir hikâyecinin gözlem ve şiirli yanını ön düzeye çıkartan bir eser. Meriç, bu oyununda toplumumuz içindeki çeşitli sınıflardan gelen dokuz değişik kadını işlemiş. Ekonomik ve kültürel aykırılıkların, bir toplumun ahlak anlayışı ve törelerinde ortaya çıkardığı saplantıları yumuşak bir yolda gösteren bu oyundaki kadınların dokuzu da, başkalarının yarattığı ve kendilerinin kayıtsız şartsız kabul ettikleri bir dünya içinde mutsuzdurlar. Oyunun tek sıcak, doğal ve mutlu kadını Hayriye Abla, sahne üzerinde hiç görünmez, yalnızca ondan söz edilir. Kimi hayrandır ona, kimi ondan nefret eder, kimi kıskanır, kimi de kötülük düşünür ona karşı. Hayriye Abla, baskılardan arınmış, insan yanını yitirmemiş, dünyaya kibar bir şekilde ölmek için değil de, iyi bir şekilde yaşamak için gelmiş kadınlığın bir simgesidir. Oyundaki gelişim, Hayriye Abla simgesinin sağlamlığı, güçlülüğü ve canlılığı çevresinde dönüyor; o kadar ki seyircinin bu çok merak ettiği Hayriye Abla sahnede hiç görünmediği için, seyircinin kafasında idealleştirilmiş bir simgeden ötede gerçekleştirilemiyor. Yazar, Hayriye Abla'yı bir umut, toplumumuzun ezilmiş kadınını diriltici bir simge olarak almış; asıl üzerinde durduğu, genel olarak kadınlarımızın çeşitli toplum sınıfları içinde, ayrı yollardan, ama aynı yere gelmelerindeki kısırdöngünün sağlıksız ve manen öldürücü niteliğidir.

Meriç, bu dokuz kadını ve bu kadınların çevrelerindeki kişileri bir tek oyuncuya yüklemiş. Bir tek oyuncu, çeşitli kadınları canlandırdığı gibi, bu kadınların çevrelerindeki insanları da tepkileriyle anlatma yoluna gidiyor. Bir sanatçı için

zor, ilgi çekici ve geniş oyun olanağı yaratan bu durum, aslında yazarın kişileri yansıtmasında bir kusurdur. Meriç, bu oyunda da iyi bir hikâyecidir. Ama bir tiyatro eserinin kan dolaşımını sağlayacak ve seyirciyi sıkı sıkıya sahneye bağlayacak olan insan eksiktir bu eserde. Bir sanatçı istediği kadar ustaca oynamış olsun, tiyatroyu ortaya çıkartan ve alışverişi sağlayacak öbür kişiler olmadı mı, dramatik alışveriş gerektiği kadar etkili olamıyor ve sonuç da etkisinden çok şey kaybediyor. Yazar, hikâyelerinde yaptığı gibi, öbür önemli kişileri bir tek oyuncunun ağzından anlatmış oluyor; gerçi seyircinin hayal gücünü kullanması yönünden ilgi çekici bir deneme, ama tiyatro yanı da zayıflıyor.

Yaşamayan, soluk almayan, yalnızca seyircinin hayalinde yaşatılmak istenen kişilerin gölge niteliği bence yazarın sorununu da güçsüz kılan özelliklerden biridir bu oyunda. Ama başarılı bir hikâyecinin tiyatroya atlamasındaki ilk basamak olarak belki de doğru bir deneme sayılabilir.

Oyunu sahneye iyi bir gözlemle getiren Suat Taşer, dokuz kadından ikisini (biri genç, öbürü yaşlılığa yönelmiş iki ev kadını) oyundan çıkarmış. Her ne kadar bu çıkarılan iki kadının ayrı renkleri ve özellikleri varsa da, bu, tek kişilik oyunu uzatarak monoton yapabileceğinden bence doğru bir budamadır. Esnek ve çabuk değişebilir basit bir dekor ile kostümleri oyunun türüne uygun bir şekilde yapan Tarık Levendoğlu ile dinamik ve yalın bir oyun düzeni hazırlayan Suat Taşer başarılı.

Sahne üzerinde yedi değişik kadını, kendini tekrarlamadan, ayrıntılara dikkat ederek, genç sanatçı olmanın verdiği acemiliği yenerek getiren Olcay Poyraz, özellikle üzerinde durulması gereken bir sanatçı olarak görülüyor bu temsilde. Hem yedi birbirinden değişik kadını canlandırırken, hem de bu kadınların çevresindeki insanları hareketleri ve konuşmaları yönünden değerlendirmek için yalnızca tepkilerle tek ba-

şına oynayan Olcay Poyraz, zor bir oyunculuğun üstesinden gelmiş." (Özdemir Nutku / "Cumhuriyet", 1.2.1969)

"Yazar, Nezihe Meriç, hikâyeci. Ama tek kişilik bir oyunun ne kadar zenginleştirilmesi mümkünse eserini o derece zenginleştirmiş. Bütün bir mahalle, başka başka kişilikleri temsil eden bir oyuncunun sözlerinde canlanabiliyor. Nezihe Meriç, Lady Macbeth'in ellerine, sahnede görünmediği halde mahalleye gelip mahalleden giden ümit ve yaşama sevinci bir Godot'ya güzel paralel kuruyor Sayın Profesör'ün namuslu eşinde, Hayriye Abla'da. Bilhassa diyalogların, tek olay olan şu sokak kavgası ve mahkeme kapısı çerçevesinde böylesine zengin ve renkli kuruluşu, kısa zamanda bir çevre tiyatrosu karşısında bulunduğunu hissettiriyor seyirciye, o çevreyi mükemmel canlandırıyor.

Olcay Poyraz'a gelince, iki ayrı kocakarı, bir genç öğrenci kız bir şarkıcılığa sürüklenmiş, dilini bile düzeltememiş hayat çocuğu, bir sosyete kadını, bir sekreter gibi çeşitli kişileri tek başına, kıyafet, peruka, dil ve ifade özellikleriyle öylesine başarılı bir şekilde canlandırıyor ki, insan oyunun bittiğini anlamıyor, anladığı zaman da buna esef ediyor. Gerçi metin okunsa, bir Hayriye Hanım'ın mahalleye gelişiyle başlayan bir gerilimin onun gidişiyle sona erdiği anlaşılabilir. Ne var ki, Olcay Poyraz, güçlü, tipler ve karakterlerle beraber değişen oyunuyla seyirciyi kıskıvrak yakaladığı için piyesin bittiği hemen hemen hissedilmiyor bile." (Zahir Güvemli)

"Nezihe Meriç, *Sular Aydınlanıyordu* ile bir başka ülküye yönelmiş. Doğaya yakın, aydınlıkla ve içtenlikle yaşanacak bir hayat ülküsüdür bu. Özellikle âdetlerin, geleneklerin içinde yuvarlanıp giden, erkeğin buyruğunda, dünyadan habersiz yaşayan, hakkını savunmasını bilmeyen kadınların ulaşmasını ister bu aydınlık aşamaya, kadınlar da artık alışkanlıklarına göre değil de, içlerinden geldiği gibi yaşasınlar, yaşamanın

sevincini duysunlar ister. Yazar ülküsünü sahnede hiç görmediğimiz fakat öteki kadınların ağzından tanıdığımız Hayriye'nin kişiliğinde canlandırmış. Hayriye içgüdüsü ile yaşama sevincini bulmuştur. Tüm tutsakların hayal kahramanıdır. Her gittiği mahalleye renk, sevinç, canlılık taşır." (Sevda Şener/ *Ahlâk, Ekonomi, Kültür Sorunları*, 1971, s. 175)

"Nezihe Meriç, bir tek kişiyi sahneye çıkarmakla birlikte, değişik dokuz kadın çevresindeki yaşamı da bütün incelikleriyle verebilmekte ve bu dokuz kadın, dokuz soyut yaratık olmaktan çıkmaktadır. Bunlar, yazarın da belirttiği gibi, aydınlanan suları seyreden, o sırada durup dünyayı dinleyen birkaç kişidir. Daha başkalarının olaya daha başka birer açıdan bakacağı, başka türlü yorum ve açıklamalara gideceği doğaldır elbette. Fakat, bunun hangisidir gerçek olan? Buradaki dokuz kadın da kendilerine göre gerçek olanı anlamaktadır. Ama, hepsinin gerçeği başka bir gerçektir. Nezihe Meriç, burada, bu herkesin gerçeğine değinmekte ve gerçeğin görece, kişiden kişiye değiştiğine değinmektedir. Bunda, çağın, çevrenin, eğitimin büyük etkisi olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır Meriç. 70-75 yaşındaki bir kadınla 16-17 yaşındaki torunun dünyalarının ve gerçeklerinin aynı olması elbette düşünülemez ve düşünülmemelidir. (...)

Oyunun kahramanları, dolaylı ya da dolaysız olarak bu olayı anlatırlar; bu gerçeği ortaya koymaya çaba harcarlar. Meriç, çok değişik ortamlar içinde ve değişik insanların anlatımı ile ustaca varır sonuca. Bu arada, değişik insanların dünyalarını, yaşamlarını, gerçek anlayışlarını, dünya görüşlerini ortaya koyarak konuyu hem zenginleştirmiş hem de anlatım farklılığı ile ses farklılaşmasını sağlamıştır.(...)

Nezihe Meriç, birçok hikâyesinde, özellikle son yıllarda yayımladığı –sayısı pek az da olsa– hikâyelerinde denediği bu 'bilinçaltı akımı' yöntemini bu oyununda da başarılı olarak kullanmıştır.

Nezihe Meriç, dilimizi başarılı bir şair kadar incelikle ve

ritimle kullanan bir sanatçımızdır. *Sular Aydınlanıyordu* adlı bu oyunu bu yönüyle de üzerinde durulması gereken bir oyun olarak değerlendiriyoruz." (Muzaffer Uyguner / "Güney" dergisi, Temmuz 1972)

"SEVDİCAN"

Nezihe Meriç'in ikinci oyunu *Sevdican* üstüne hem kendisiyle konuşmalar yapılmış, hem de eleştiriler yayımlanmıştır.

Yazarın açıklaması

"— Tek kişilik oyunumuz ***Sular Aydınlanıyordu*** *yanılmıyorsam 1969'da Ankara Devlet Tiyatrosu'nda oynanmıştı. Aradan uzun bir zaman geçti. Sonra gene tek kişilik bir oyun Sevdican çıktı ortaya. Birdenbire ve yabancı bir ülkede, yabancı bir tiyatronun repertuvarında. Bu nasıl oldu?*

— Uzun yıllardır Almanya'da yaşayan bir zamanlar *Sular Aydınlanıyordu*'yu oynamayı çok istemiş olan oyuncu. Dilek Türker, gene tek kişilik bir oyun yazıp yazamayacağımı sorunca, üstelik –ve en önemlisi– heyecan, sevinç, coşku getirince *Sevdican* yazıldı.

— Neden önce Almanya'da sergilendi? Neden İstanbul Festivali'ne yabancı bir tiyatronun repertuvarında katılıyor?

— Dilek Türker Almanya'da yaşadığı için Almanya'da, Almanca olarak oynayıp, onlara kendi insanını tanıtmak, anlatmak, onlarla yanlışlar ve doğrular üzerinde –bir çeşit– tartışmak istiyordu. Bu onda neredeyse bir tutku oluşturmuş. Onun için Almancaya çevrildi. O niyetle yazıldı zaten. Sonra şöyle bir şey var: Dilek Türker Westfalisches Landestheater'de çalışmıyor. Bu oyun, yazılıp Almancaya çevrildikten sonra pazarlandı. Çeşitli teklifler aldı. Bir turne tiyatrosu olduğu ve Almanya'yı dolaşma olanağı bulacağı için VVLT'nin teklifini kabul ettik. Dilek Türker, oyunu bu tiyatroda konuk sanatçı olarak oynuyor. Almanca ve Türkçe.

— *"Sevdican" böyle Almanya'da Almanca oynanan ilk Türk oyunu oluyor.*

— Olur mu? *Keşanlı Ali* var, Nâzım Hikmet var Almanca oynanan. *Sevdican* Almanya'da, bir Türk yazarının yazdığı, bir Türk oyuncunun Almanca oynadığı ilk oyun. İlkliği burada. Basında öyle yanlışlar çıkıyor ki, insan bunun sıkıntısını nasıl taşıyacağını bilemiyor.

Sevdican içinde yaşadığı toplumun tüm kurallarından geçmiş. Okullar bitirmek, meslek sahibi olmak, evlenmek, çoluk çocuk, ev bark... Hepsinden sınıfı geçmiş ama, çocukluğunden beri hep sormuş; 'Peki şimdi ne olacak?' En son, gelip takılıyor bir yerde. Gene soruyor: 'Peki şimdi ne olacak?' İçindeki büyük yaşama coşkusu, insanları sevme, insanları tanıma, dünyayı güzelleme –inanıyor üstelik– isteği ne olacak? –Bir tutku bu– Dünya kaynıyor. Her yerde insanlar var. İnsanlar, insanlar, insanlar... Ama hepimiz birbirimizden ne kadar uzağız. Birbirimizi tanımıyoruz bile, diye düşünüyor. Bu çılgın dünyada zaten kim kime neyi anlatabilir ki?

Sevdican, bir 'Almanya'daki işçilerimiz' oyunu değil. Bu dar anlama sığdırılamaz. Çünkü buradaki işçi sadece Türk işçisi de değil. Çünkü bizim kadınımıza, bizim adamımıza, yerel rengi göz önünde tutularak, evrensel bir açıdan bakıldı.

— *Oyununuz yabancı bir rejisör tarafından yorumlandı, sahnede sevdiniz mi?*

— Evet. Çok. hiç yadırgamadım. Yalnızca burada Dilek Türker'in büyük emeğini sevgiyle anarım. Türker'i, toplumumuzu, kadınımızı hiç tanımayan Rejisör Rüdiger Kuhlbrodt'a olsun, Dramaturg Martin Burkert'e olsun bunları anlatıncaya, açıklayıncaya kadar çok çile çekti. Sonunda –zaten oyun iki dilde, ağır yük– hastalandı.

— *Alman basınında çıkan yazılara bakılırsa durum Almanya'da çok parlak. Dilek Türker'den 'Bir volkan, 'Bir doğa harikası' vb. diye söz ediyorlar. Bütün radyo istasyonları, çeşitli televizyon kanalları Sevdican'a büyük yer ayırmış. Al-*

manya'nın tanınmış tiyatro dergisi Theater Hoyte de geniş yer vermiş. Bunlar sizi heyecanlandırıyor mu?

— Evet. Tabii. İnsan bir hoş oluyor. Öyle ki, oradan o heyecanlı havayla dönüp, burada basından hiç ses çıkmayınca, yıllardır edindiğim derviş sessizliğimi unutup çok söylendim. Çok şikâyet ettim. Eh insan her zaman denetleyemiyor kendini." (Nezihe Meriç / "Sanat Olayı", Haziran 1985)

"— Sayın Meriç, bir kez de bize anlatın. Şunu anlatın. Sevdican nedir?

— Herkesin, doğal olarak sanatçının da bir birikimi var: Yaşarken, yaşam üzerine biriktirdiği. Bu birikim sanata dönüşürken, sanatçının dünyaya, yaşama bakışıyla, katılışıyla biçimleniyor. Burada önemli olan sanatçıya yaratma coşkusunu, heyecanını, sevincini veren dürtü. Bunun üzerinde ısrarla durmak isterim. Bu olmadan yaratma eylemi gerçekleşmiyor çünkü. *Sevdican*, bir umudun, umut etmenin ürünüdür. Hep beraber, bir arada, dünya nimetlerinden dünyanın bereketinden, güzelliklerinden faydalanmak yaşamın tüm tatlarını bölüşerek yaşayabilmeyi istemenin, umut etmenin ürünü. Bunun dürtüsü yılların birikimlerinden biri olan göç olgusuyla geldi. Yıllardır yaşamımız bu göç olgusuyla bir arada biçimleniyor. Bırakın geçmişteki Osmanlı'dan, Balkan Savaşları'ndan vb.'den başlayan göçmen olayını, onun perişanlığını, acısını, son yirmi beş yılın içindeki köyden kente, sonra da büyük gurbete, memleketin dışına giden bir göç var. Bu göç binlerce açıdan, binlerce biçimde ifadesini bulabilir sanatta. *Sevdican*, bu genel bakış içinde minicik bir noktadır.

Düşünen, dünyanın işlerini düşünen bir kadının, kendince onun da dediği gibi belki biraz safça bir umut üretmesi. Çıkıp bütün insanlara, 'Eyy insanlar, gelin tanışalım. Gelin hep beraber şu dünyaya bir bakalım. Bir şeyler yapalım. Dünyanın bozuk düzenine bir el atalım. Bakarsınız onarabiliriz. Başarabiliriz. Olmaz mı? Bilmem, ben inanıyorum' diyor. Hiç-

bir şey yapmasa bile, bir profesörümüzün dediği gibi, umut üretmeye çalışıyor. Bu da bir şeydir ve bence önemli bir şeydir. Dünyanın dört bir köşesinde bir kadın çıkıp kendini tanıtıyor. Çeşitli yönleriyle. Peki siz kimsiniz? Dünyanın bir başka köşesinden yanıt alabilir. Bu yanıtlar çoğalabilir. Afrika'daki aç insanları düşünerek dünya sanatçılarının düzenlediği büyük görkemli konseri düşünün. Şarkılar dünyayı dolaştı. Milyonlarca insan aynı duygular içinde ağladı ve şarkı söyledi. Ne güzel! *Sevdican* da böyle bir başlangıç umudu içeriyor. Bir şarkının ilk mısrası olabilir. Şarkı bütünlenip dünyayı sarabilir gibi bir umut üretmeye çalışıyor. Hele bir tanışalım, arkası gelecektir demek istiyor. Bunun altını çizmek istiyorum, özellikle." (Nezihe Meriç / "Hürriyet", 21.7.1985)

— *"Sevdican ne kadar zamanda yazıldı?"*

— İki, iki buçuk yıl sürdü yazılması. Sonra çevrilmesi geldi.

— *Almancaya kim çevirdi?*

— Almanya'da büyümüş, öğrenimini Almanya'da yapmış, felsefe okumuş genç bir arkadaşımız, Suna Erginsoy çevirdi. Almancaya çevrilirken oyun uzadı, dillerin yapısı gereği. Bu yüzden değişiklikler yapmak gerekti. Birçok kısıtlamalar yaptık sahneye uygulanırken.

Bazı bölümler yeniden ele alındı. Yeniden çevrildi. Sonra Westfalisches Landestheater'in dramaturgu Martin Burkert üç buçuk ay çalışarak neredeyse kelimesi kelimesine denk düşürmeye çalışarak dramaturjisini yaptı. Rejisör Radiger Kuhlbrodt, Martin Burkert, Dilek Türker ve ben çekişmeli, ama güzel bir çalışma dönemi geçirdik. Keşke bu çalışmalar yıllar öncesi başlasaydı. Oyunlar yazsaydık hepimiz.

— *Sevdican*'da neyi anlatıyorsunuz?

— *Sevdican*'da ben insanı anlattım. Çaresiz, ezilmiş, yaşamını sürdürmek için ilk ve en önemli gereksiniminin, ekmeğinin peşine düşmüş insanı ve onu gözleyen, onun acısını duyan insanı. Burada konu evrenselleşir. Ha Yugoslav işçisi, ha Türk, ha İspanyol olmuş fark etmez. Yalnızca yöresel özellik-

ler değişiktir." (Nezihe Meriç / "Cumhuriyet"; 17.4.1985)

Eleştiriler

— *Sayın Dilek Türker, Almanya'da yaşayan bir sanatçısınız. Neden* ***Sevdican****? Nezihe Meriç ile bu işbirliği nasıl doğdu?*

— Biliyorsunuz, sekiz yıldır Almanya'da yaşıyorum, yirmi bir yıllık da tiyatrocuyum. Almanya'da dışarıda yaşayan her sanatçıda olduğu gibi, bir başka boyutta var olma savaşı var. Kendimizi tanıtma tutku haline geldi bende. Yanlış tanınıyoruz, hatta hiç tanınmıyoruz. Bir şeyin eksikliğini hissediyorum.

Nezihe Meriç'in *Sular Aydınlanıyordu* oyununu çok oynamak istedim. Mümkün olmadı.

Bir gün Nezihe Meriç'e telefon ettim, "Siz buradakilerin, kadınların acılarını dile getiren bir oyun yazsanız, burada oynasam kim bilir ne ses getirir" dedim. "Evet" dedi Meriç. Karşılıklı geldik konuştuk, konuştuk ve *Sevdica*n yazıldı.

— *Nezihe Meriç Sevdican'ı anlattı, sizin için* ***Sevdican*** *ne?*

— Benim için güçlü bir silah. Kebap ve folklor oyunları dışında bizi temsil eden bir varlık. *Sevdican* benim için birkaç anlam taşıyor: Bir, güçlü bir oyun, ikincisi de ses getiren bir oyun. Umduğumuz gibi oldu.

— *Destek oranı neydi? Sizin tavrınızı nasıl karşıladılar?*

— Umut kırıcı. Bir Türk sanatçısı, bir Türk oyununu oynasa ne olur dediler. Almanların tavrı bu değildi. Ama gördüğünüz gibi dergilerde olumlu eleştiriler yayınlandı, televizyonda oynandı.

— *Hangi dergilerde, gazetelerde çıktı yazılar?*

— Bühne und Parkett'te kapak oldu *Sevdican*. Theater Hute'de olumlu bir eleştiri çıktı. Özellikle bir kadının altı durumu, konumu ilgiyle karşılandı.

— *Oyunu Almanlar nasıl karşıladı, Türkler ne tepki gösterdi?*

— Psikologlar, sosyologlar, sanat adamları, bu yabancı sorununu düşünüyorlar ama, konuyu yeterince tanımıyorlar. *Sevdican* bu tanıtma işini başarabildi. Politikacıdan sokaktaki ada-

ma, öğrencisine kadar bu oyunu seyreden herkeste şaşkınlık uyandırdı. İnsanlar gerçekten, bugüne kadar birçok şeyi anlatmamışlar. Kimilerine göre bu oyun bir politik hareket yarattı. Orada yalnız acıları değil de, sevinçleri de yalnız yaşıyorsunuz.

— *Etkisi nasıl oldu?*

— Şöyle oldu. Aydınlar, ilgililer, insanlar demek ki böyle diye konuyu yeniden düşünmeye başladılar. Gerçeğe bir adım daha yaklaştılar.

— Türkiye'de durum nasıldı? Nasıl değerlendirdiler?

— Biraz farklı. Alman seyircisi asgari on iki ile on altı dakika alkışlıyor, yirmi dakikaya varıyor. Burada seyircinin nedense acelesi varmış gibi, bitsin de otobüse yetişeyim gibi bir telaşı var. Alman seyirci beğenmesini uzun bir biçimde ifade ediyor.

— *Almanya'da nasıldı?*

— Başkaydı. Almanya'da başörtülü hiç tiyatroya gitmemiş insanlar büyük ilgi gösterdiler, alkışladılar. Ağlayarak boynuma sarılarak, titreyerek sahneye koştular, burada bu coşkuyu göremedim.

— *Nasıl açıklıyorsunuz bu ilgisizliği?*

— Bana kalırsa, buradakiler Almanya'daki insanlarının sorunlarına Almanlardan daha fazla yabancılaşmışlar gibi geldi.

— *Sayın yönetmen siz yönetmen olarak, bu oyunun Almanlarla Türkler arasında birbirini tanımayı sağlamada, pekiştirmede önemli bir rolü olduğu inancında mısınız?*

— Bana göre bu oyun çok önemli bir girişimdir. Almanlar için bu oyun büyük bir sürpriz oldu, çünkü çok az şey bildikleri Türk yaşam biçimi üzerine çok şey öğrendiler. Çünkü seyirciler böyle Türk kadınlarını görmemişlerdi. Dilek Türker'in anlattığı, sergilediği kadınlar onları etkiledi. Alman kocayla evlenen kadını sergileyen bölüm, yalnız bizim için değil, sizin için de çok ilginçtir.

— *Sayın Petra Korn bir gazeteci olarak oyun hakkında ne düşünüyorsunuz?*

— Ben oyunu ilk kez Almanya'da doğal olarak Almanca izledim. Tiyatro eleştirmeni değilim. Birçok kadını bir kişinin

oynamasından ve sorunları dile getiren bir oyun olmasından ötürü bir korkum vardı, melodram olabilirdi. Oysa oyunun kalitesi, insani değerleri, izleyeni büyülüyor. Biz ayrıca aramızda yaşayanları tanıdık. Türk yaşama biçimini buradan öğrenen birçok kişinin şok geçirdiği kanısındayım." ("Hürriyet", 21.7.1985)

"Berna, İrep Ana, Ayşe, Neşe, Binay, Fazilet... Dilek Türker'in yorumu ve elektrikli oyun biçimiyle tanıdığımız kişiler. Açmazlarıyla, çözümsüzlükleriyle, inançlarıyla, inançsızlıklarıyla, güçleriyle, güçsüzlükleriyle içimizden birileri. Dün içinde yaşadıkları ortamla bugün içine sürüklendikleri ortam arasında, kültürel uyumsuzluklar ve psikolojik çıkmazlar nedeniyle köprüler kuramayan kadınların yaşamı Nezihe Meriç'in *Sevdican*'ı. Sanki taşıdığı anlamın tersini yansılarmışçasına omuz omuza değil de biraz da kadın yapısından gelen içe dönüklükle insanın tek başına dönenip durduğu bir oyun Sevdican. Bu tek başınalıkta altı ayrı kadını birbirinin içinde yaşıyor Dilek Türker. Sağlam bir kişiliğe sahip, değişik kesimlerdeki değişik kadınların acılarını sergileyen, bu kadınların sentezi olan Berna; köyden kente göçün yalnız koyduğu İrep Ana; Almanya dramının en gerçek kişilerinden biri olan Ayşe; soluklanmak için onu dışlayan, ona yabancı kültürün bir parçası olmaya çabalayan, ama yine de buram buram Türk kokan Neşe; geldiği yer ve bulunduğu yer açısından bu kadınlar arasında belki biraz yadırganan Binay; ve yaşam savaşından boğaz kavgasından başarılı çıkmış bilinçli, dirençli Fazilet...

Tek kişilik oyun oynamak iddialı ve o denli zor bir iş. Gösteriyi izleyicinin ilgi grafiğini düşürmeksizin noktalayabilmek çok çalışmanın ötesinde tabii ki yetenek ve bilinçli çalışma, arayış içinde çalışma isteyen bir iş. Dilek Türker sahneye çıkar çıkmaz seyirciyi kavrıyor. Türker'den önce *İnsan Sesi*'nde izlediğimiz Çiğdem Selışık da perde açılır açılmaz yakaladığı seyirciyi sonuna dek bırakmıyordu. Burada Selışık'a da değinmemin nedeni, her iki sanatçının dramatik oyun biçiminin değişik örnek-

lerini sergilemeleri. Birinde duyguların büyüklüğü, küçük oynayarak anlatılırken, diğerinde duygular sahneden dışarı taşıyor. Sonuç, her iki şenlikte de melodrama kaçmadığı için etkileyici. Yeniden *Sevdican*'a dönecek olursak, Yönetmen Kuhlbrodt'ın anlatımcı oyun biçimi içinde dramatik oyunculuğa ağırlık vermesi bir denge unsuru olarak değerlendirilebilir. Tek tek ele aldığı kareleri bütün içine monte ederken kullandığı bu anlatım biçimi *Sevdican*'ı daha da ilginç kılıyor.

Evet, *Sevdican* bugüne dek irdelenmiş, bugünden sonra da irdelenecek bir konunun ince çizgilerle ve kadınsı duygularla sunuluşu..." (Dikmen Gürün Uçarer / "Cumhuriyet", 16.7.1985)

"Bununla birlikte, o günlerde *İnsan Sesi*'yle Çiğdem Selışık'ın, *Sevdican*'la da Dilek Türker'in tiyatroseverlerden hayli ilgi topladığını anımsıyorum.

Türk-Alman Kültür Enstitüsü'nün desteğiyle yeniden izlemek fırsatını bulduğumuz *Sevdican*'da Meriç, toplumun çeşitli katmanlarından altı kadın tipini sahneye getiriyor (*Sular Aydınlanıyordu*'da dokuzdu). Genelde aynı kültür mirasını paylaşan ama, özelde her biri (İrep Ana bile) kendi gerçek kimliklerinin arayışında altı kadın. Düşleri, özlemleri, elemleri, umutları ayrı da olsa, aynı yazgının sancılarını çeken, aynı sığ yaşamın labirentlerinde ışığı görmeye çalışan bu kadınlar Türkiye'nin sosyoekonomik yapısının birer tuğlasıdır.

Bir de bu altı kadına ek olarak, oyuncunun kendisi var: Dilek Türker. 10 yıldan beri Almanya'da işçilik yapan. Bu nedenle, Türker'in kişisel yorumunun, Yönetmen Rudiger Kuhlbrodt'un mizansenini çok aştığını, daha somut ve inandırıcı, daha çok sesli ve ufku geniş bir perspektife kavuşturduğunu söylemek yerinde olur.

Özetlersek, Meriç'in düşleminden çıkan tiplerin doğrudan doğruya Türker'in fiziksel kişiliğinde ustalıkla yoğrulup, iç dünyalarıyla yansıtıldığına tanık oluyoruz *Sevdican*'ı izlerken." (Tahir Özçelik / "Milliyet Sanat" Dergisi, 1.6.1987)

Seçmeler

UMUT, FAKİRİN EKMEĞİ

O halsiz, zayıf kadın, hiçbir şey umut etmeden yolun kenarında yürüyordu. Başındaki çiçekli eşarbı ağarmış, rengini atmış siyah mantosunun etekleri tarazlanmıştı. Kızgın ağustos güneşinin bütün ışığı diklemesine tepesine iniyor, lastik ayakkabılarının içinde, ayakları, terden, yorgunluktan karıncalanıyordu. Hiçbir düşe kapılamazdı. Sağ yanında, otları sararıp kurumuş, orasına burasına öbek öbek süprüntü, taşkömür külü dökülmüş bir çayırlık, göz alabildiğine, mezarlığa kadar uzanıyor, çayırın orta yerinde sadece, iki sıska at otlamaya çalışıyordu. Mezarlığın servileri o göz alan beyaz ağustos ışığında kara bir küme halindeydi. Şose bitmek tükenmek bilmiyor, bomboş uzayıp gidiyordu.

Kadın, bir ara bayılacak gibi oldu. Ağzının içinde büyüyen diliyle kurumuş dudaklarını ıslatarak çevresine bakındı ve yolun karşısındaki tek ağacın altına yerleşmiş olan seyyar şerbetçiyi görerek o yana doğru yürüdü. Bir an aklından bir şey geçirerek dikildi, sonra vazgeçerek gidip kenara çömeldi, sırtını toprak duvara dayayarak yavaşça: "Of, anacım!" dedi.

Yeşil boyalı araba, donuk donuk parlayan güğümler, güler yüzlü bardaklar, sulanan gölge yerler, insanın içini biraz olsun ferahlatıyordu. Yaşlıca bir adam olan şerbetçi, arkalıksız, alçak bir iskemleye oturmuş, başına bir mendil örterek ağaca dayanmış uyukluyordu. Kadınla hiç ilgilenmedi. Şimdi biri duvarın, biri ağacın dibinde karşılıklı oturuyorlardı. Kadın, başörtüsünü açarak, ucuyla yelpazelenmeye başladı. Otuz, otuz beş yaşlarında, kara kuru, çukur çukur elâ gözleri olan bir kadındı.

Havada sıcak, ağır bir sessizlik vardı. Şerbet güğümlerinin çevresinde bir iki sinek fırıl fırıl dönüyor, şoseden hızla otomobiller geçiyordu.

Kadın bir ara gözlerini kırpıştırdı. Çevresindeki her şey, uyuklayan şerbetçi, beyaz parlak şose, karşıdaki çayırlık, sessiz, sıcaktan bitik bir halde ondan uzaklaşıyormuş gibi oluyordu. Başını duvara dayadı ve içi geçti.

Biraz sonra, gözlerini araladığı zaman, şerbetçinin bakışlarıyla karşılaştı. Bir on-on beş dakika uyumuştu. Şerbetçi, mendilini dazlak kafasında gezdirdikten sonra, ona bakıp pufladı:

— İyice yorulmuşsun.

— Ehh!

— Bu taraflarda mı oturuyorsun?

— Şurada, ilerde, Kısıklı'da.

— İstanbullusun galiba?

— Üsküdarlı.

— Yaaa! Ben de Üsküdarlıyım.

— Ben çok oldu çıkalı. Gurbet gezdik epeyce.

— Kocan ne iş yapar ki?

— Kocamla değil.

Bir sessizlik oldu, sonra kadın iç geçirerek:

— Evlâtlıktım senin anlayacağın, dedi.

Bir zaman sustular. Sonra yine kadın, kendi kendine konuşuyormuş gibi devam etti:

— Çok iyi insanlardı. Ah... ahh... Görmediğim yer kalmadı sayelerinde. Tâ... Kars'a marsa kadar gittik.

— Vay! İyi. Oraları çok vahşilik derler ha?

Kadın eliyle belirsiz bir işaret yaptı ve başörtüsünün ucuyla terini kuruladı. Pek düşünceli görünüyor, hafif iki yanına sallanıyordu. Şerbetçi başını çevirerek tükürdü, mendili kafasında dolaştırdı. Geçen bir taksinin arkasından uzun uzun baktı, yine pufladı:

— Biraz esinti çıksa...

Kadın hiç sesini çıkarmadı. Bir ara göz göze geldiler. Şerbetçi:

— Ben seni birine benzetiyorum, dedi. Ama çıkaramadım.

Kadın kayıtsızca cevap verdi:

— Kim bilir? İnsan insana benzer.

— Evli misin sen?

— Evliyim ya, tam on dört yıldır.

— Senin bir derdin var galiba ha?

Kadının elâ gözleri doluverdi ve sanki bu lâfı bekliyormuş gibi hemen ağlamaya başladı. Daha sonra, soluk yanakları renklenerek, arada bir mendili yüzüne kapayıp iki yanına sallana sallana ağlayarak şerbetçiye her şeyi anlattı:

Önlerinde uzanan şosenin bir başında Numune Hastanesi, çok uzaklarda, öbür ucunda bir köşk harabesi vardı. Numune Hastanesi'nde safrakesesinden ameliyat olmuş, zayıf düşmüş bir adam yatıyordu. Kadının kocası, badanacı Hasan, sarı, kıvırcık saçlı, mavi gözlü, iri yarı olmasına karşın çocuk gibi saf, iyi kalpli bir adamdı. Geyveli. O hastalanmadan önce gül gibi geçiniyorlardı. Öyle üst baş yapamıyorlardı, ama hem kızı okutuyor, hem iyi yiyip içiyorlardı. Kız da boncuktu. Boncukların mavisi. Sessiz, nazlı, çalışkan. Daha ilk'in üçündeydi ama hep birinci geliyordu. Ama şimdi işte iki gündür bir çift beyaz lâstik ayakkabı için gözyaşı döküyordu. O harap köşkün, sağlam olan iki odasından birinde bunlar, birinde köşkü bekleyen bir yaşlı karı koca oturuyordu. İki aydır odanın kirasını verememişlerdi. Yine iyi insanlardı da, ses çıkarmıyor, halden anlıyorlardı. Bugün kadın kocasını dolaşmaya gitmişti. Şimdi yalnız elli kuruşu vardı. Onunla da giderken ekmek alacaktı, kıza da bir kırmızı kalem. Ah ne resimler yapardı, ne resimler. Maşallah, görülecek bir şey. Kocasının memleketine kaç kere mektup yazmışlardı ama... Hasan yattığı yerde içlenip eriyordu. Çamaşıra, tahtaya gelince, yine Allah razı olsun. Ne var ki artık hiç direnci kalmamıştı.

Kadın gözlerini sımsıkı kurulayarak sustu ve içini çekti:

— Ah, ahh!..

Yine bir zaman sustular. Kentin uğultusu, uzaklardan onlara doğru yayılıyor, hep o iki sinek vızlayıp duruyordu. Şerbetçi düşünceli düşünceli önüne bakıyordu. İyi kalpli, babacan bir hal gelmişti üzerine. Sonunda "Allah!" deyip kalktı. Elindeki mendili sallayarak sinekleri kovduktan sonra, bir bardağa limonata doldurdu. Bardaklar sıcaktan habersiz neşeli neşeli şıngırdadı. Adam, çinkonun üzerine dökülen limonatayı alışık bir halle silerek, bardağı kadına getirdi. Kadın ansızın irkilerek, bir şeyden korunmak istiyormuş gibi kolunu kaldırdı. Şerbetçi:

— İç canım, dedi, serinlersin. Hep satacak değiliz ya. Bu da bizim ikramımız.

Kadın gözlerini kapayarak, içi yana yana içti ve bardağı uzattı:

— Oh! Allah razı olsun. Allah çoluğunu çocuğunu bağışlasın.

Şerbetçi de tuttu bu çoluk çocuğu anlattı: Büyük kızı bir çavuşa vermişlerdi. İt hayırsız çıkmış, kız karnında çocuğu ile dönüp gelmişti. Şimdi evde erkek terzilerine vatka yapıyordu. Ortanca, terzi yanına gidiyordu. Küçük, daha ilkokuldaydı. Gün görmüş, helâl süt emmiş bir karısı vardı. İşte geçinip gidiyorlardı şunun şurasında. Şerbetçi bir baba tavrıyla.

— Ne yapacaksın kızım, dedi. Kul çilesin çekmek gerek. Ehh!.. Allaha şükür. Senin de kocan iyileşir inşallah. Bizim bir dayı oğlu vardır; Üsküdarlı Rasim'in damadı olur. O da bu safrakesesinden ameliyat oldu, bir şeyi kalmadı. Daha kötü ne hastalıklar var. Yine şükür, ha?

— Şükür Rabbime!

— Şöyle okullarda falan bir hademelik mademelik bulamadın mı?

— Nerde... Kimseleri tanımıyorum ki zaten.

Şerbetçi, bir zaman düşündü, sonra:

— Bize bitişik oturur bir Avukat Asım Bey var, dedi. O bir

şey uydurabilir mi bilmem ki?

Kadın, umutsuzca fakat elâ gözlerinde garip bir ışıkla öne doğru eğildi:

— Sahi mi? Bir şey olur mu dersin?

— Eee... Bilinmez. Kul kula sebep derler. Ben akşama ona bir danışayım.

Kadın heyecanlanarak doğruldu:

— Aman gözünü seveyim, senin de çoluğun çocuğun var. Oh kardeşim, bir danışıver bakalım. Ah Allahım sen bilirsin...

Yeniden ağlamaya başladı. Şerbetçi kalkıp elindeki bardağı yıkadı, yerine koydu. Bir sigara yaktıktan sonra:

— Ağlama, ağlama, dedi. Allah büyüktür. Sen yarın bir uğra buraya bakalım, belki bir şey uydururuz. Olmazsa, öğrenir, sen de vatka yaparsın, benim büyük gibi. Ya da...

Kadın pencerenin önüne oturmuş, ayışığını, tenha mezarlık yollarını seyrediyor ve bir yandan ağlayıp bir yandan dua ediyordu. Şerbetçiden sevinç içinde ayrılmış yolda "pek kara bir günümüz olursa" diye koynunda sakladığı iki buçukluğu bozdurmuş, günlerdir kursağına doğru dürüst bir şey gitmeyen o maviş Semahatçiği, o küçücük kızı için, kömür, pirinç, salata, yağ almıştı. O hızla eve gelmiş, odanın harap tahtalarını gıcır gıcır silmiş, eski konsolun çatlak aynasını parlatmış, toz içindeki koca taşlığa kova kova suları devirip sıkıca süpürgelemiş, bahçeyi sulamıştı.

Mangalda pilâv suyu kaynarken, serin taşlıktan annesinin takunyelerinin sesi gelirken, Semahatçik de heveslenmişti. Elini, yüzünü ve zayıf bacaklarını sabunlamış, kuyu sularını şakır şakır dökmüş, sonra iskemlenin üzerine çıkarak, konsolun aynasında sarı saçlarını taramıştı. Annesi ona neler anlatmıştı: Babası iyiymiş... yakında çıkacakmış... Gelecek hafta, inşallah paraları olacaktı, tramvaya binip babasına birlikte gideceklerdi. Annesi Semahatçiğine artık hep pilâv pişirecekti. Bir gün de pirzo-

la yapacaklardı. Annesi ona beyaz lâstik ayakkabı da alacaktı, beyaz kısa çorap da. Hattâ o küçücük aklıyla kendi kendine: "Belkileyim bayramda taftadan kurdele bilem alırız" diyordu.

Kadın, serin tahtaların üzerine serdiği yatakta yanağını avucuna dayamış uyuyan küçük kızına bakarak yeniden bir ağlama tutturdu. Çenesi titriyor, yaşlar ayışığında parlayarak dökülüyor, o iki yanına sallanarak dua ediyordu: "Sen bilirsin Ya Rabbim, sen bilirsin Allahım, sana inandım, sana güvendim Allahım, sen büyüksün Allahım." Ve düşünüyordu: Avukat Asım Bey mutlaka bir iş bulurdu canım. Koca avukat. Olmazsa, sahi vatka yapardı. Ya da... Sonra ağlaya ağlaya zayıf kollarını ve yüzünü pencereden görünen o yıldızlı gökyüzüne kaldırıyordu: "Sen bilirsin Allahım, sen bilirsin Allahım..."

(Bozbulanık, 1981)

SUSUZ III

Ahmet votka şişesini yakaladığı gibi duvara, takvimdeki çıplak kıza fırlattı. Şişe takvimin sağ ucuna çarparak parçalandı. Cam kırıklarıyla sıvalar, masada açık duran büyük sözlükle, haşlanmış sosislerin, ispirto ocağının üzerine saçıldı. Gece yarısını dört dakika geçiyordu. Beşinci dakikada bekçinin düdüğü öttü.

Tanımadığı bir yerde, bir deli çılgın kahkahalarını tutuyor. Boşanamıyor. Korkunç bir sessizlik içinde ona bakıyor. Vınlayarak uçan, çarpıp parçalanan votka şişesi mi? "Ahmet Bey uslu bir delikanlı." Uslu kelimesi belki parçalamak istediği. O kart kadının üst üste attığı damarlı bacaklarındaki kösnüyü, o pörsümüş at suratını, kirlenmiş, bozulmuş bir şeyi parçalamak belki. Kavranmış şişede, kasılmış delikanlı kuvveti... Düzene konmamış, çevresi belirmemiş isteklerine karşı, çaresizliğin acısı, hırsı... Parçalanan şişe, arananı getirir mi? Temiz bir şey, iyi, aydınlatıcı, yüceltici bir şey gerek. Murat ne diyor: "İnsan oluşumuzun anlamı..." Bekâr odasının lekeli duvarları, tozlu döşeme tahtaları, kararmış tavan, delinin korkunç sessizliği içinde uzaklaşıyorlar. Duvardaki takvim uzaklaşmıyor ama. Oradaki kızın bacakları, profesörün karısının bacakları gibi değil. İnce, genç, güneşten yanmış. Vücudu –tüm vücudu!..– dipdiri. "Ahmet Bey uslu bir delikanlı!" parçalanan votka şişesinin kırıkları gibi sivri sivri bir şeyler. Profesörün karısını parçalamalı. Uzun boylu, kalın sesli, kart. Değil. Hüsnü'yü yere çalmalı, küfretmeli, tükürmeli. Değil. Hüsnü'yü bildi bugün. Düzensiz olanı yaşayabilen, kendi de düzensiz olan... Dudaklarının küçük kırışıklıklarla toplanışı, gözlerinde, sesinde, yaşama katılışında, bozuk, alçaltıcı, utandırıcı bir şey: "... Yerine düşmüşsün oğlum. Maldır o karı. Profesör efendi de biliyor tabii. Sermayelerle o da geçiniyor çünkü..." İşte Ayşe "... Ne ince, ne tatlı hâli var değil mi profesörün. İnsanın elini, ellerinin içinde tuta tuta bir öğüt verişi vardır. Canım şekerim..."

Ayşe. Ayşe. Ayşe. Kollarından yakalamalı şu takvim kızını. "Ayşe anla, anlaman gerek." Yakalamalı. Gülüyor. Sıcacık olmuştur güneşten. Başını göğsüne göm. Sıcağı, teri, kokusu... Kollarından yakala, fırlat karyolaya. Yine güler. İstediği o zaten. Gülüyor. Hayvan... Vücudunda, kollarında, boyun damarlarında bir erkek delileniyor. Ama tavan yok. Döşeme yok. Duvarlar yok. Ayşe yok. Murat yok. Yok. Yokluğun uğultusu var. Avuçlara geçen tırnakların acısı var: "Profesör gelinceye kadar, benimle oturmak sizi sıkar mı?" Ayşe'yle, Murat susuyorlar. Susan bir şeyler gerek belki de. Susmasını bilen. "... Ahmet Bey, halıyı mı seyrediyorsunuz, bacaklarımı mı?" Hüsnü tramvay durağında pis pis gülüyor hep: "Hühüyt!.. Amma çıkış yapmış karı. Sen de karşısında öyle oturdun ha? Ayıp yahu. Erkeklik öldü mü?" Murat. Murat. Murat kardeşim!.. Susmayan bir şey gerek. "... Çürüyen bir şey var, bozulan bir şey Ahmet. Yaşamak değil bizimki, sürünmek. Bize düşeni bulmalıyız. İnsan oluşumuz, anlam diyeyim..." Yok ama Murat şimdi. Bu geceyi buldu geç gelecek. "O iş için gittim bugün profesörün evine. Yoktu. Karısı varmış. At gibi. İğrenç. Kırk beş elli var. Kusmak istiyorum. Azmış ve utanmaz bir şey vardı kadında. At gibi.." Takvimdeki kıza fırlatılan votka şişesi duvara çarpıp kırıldı. İğrenç-sarı bulantı bütün vücudu ürperten bir tiksinti olarak genzinde. Takvimdeki kız için bir erkek delileniyor vücudunda. Bir deli çılgınca susuyor bilmediği bir yerlerde. Kız hep öyle gülüyor. Hep öyle. Hiçbir şey değişmedi işte. Masaya inen bir yumruk? Kesilen bir el? Yine bir şey yok. Döşemelerden kan fışkırmalıydı oysa. Tehlikeli bir kesik olabilir. Kan sızıyor. Kanın içinde ilgisizliği. Pembe-ılık. Bir şey olmalı. Murat. Murat'la Ayşe mum gibiler. Çok uzaklarda bir yerden ona bakıyorlar. Mum gibiler. "Herkesin büyük yeteneği yoktur ki Ahmet. Büyük olan, yeteneğini ölçüp biçip kullanabilmektir belki. Bir evim olsun istiyorum ben. Çocuklarım olsun... Ve büyük düşler. Düş ama... Ben küçük insanım..." Biraz daha votka. Yok. Bir şeyler yok. Bir şeyler olmalı oysa. Sorumlu olmak, bir şey uğruna yaşamak.. Sınavlar yaklaşıyor.

Yaşam... Sınav... Memleket bir hukukçu daha kazanacak... Dünya yuvarlaktır. Dünya döner. Takvimdeki dünyanın üzerinde oturan kız Teksaslıdır. Teksas Türkiye'de değildir. Toroslar Türkiye'dedir. Türkiye dünyayla beraber dönmektedir. "Ayşe. Ayşe. Ayşe. Bir şey söyle. Murat. Ayşe. Susmayın. Öyle bakmayın..." Allah bir şeylerin belâsını versin. Belâ, madde değildir...

Murat geldi. Gece yarısından sonraydı. Merdivenleri ağır ağır çıktı. Ahmet'in odasında ışık görünce kapıyı tıkırdattı. Ses çıkmayınca açıp içeri girdi. Ahmet sarhoştu. Bir bacağını sabah tamir ettikleri çalışma masasının önünde kitaplarla, kırık şişe parçaları arasında oturuyordu. Bir şey ararken ne aradığını unutmuş bir görünüşü vardı. Murat ona bir iğne yaptı. Soydu, yatağına yatırdı. Üstünü örtüp arkasını sıkıştırdı. Dikilip bir baktı. Dudağının ucunu ısırdı. Sonunda ışığı söndürerek çıktı. Sessizce örttü kapıyı.

Tavanda bir kapı açılıyor. Açılan kapıda bir şeyler susuyor. Bir şeyler arınıyor. Susan, arınan şey duvarları yerine getiriyor. Uğultular ve keskin çınlayışlar içinde, Murat'la Ayşe yaklaşıyorlar. Ayşe mahzun. Murat taş gibi. Kararlı. "Murat... Söz vermiştim... Yine içtim... İçmek hiçbir şeyi çözümlemiyor..." İki damla gözyaşının sıcaklığında gevşemek. Arkadaşa güvenmek. Çın çın öten bir sevinç haykırışı duyuluyor o bilinmeyen yerlerde. "... Murat, kardeşim... Ayşe, kardeşim..." Duvarın sertliğinin ötesinde Murat'ın sesi uzaklaşıyor: "Ateşi var." Hüsnü sırıtıyor: "Âşık!" İç içe maviler açılıyor odanın karanlığında ve çılgın bir kırmızı. Miyop. "... Hayvan. Aşk sorunu çözmez. Sen insan değilsin. İnsan olsan bile, insan olsan bile... İnsandan öte bir şey var..." Gözyaşı ateşi yükseltir. "İnsanoğlunun çevresiyle kendisi arasındaki denge bozulunca, kendi uyumu çevresinin uyumuna uymayınca..." Murat ıslık çalıyor... Hep bu havayı çalar; odanın içinde ne esinti. Hep bu havayı çalar... Ne rahat... "Bir eğri yağmur yağar bizim dağlara... Yeşilin bir tozuyuşu vardır... Bir esintisi olur kavakların... Bizim oranın bir yoğurdu olur..."

Murat Ahmet'e "İçme", dedi. "Tansiyonun çok düştü. Gebereceksin. Sınavlar yaklaşıyor. Tansiyonu halletmeliyiz." Ahmet sesini çıkarmadı. "Başlamak için başlangıç noktası gereklidir" diye bir cümle vardı kafasında. Söylemezse ölebilirdi; aksine Murat yoktu o gece. Vurdu kapıyı çıktı o da.

"... İç bakalım delikanlı, diyor, adamın paslı sesi, iç. Ha... İç bakalım..." Ahmet bakıyor; fıçıların sızıntılı ekşiliğini, loşlukta meyhaneci Mike'nin dalgın kırmızı suratını, kabarık beyaz saçlarını görüyor. Adamı göremiyor. Unutulmuş bir kıyı kasabasında, rıhtımın ıslak taşlarında, ışıltılı bir gemici feneri yanıyor. Ayşe: "... Bir plâk var Ahmet, diyor, yalnız ıslık ve ayak sesi. Islığı çalan bir gemicidir bence. Karanlık bir rıhtımda dolaşmaktadır. Adını hiç öğrenmeyelim o plâğın. Bir gün kendimiz uydururuz." Adam: "Doldur Mike." dedi. Ahmet birden, rıhtım taşlarında adamın gözlerini gördü. Bir çocuk gibi masum, bir bilge gibi kahırlı. "... Anladın mı delikanlı", dedi adam yeniden. "Bu toplum... Ha. Doldur Mike. Ya delikanlı... Kendindeki yeteneğin bilincinde olup da toplumdaki yerini bulamadın mı boku yedin demektir. Onarılamazsın ondan sonra. Bana bak, ben kimim? Ha, Doldur Mike." Ayşe: "Ahmet" diyor. Birinci hecede kuvvetli, sonra birden hafifleyen bir "Ahmet". Adam, "İyi doldur Mike. Ha." Derken, Ahmet, "Ayşe'nin kaşlarının ortası bitişiktir" diye gülümsedi. "Kedi gibi büzülür koltuğunun üstüne. Dünyadaki kızların en iyisi, en insanıdır. Ve benim en iyi arkadaşımdır." Adamın söyleşiklerini Mike dinlemiyor. Adam söylüyor ama. İçinde taşıyamıyor da ondan belki. "... Sen de mutsuzsun Mike. Ve mutsuz olduğun için benim dostumsun. Ben, ben devletin uşağıyım delikanlı. Ha. Devletin uşağı. Denizcilik nerde, mezbaha kontrolü nerde ha? Birinci Cihan Savaşı'nın bokluğudur bu. Savaş görmediniz siz. Tutsaklık..." Murat, sinema afişlerinin önünde, izledikleri filmin resimlerine uzun uzun baktıktan sonra susuyor. " Biz İkinci Dünya Savaşı'nı Avrupa gençliği gibi yaşamadığımız halde bir şeyler yitirdik Ahmet..." Adam: "... 1914, diyor, on sekiz yaş, di-

yor, tutsaklık... diyor." Bir yerinde anlamaya başladı Ahmet. "... getirdiler koyverdiler sonra toplumun içine. Bok yedik yaşadık da. Namussuz dünyadır bu dünya. Allah belâsını versin..." Ahmet'in kadehi, dalgın dalgın Mike'nin önüne gidip, "Doldur Mike" diyor. Ahmet şaşıyor kadehinin sesinin kalınlığına... Üç nokta ve bir kadeh içimi sonra, açık denizlerde bir korsan gemisinde buluyor kendini. O zaman görüyor adamı. Korsan gemisinin kaptanını. Kaptanın onuruna kaldırıyor kadehini. "... Çöl de iyidir delikanlı. Gördün mü çölü? Ha. Çölde gökyüzü çok yakındır. Yıldızlar daha iri görünür. İri iri görünür böyle. Elmas gibi... Ama deniz... Ha. Doldur Mike..." Ayşe hemen orada, ta yanında çok uzakta, ta yanında, hep o basık sesi, küçük kahverengi gözleriyle konuşuyor: "... Siyah elişi üzerine gece resmi yaptık dün akşam Ahmet. Ece'nin ödevi. Hepimizin bir çocuk tarafı var. Özlemişim çocukluğumu vallahi. Sarı elişinden incecik bir ay kesip yapıştırdık. Küçücük küçücük yıldızlar yaptık. Ben bir tane de mavi yıldız kestim. Hâ, bak, o gün hatırlayamamıştım ya hani, o türküyü buldum: 'Gökte yıldız buram buram.' Şu 'buram buram'a bittim. Bir de şey... 'Sarı-mavi yıldız.' Ama Ece kızdı. "Mavi yıldız olmaz ki" diye dayattı. Bizim gece resmi mavi yıldızdan yoksun kaldı böylece. Ama, bak hele, kırmızı ateşböceklerine sesi çıkmadı. Gözlerini açа açа "Ben Erenköy'de gördüm yazın ateşböceği" diye izin verdi küçük hanım. Ama ille de mavi yıldız ha? Eh işte... Herkese sarı yıldız yetiyor oysa..." Ahmet, rıhtım taşlarındaki gözlere eğiliyor. Bir çocuk gibi arı duru bakışları var kaptan olamayan adamın. Birinci Dünya Savaşı'nda tutsak düşmüş ve çölde yaşamış deniz yerine. Oysa, denizi istiyordu yalnızca. "... Bak kaderin bokluğuna. Mike'ye sorarsan, vurguncu der bana. Ayyaş der. Mike sen namussuz herifin birisin. Ha. Ama mutsuzsun ve benim dostumsun.." Fıçıları kırıp bir gemi yapıyor Ahmet hemen orada. Bir korsan gemisi. Açık denizlere koyveriyor.. Adamı güverte tahtalarına yatırıyor sırt üstü. Tahtaları, güverte tahtalarını duymalı vücudunda adam. Çöldeki

yıldızları seyretmeli oradan. Daha büyük görünen yıldızları. "Mike'nin meyhanesi, meyhane değildir Ayşe. Dükkânın arkasında, fıçıların arasında garip bir yerdir..." diyor. Ayşe'den söz açmak istiyor. Ayşe'ye göre bir şey bulamıyor oralarda. Raftaki likör şişeleri karanlıkta kalmış. Belki onlar anlardı. Adam son kadehini içiyordu, "Bana bak delikanlı" dedi. "Ben uyumsuz herifin, pis herifin biri değilim. Ben mutsuz adamım. Yerini bulamamış biri. Ne demektir bu bilir misin? Ha. Bu memleket iyi memlekettir. Taşı toprağı altındır. Tamam Mike, yeter. Altındır. Ama, ha, unutma bunu, sarhoş herifin biri söylediydi dersin, aklında kalsın. Bir insan toplumdaki yerini vaktinde bulup bulmalıdır. Çalışmak lâzım. İnsanca yaşamalıdır. Ha. Köpek hayatı yaşıyoruz. Allah belâsını versin. Geç kaldık biz bu işte. Neyse... Doldur Mike, son olsun..." Ahmet'in içinde bir şey aydınlandı. Açıklayamayacağı bir şey. Birden: "Başlangıç noktası..." dedi yüksek sesle. Adam duymadı. Mike duydu anlamadı. İçinde kıvamını bulmuş, özlenmiş bir acı. Şifa verici bir acı. "Eyvallah" deyip kalktı. Yağmurluğunun yakasını kaldırdı. Yirmi altı senesini, fıçılara, Mike'ye, adama çarpıp sağlamlığını bir sınadı. Sonra vurdu omzuna çıktı dışarı. Dışarda ayaz var. Yıldızlar çok yükseklerde. Ufak ufak hepsi. İncecik bir ay yapıştırmış Ayşe siyah elişi kâğıdının üzerine. Ece, ayın ucuna asılmış sallanıyor. İncecik sesi. "R"leri söyleyemiyor. Şarkısını duymaya başladı Ahmet. "Ahmet çapkın haylazdıy... hahaha... Çukulata getiydin mi, hah hah hah ha..." "Maskara", dedi Ahmet. Gülüyor. Avaz avaz gülmek, bağırmak istiyor. Ferahlanıyor. Ece bir ateşböceği uzattı. Sigarasını yaktı. "Ayşe, dedi, bir insan kendindeki yeteneğin bilincine varıp da toplumdaki yerini bulamazsa. bulamazsa... bulamazsa hapı yuttu demektir..." Ayşe dalgın. "Evet" diyor. Ece bağırıyor gökyüzünden: "Ya... Mavi yıldız olmaz işte. Heykesleye soyun bakalım..." Ayşe "Mavı" dedi "ı" Murat gülümsüyor. "Evet" O zaman koşmaya başladı Ahmet...

(Topal Koşma, 1982)

Oldu o. Korkulan, kaçınılan, düşünülmemeye çalışılan oldu. Gene de rahatlık verici bir duygu aldı. Artık, olacak bir şeyi, olmasından korkulan bir şeyi beklemenin sıkıntısı olsun bitti. Kapıyı kapamayı unutarak baktı ona. Karşısında merdivenin üst başında duruyordu. Suratında donup kalmıştı, bunun anlayamadığı bir anlam. *–Anlamaya uğraşamayacak değin yorgundu. Kapıyı el alışıklığı ile itti. Anladığı tek şey gitmek edimiydi. Çekip gitmek. (Bir erkek mi? İşte en çok korkulanlardan biri daha. Onu isteyen bir erkeğe mi gidiyor? İSTENİLEN BİR KADIN, İSTEYEN BİR ERKEĞE GİDİYOR. NE KORKUNÇ GÜZELLİK.)–*

Birden boşaldı. Pörsümeye başladı. Gitgide daha çok pörsüyerek, şaşırtıcı bir tükenişe düştü. Sokağın tozunu, kirini, pisini, ter kokusunu, ayakkabılarının içinde bırç bırç eden, tozlanmış ayak terini, hiçbir yerlerde bırakamayarak yanına alması da olacak işlerden değildi. *Yorgunluk öldürebilirdi insanı. Buz gibi sularla yıkanmak istemişti. Sokak kapısına on adım kala, tek isteği buydu. Bunu yapacaktı. Çünkü bunu yapmak elindeydi. Sedirin üzerine uzanacaktı, yıkandıktan sonra. Sedirin, ağaç yapraklarına açılan penceresinin kendince uydurulmuş mutluluğuna sığınacaktı. Sırtındakileri çıkarıp yıkamak, yıkanmış çamaşır kokusundan sevinmeler yaratmak da vardı işin içinde. Nemli bir poplin kumaşın, kızgın bir ütünün altında, pırıl pırıl olumlu gerginlikler yaşamasından duyulan kösnü de azımsanamazdı. Sedire uzanarak, gelip gelip kaçan bir düş parçacığını yakalamaya çalışmak ne hoş olacaktı. Erkek bir soluk geçmişti akşam düşünden. Kaskatı uyandığında, vücudunun bilemediği bir yerlerinde bir gevşeme duyar gibi olmuştu. Servisin, bahçeye bakan penceresinin önünde, bir ağız yayık yayık gülüyordu. Dudak boyası dişlerine sıvaşmış bir ağız diyordu ki: "A. Hadi yahu. A, ölsem dul duramam. Hadi hadi yapıyorsundur bir şeyler. Elinle falan hiç olmazsa." Başka biri, düzelmemecesine bozulmuş*

olanları, düzeltmeye bile uğraşmayarak, bozuluşların renksiz çirkinliğine koyuveriyordu kendini: "Hah ha, hay. Hay gözün kör olmasın. Aklıma bile gelmez. Delisin vallahi sen." Bu, midesini hızla çalkalayıp, diklemesine, iki kaşının ortasıyla, midesine vuran bir sancı içinde, o erkek soluğu ayrı bir yere koymak isterdi elbet. Ama bırakmıyorlardı: "Zaten kadınlar, erkekler gibi değildir. Onları uyandırmak gerekir. Erkeklerinkine gelince, onlarınki, hep ayakta Allah kahretsin." "A. Allah saklasın. Oh, canları sağ olsun. Onlar olmasa biz ne yaparız ayol. A, hiç duramam doğrusu." O erkek soluğu, ayırıp başka bir yere koymak isterdi elbette ama... Pantolonunun düğmelerini çözerek yürüyordu koridorda adam. Onu kimsenin görmediğini sanıyordu. Yüznumaradan çıktığı zaman da, bacaklarının üzerinde yaylanarak onu, (Oh! Ne tuhaf, ne tuhaf. Ancak kundağı bağlanan bebeklerde gördüğü bir şey. Yaygın yaygın ürpertiler veren, baş döndüren, bilinmeyen o, kadınların hiç önem vermedikleri oysa. Korku veren bir yumuşaklık, pantolonun iliklenen düğmelerinin arkasında, karanlık, yumuşak bir, ovhövhfff!) yerleştirmeye uğraşıyordu. Bu ayrılığı kafasında açık seçik bir yere koyduğu da söylenemezdi. Onu meme uçlarından, bacaklarının arasına çarpan gerilmeler getiren bir ayrılık olduğuna göre... Üç gün önceki tartışmadan aldığı, kafasına çarpa çarpa kendini ayakta tutan cümleler de gelince, bu gidiş bir erkek getiriyordu aklına hemen "Neden böyle abartıyorsun her şeyi?" demişti. "Hele erkekleri. Erkekler bence böylesine önemli değil. Hayata alıştığımız gibi onlara da alışılır." O kaç yılın evlisi Nuranınkiler daha başka: "Bana bak, denizden dönerken, iskelede balıkçılar var. Karadenizli. Amma yakışıklı herifler yahu. Nasıl da yanmışlar. O papuzlar falan. Hayvan belki ama, kadına bakan erkek bir şey işte. Namus mamus bir yana, bir gün onlardan biriyle yatmalı. Kemikleri falan bir yaşamalı insanın." Bulanık bir gökyüzünün aydınlanması gibi değil demek ki. Çıplak ayaklarla karların içinde koşarken,

karın sıcağını duyup karı anlamak gibi örneğin. O soğuğun sıcağındaki kösnüyü yaşamak falan... Merdiven başında kalakaldı. Demek ki kapıyı tramvayların demirden geçen demir takırtısına, at arabalarının kaldırım taşı şakırtılarına, *–Atlar pisliyorlardı... Pislikleri kalın barsaktan çıkarak, parça parça, samanlı, yere düşüyordu. Daha kötüsü güneşe karşı işeyişleriydi. Sidikleri, keskin, sinekli bir koku yayıyordu çevreye. Oysa ikide bir titreyen parlak sağrıları, burunlarına inen o çekiliş ne güzeldi–* kaldırımın tozlu balgamlarıyla, kasabın önlüğüne karşı değil de, hayata kapıyormuş. Bunlar hep üç gün önceki tartışmadan kalanlar. Dışarısı, ne olursa olsun, şehir, vitrin, güneş kaldırım taşları, insanlar, geceler, yokuşlar demekmiş. Kasap ne güzel suluyormuş kapının önünü. Yaşamak güzelmiş önce. Önce yaşamak güzelmiş.

Ne yapacağını şaşıran bakışları için bir yer aradı kafasında. Her şeyi birdenbire anlayıvermenin durduruşu içinde, öyle bakıyordu ona. Geçen yıllardan birinin yaz aylarından bu yana, atlanmış bir zaman parçasını, bir ucundan yakalamaya çalıştı. Geç kalmış olduğunu anlayıp durdu gene. Oda kapısının önünden geçerken dönüp baktı. –Dönüp bakmıştı.– Aynanın önünde, gömleğinin askılarını indirmiş, memelerini seyreden bir genç kız *–(O kokteyl! günü mantosunu tutan müdür yardımcısının, memesine değen, ikisi arasına bir iki saniyelik bir suskunluk getiren eli; o başı dönmüş eli. Kaç geceler, ürpertiler getiren ona...)–* hemen orada merdiven başında bir cümle kurdu kafasında: "Bir kız memelerinin bilincine varınca memeleri yaşamalıdır." Bunu o zaman anlamalıydı. Hayatının bilincine varmış bir kız baş kaldırıyordu işte şimdi. Memeleri için dayanmıştı, görgüsü öyle olduğundan ama, hayatını vermiyordu işte kimselere. "Ben gidiyorum." demişti. Üstelemişti. Üç gündür süren gerginliğin böyle sonuçlanacağını anlaması için, oda kapısında biraz daha dikilip seyretmeliydi onu. Memelerini, elinin yuvarlak bir sıvazlayışıyla gözden geçiriyordu. Gömleği zayıf kalçalarına düşmüş-

tü. Gülümsüyordu. Aldırmayıp geçmişti o zaman. O küçük kardeşi anlamadığını anlıyordu şimdi. Sinirlendi. "This is mr. Brown, the teacher. Nedir peki burada is?" Kızıyordu. 'Dır' demek. Dikkat etsene yahu. Dikkat etsene. Budur Mr. Brown öğretmen. Yani, bu öğretmen Mr. Brown'dur. Öyle mi? Doğru mu çeviriyorum bak bakalım. Bir insanın babası ve ablası İngilizce bilirse, o insan İngilizceden sınıfta kalmaz. Anlaşıldı mı? Bu cinayet olur. İşte bu kadar. Hadi devam et bakalım." Üç gün önceki tartışma, o İngilizceye bağlanıyordu şimdi karşısında: "Ben gidiyorum. Bir İngiliz şirketinde iş buldum. Sınava girmiştim. Kazanmışım. Kendimi geçindirebilirim. Bu eve dayanamam artık. Kendime ve arkadaşlarıma değin, oturup konuşabileceğimiz bir odam olsun istiyorum. *Ben ölü kızlar kervanına girmeyeceğim."*

ÖLÜ KIZLAR KERVANI
ÖLÜ KIZLAR KERVANI
ÖLÜ KIZLAR KERVANI

Anlatılmaz tıkanıklıklar yaşamaya başladı. *EROL, EROL, AH EROL..."* diye haykırdı uzaklarda bir yerde. O kolejli Erol, o ince bakışlı, korkunç akıllı Erol. Küçükken yakalayıp poposuna poposuna vurduğu Erol'ün erkekleşiverişi.. Ayağını hırsla yere vurdu:

— Allah kahretsin! Gene tartışmaya başlamayalım. Bu Erol'la arkadaşlıklar, o uyduruk, orospu karı kılıklı şair oğlan... Sonra böyle aileyi, bizim çabalarımızı, düzenimizi hiçe saymaya uğraşan serserilikler...

Yok! Olmuyor. Artık duvar olmuş o. Aşamaz o duvarı. Tanımadığı biri var karşısında. Öylece dimdik kendine bakıyor. Bütün geçip gitmiş olanı, dönmeyecek olanı anlıyor şimdi. O küçük kardeş de yorgun. *–(Yirmisinde değil artık. O bile yirmiyi çoktan geçti.)–* Yorgun çıkıyor sesi. Hem yorgun, hem bezgin. Ama, kararlı.

— İşte annemden bir söz daha. Ne demek o, orospu karı kılıklı? Kurtul şu annenden artık. Sinekler yiyecek seni de.

— Ne?

— Hiç! Pfüüfff!

— Ne sineği kuzum. Ne oluyor sana. Esrar çekmiş gibi bir pozlar. N'oluyorsun sen be! Nedir bu acaiplikler. Ne demek istiyorsun sen? Nasıl gidebilirmişsin? Ne demek oluyor bunlar yahu? Alah kahretsin seni.

— Sen şirretlik edecek kız değildin. Küçükken sana hayrandım.

— Ne?

— Seninle bozuşmak istemiyorum. Dostça ayrılalım. Üfff! Bitsin artık.

— Bak serseme. Bak nasıl da oynuyor. O oyuncu arkadaşlarının etkisi bunlar hep değil mi? Hep aynı numaralar.

— Ne olur yapma. Sen menekşeleri sineklendirenlerin yönünde olamazsın.

— Ne menekşesi?

— Hiç. –*Anla artık. Anlıyorsun ama, yediremiyorsun kendine. (SESSİZCE BAŞ KALDIRIYORUZ. Şehirleri, sıcak ekmek çıkaran fırınları, sulanmış caddeleri bıraktınız. Deniz kenarındaki çınar ağaçlarını, ay ışıklarını hayatınızdan çıkardınız. Sandaletlerle kabarık etekli giysilerle, hasır şapkalarla ilgilenmez oldunuz. Soğanı, acı biberi bol çoban salatasını ne güzel yapardınız. Babam, meze olarak bayılırdı. Zavallı babam. İnce beyaz elleriniz, domatesle soğanları harman ederdi. Kara gözlerinizde üniversiteli öğrenci ışıkları... Gelecek günlerinizi kendiniz kuracaktınız. Ne umutlarınız, ne düşleriniz vardı. Küçük ağzınızı büzer, ıhım ıhım, ne salata ne salata oldu, derdiniz. EROL'LA BUNLARI KONUŞTUK GEÇEN GÜN. O DA AYRILIYOR EVDEN. Biz baş kaldırmayı sizden öğrendik. Nasıl kınarsınız bizi. Siz sonuna değin sürdürmediniz. Biz sürdürmek istiyoruz. Bizim kara gözlerimiz de sizinkiler gibi kararıp kalma*sın.)–

— Bana bak yorgunum. Bozma benim âsâbımı. Bırak o bavulu elinden de, otur şuraya adam gibi konuşalım.

— Gitmem gerek. *–(Hani bir Naciye vardı? Bildin mi? Manavın sevgilisi. Hani asmalı evde otururken. Karşımızdaki manavı severdi. Yeşil gözlü Naciye. Beyaz patiska üzerine kırmızı karanfiller işler, Tatarlara satardı. Evini nasıl tertemiz tutardı. Bana hep kabaklı börek yapardı. Annemden gizli. Kedisinin boynuna mavi boncuk takar, kendi gözlerine sürmeler çekerdi. Çiroz salatasına biterdi. Manavı eve alırmış geceleri. Annem öyle derdi. Evinin arkasındaki bahçede menekşeler yetiştirmişti. Bazen ben de sulardım o menekşeleri. O zamandan beri en çok sevdiğim çiçek menekşedir. Menekşeyi çok sevdiğimi bilirsin. Tanrım nasıl güzeldir, o morun içindeki sarı.)–*

— Ne istediğini biliyor musun?

— Ne istediğimi biliyorum.

— Neymiş bakalım? *–(EROL, EROL, AH EROL! Komşu çocukları bile anladı yoksunluğumuzu. Poposuna poposuna vurduğum Erol, hukuku bitiriyor bu yıl. Eleştirmeler yazıyor.)–*

— Önce senin gibi olmak istemiyorum. *–(Kendinden öncekilerin koydukları törelere aptalca bir boyun eğiş. Onların hayat anlayışlarına karşı koyamamak. Ben hayatı, kendime göre olan bir hayatı istiyorum. Biz yani. Ben senin yıllarca, erkeksiz, karanlık uykular içinde ölümlü, olumsuz ürpertiler getiren kadınlığından korkuyorum.)–* Kendimizi aldatmayalım. Ben hayatı, gereksiz törelerle yitiremem. Biz artık kendi hayatımızın törelerini koymalıyız. Çıkıp gidemedin şu evden. Kendine bir ev kuramadın. İki arkadaşını çağıramazsın. Kendini saklayacağın bir dört duvarın bile olmadı. Çocukluğumdan beri, üç kardeş aynı odada yattık. Hep sineklenmiş menekşelerle beraber yaşamaya zorladın kendini. *–(Ya! Sen bunu bilmezsin işte. Ah nasıl oturuverdin oraya, farkına varmadan. Bir gün ağlatabilir beni bu yıkılışın. İşte o Naciye'yi babamdan kıskanırdı annem. Arka odaya girmesin, asmalı pencerenin önüne oturmasın, menekşelere karşı rakı içmesin is-*

terdi. Çocukluk uykularımıza kavgalar karışırdı.)–

— Şu menekşeleri de nereden çıkarıyorsun?

— *Oh! Yorgunum ben ama. Başım dönüyor. Nasıl değişmiş son zamanlarda. İlk görüyorum sanki. Bir elinde bavul, öbür eliyle parmaklığı tutarak... Ben kara bahtlının biriyim Tanrım! Kadersizin, kısmetsizin biriyim ben...*

— Seninle dost olabilirdik. İstemedin. Büyüyüşüm seni kızdırdı. Elimde olsaydı, seni üzmemek için büyümezdim. Seni çok sevdiğimi bilmezsin. Seninle gurur duydum her zaman. Ama, neden evlenmedin sen de?

— Evlilik oyuncak değildir.

— Biliyorum. Ama ben gene de ölü kızlar kervanına katılmak istemem. Katılamam. Hayır hayır.

— *Ağlamak istemiyordum.*

— Siz bizimle var oldunuz. Bunu unutma.

— *Üniversiteli kızı eve biz tanıttık. Erkek arkadaşı, dairede çalışmayı, arkadaşlarla gezmeye gitmeyi... Bunlar bizim yıllarımızı yedi, yedi, yedi... Biz kapıyı çarpıp gitmeyi akıl edemeyecek değin bunlarla uğraşıyorduk. Kaptırmıştık o çarka kendimizi.*

— Biliyorum. Özencilik değil. Ne istediğimizi biliyoruz.

— Boş bir kuşaksınız siz. Çile çekmediniz. Hazıra kondunuz. Duvarlarla uğraşmadınız. Biz uğraştık. Uğraşırken de sağlamlaştık.

— Ama, zamanı kaçırmış oldunuz. *Böyle bir şiir vardı hani... Böylece artık sineklenmiş menekşelerden kurtulamazsınız.*

— Neler sayıklıyorsun?

— *Gitmeliyim artık. Gitmeliyim. Bugün gidemezsem, kalırım. Kalırsam da ölürüm artık ben. Dayanıklılığım kalmadı. Ağlamamalıyım. Çekip gitmeliyim işte... –(Bizim de bir küçük bahçemiz vardı. Avlumsu bir bahçe. Naciye'ninkine bitişik. Annem oraya, Naciye'ye inat, çöp tenekelerini koyardı. Oturak eskilerini, paslı soba borularını, eski pabuçları koyardı. Çöp tenekesinde, içinde kıyma boşaltılmış kaba kasap*

kâğıtları sineklenirdi. Sinekler, pis sinekler, kara, mikroplu, çirkin sinekler, menekşelere doğru uçarlardı. Kurtlanmış, kokmuş et kokusu taşırlardı. Ben kahrolurdum. Menekşeleri ben de sulamıştım kaç sefer... Ömrümün sonuna değin, menekşeleri sineklendirenleri bağışlamayacağım. Baş kaldırmazsam ölürüm.)–

Büyümüş bir küçük kardeşi birdenbire anlayıvermenin –bir de geçen zamanı– durduruşu içinde ahraz gibi baktı kaldı. Sokak kapısı açılınca kamaşık bir beyaz ışık düştü merdiven başına. Sonra, ışıktan, sarı tüyleri parlayan iki ince bacak bir küçük bavul geçti. Bir ince bilek, bir kalın kemerli kol saati, bir tutulmuş öpücük, üç damla peş peşe gözyaşı damlası geçti. Sokak kapısı, sonra, yavaşça sineklenmiş menekşelerin üzerine kapandı.

(Menekşeli Bilinç, 1965)

TAN'IN ÖYKÜSÜ

Güneş öyle yakıcı, öyle sıcaktı ki, öğleye doğru, 'Güneş soldu' diye düşünülüyordu. Gölgeler de, denizin mavisi de soluyordu. Her şey. Giysilerimiz, dudaklarımızın pembesi, tırnaklarımız... Beyaz parlak ışık her yere giriyordu engel dinlemeden. Ağzımızın içini bile dolduruyordu. O yüzden zor soluk alıyorduk. Tüm zerrelerimiz, sıcağa, denize bulanmıştı. Ondan kurtulmak olanaksızdı. Zaten bunu isteyen de yoktu. Ne ki, biraz sersemlemiştik. Tatilden, yazdan, ışıktan, kalabalıktan, turistik sözcüğünü anımsatan her şeyden: Boncuklar, deniz kabukları, deri eşya, sandaletler, boyna asılan süsler, ter, deniz, yosun kokan bez gömlekler, ile bezi uzun entariler... Kızlar artık yorgunca, ağır ağır tarıyorlardı saçlarını. Rıhtım kahvelerinde, yollarda, motorlarda tatile doymuş insanlar görülüyordu. Belki bu yüzden, 'meyhaneler' daha çabuk doluyordu. Akşam üzeri olur olmaz hemen. Gün, bir an önce bitirilmeliydi. Çünkü uzayıp giderse, bu şaşkınlık, bu doymuşluk bıkkınlığa çevrilebilir diye düşünülüyordu. Açık hava, yüzmek, tatilde yenen tadına doyulmayan yiyecekler herkesi güçlendirmişti. Yanmış, kuvvetlenmiştik. Kadehler tez elden, kafayı bulmak için peş peşe yuvarlanıyordu. Nedeni kesinlikle belli olmayan pek çok şeyden kaçılıyordu. Memlekette sıkıyönetim vardı. Arkadaşların pek çoğu tutuklanmıştı. Cezaevlerindeydi. Sabah güneşe karşı, denize, tatile sevinçle uyanılıyordu. Az sonra, daha gazeteleri almak için yollara düşmeden sıkıntı başlıyordu. Gazeteleri alıp açınca da, omuzlar düşüyor, yürüyüşler değişiyordu. Üçer beşer toplanıp, çabucak ayaküstü dehşet veren haberler okunup, iletiliyordu arkadaştan arkadaşa. O gün daha çok sigara içiliyordu. Akşam daha çabuk olsa diye bekliyorduk. Kestirmeden alkole kaçıyorduk. Sıkıntı büyüyordu gözlerimizde, midemizin ağrılarında. Barsaklarımız gaz yapıyordu. Alkol bizi tutuyor, hasta ediyordu. Hırçınlıklar, tartışmalar, karşılıklı bağrışmalar, küfürleşmeler sıkıntıyı çoğaltıyordu. Eski yazlarda

kalan, sevdiğimiz içkievlerinin özlemi, balıklar, ampuller, birtakım hain bakışlı, tanımadığımız adamlar birbirine karışıyordu.

Oysa Tan, en sevinçli yazlarından birini yaşıyordu. Kendini kocaman bir delikanlı sayabilirdi. Bunda haklıydı. Çünkü büyümüştü. Büyümüştü ve yaşamının önemli yıllarından birini yaşıyordu. Üçten dörde geçmişti. Bu kış geçince, gelecek kışın sonunda beş bitiyor. "Ne kaldı ortaokula yani?" diyordu, ince omuzlarını kaldırarak. Ya da taşı denize fındırmadan önce, kolunun altından yan yan bana bakıp gülerek. Ortaokullu olunca, okulda yemeyecek artık öğleleri. Arkadaşlarıyla beraber, köşedeki tostçuda! Ya da, yeni açılan büyük çarşının dönercisinde. "Bir döner bir kola." diyecek. "Yau, kola dedik, pepsi veriyorsun sen de!" diye efelenecek. Elbette koca adam. Ortaokullu. Ortaokullu olunca, yeni bir paltosu, kol saati da olacak. Ee, artık çok oldunuz. Ortaokulluyuz bugüne bugün. Ben anlamam. Bisiklet de yani." diyebilir o zaman. Güler. İki ön dişi büyük Tan'ın. Hafif dişlek. Dişleklerin de en sevimlisi. Ona bakarken bakarken, "Heeeeeey! ey güzel güneş, ey güzel gün! Yaşamayı seviyorum, haberiniz olsun, çok seviyorum," diye haykırmak geliyor içimden. Gür saçlarımızın kızıl ışıltılarını darmadağın Özdemir'e yolluyorum: "Al beni sev, al Tan'ı sev. Al al..."

Sıkılıyoruz. Bezginiz, üzgünüz, ağlamak istiyorum. İçim parçalanıyor. Güzelliklerden ayrı düşmek istemiyorum. Kötüye, çirkine dayanamıyorum. "Kabalıklar içinde yaşıyoruz. Usanıyorum." diyorum, önüme bakarak, içimden. Ah!

O gece, –bir gecenin biriydi– her günkü gibi bir günü tüketmiştik. Rasgele bir gündü. Özelliği yoktu yani. Ne düşümde kötü şeyler görmüştüm, ne içimde sıkıntı vardı. Tersine hepimiz çok neşeliydik. Ben de şarap bardağımı kaldırarak, "Haydi" dedim. "Bu gece ben de size katılıyorum. Ben de bu gece çok içeceğim. Bakalım kaçıncı bardağa dek dayanabileceğim." Gülüyordum. Sesim bir söylevcinin heyecanıyla do-

lu, sürdürdüm konuşmamı: "Gelmiş geçmiş, şu sonsuz, güzel acunu, doğayı, güzellikleri, ölümlü insanoğlunu, görmeyi, bilmeyi, sevmeyi bilmiş tüm tanrıların, tüm insanların, tüm sarhoşların, arkadaşlarımızın..." O sırada, bahçenin karşı köşesinde, denize inen merdivenlerde, üç yeşil ampulün gölgesinde, uzun boylu çarpık garsonun bir polisle konuştuğunu gördüm. Sızı içimde bir yere hızla saplanıp çıktı. Bıçaklanmayı anlayıverdim. Yüreğimdi galiba. Ağırdan, derinden güm güm vurdu, iki kez. Masadan coşkun bir uğultu yükseldi: "Haydi!" Herkes bardağını dikti, sıkıntılı bir sevinçle. Erkin, "Ülker, sen dünyaların en iyi kızısın, tamam da, bir de çok güzelsin. Göçmenlerin en güzeli. Bu yazın en güzelisin." dedi. Benim can arkadaşımdı. Gözüm garsonda, Erkin'e güldüm, bardağımı kaldırdım. Sonra yavaşça, yanımda oturan Gülistan'la, Hüsnü'ye, kimseye duyurmamaya çalışarak, "Karşıda bir polis var. Bizim masayı gösterip konuşuyorlar. Bir kötülük var. Hazır olun." dedim. Özdemir gülüyordu. İri iri ha ha, diyordu. Tan, az önce, yarın sabah balığa çıkmak için, İbrahim, Asuman, bir de Balıkçı Osman'ı kandırıp ayarladığından, erkenden yatmaya gitmişti pansiyona. Gitmeden önce, balığa çıkmasına izin verdiğim için zıp zıp zıplamış, sarılıp beni öpmüştü. Babasının traş kokusunu an kokuyordu. "Serseri, gene sürünmüşsün ha!" dedim. İki ön dişi ortalarda, "Erkeğiz bugüne bugün" deyip, güldürdü hepimizi. Öyle sevinçliydi ki, harçlığından bir elli kuruş attı önüme, ödül olarak, "Bi ciklet al kendine." diye. Gene basmıştık kahkahayı.

Gözümü polisten ayırmadan, çabucak Özdemir'e baktım. Çok içmişti. Sakin görünüyordu. Polis garsonu önüne katıp, bize doğru yürümeye başladı. Çantamı sandalyenin arkasından alıp, omzuma astım. Tabağımı iteledim, tetikte beklemeye başladım. Gülistan yavaşça, "Bekliyordum" dedi. "Özdemir için bu. Gelirken ajansı dinledim. Keyfiniz kaçmasın diye söylemedim. Dört beş kişi götürmüşler TRT'den." Yüreğim hızlı hızlı atıp, durdu. Dudağımı içinden ısırarak beklemeye

başladım. Hüsnü, "Durun bakalım. Heyecanlanacak bir şey yok..." falan gibi bir şeyler söyledi...

Masa bir anda karmakarışık oldu. Hepimiz birden sustuk, sonra hepimiz birden konuşmaya başladık. Sonra gene hep beraber, Özdemir'e yaklaşan polise baktık. Izgara balıkları getiren garson, masanın üç adım gerisinde kalakaldı. Üst üste bindirilmiş yüzler, masalardan, rakılardan bardaklardan bize bakmaya başladılar. Deniz kenarının bu güzel içkievi, bir an içinde tümüyle birden ekşidi. Bozuldu. Ayağa kalktık. Tartışmamaya önceden karar vermiştik. Polis "Karakola kadar geleceksin" demişse gidilecekti. Özdemir'in ne yapacağını kestiremediğim için, soluk almadan bakıyordum. Dizlerimde tuhaf bir kesiklik vardı. Özdemir, polise baktı. Çok sakindi. "Olur gidelim." dedi. Rahat bir soluk alarak kalktım ben de...

Sonrası, aslında dümdüz geçti. Hep beraber hemen karakola gittik. Hiç konuşmadık. Sokaklar, meydan kalabalıktı. Galiba bize bakıyorlardı. Haber hemen yayılmıştı. Karakola girdik. Sorgular, zabıtlar, telefonla beklenen emirler, peş peşe içilen sigaralar, sinir gerginliği içinde geçen saatler başlayacaktı. Başladı. Kesin, tartışma dinlemez bir sesle, "Ben de geliyorum" dedim Özdemir'e. "Tan kalıyor. Yarın balığa çıkacaktı. Çıkmalı. Hüsnü iki gün sonra geliyor, getirir onu. Uykudan uyandırıp, düşlerinden ayırıp, alıp gidemem... Yapamam." Özdemir hiç sesini çıkarmadı. Durmadan sigara içiyordu; birbirine ulayarak.

Pansiyon odasının içinde, oraya buraya çarpa çarpa dolaşarak, kırgınlığımı, yarım kalan tatili, sıkıntıları bavula tıkmaya çalışıyordum. Tan hiç uyanmadı. Gece yarısı yola çıktık. Arkadaşlar, otobüs, bilet işlerini ivedilikle yoluna koymuşlardı. Özdemir "Mevcutlu" gidiyordu. Birbirimize baktık, uzaktan. Ayılmayan kalmamıştı artık. Bizi uğurladı arkadaşlarımız. Arkamızda kalan tatil oyunu bozulmuştu. Hüsnü'yle Gülistan ayrıca el salladılar. Daha önce de, "Merak et-

me sen Tan'ı. Tan yarın balığa çıkacak" diyordu ikisinin de omzunu patpatlayan, sıvazlayan elleri.

En çok Tan için üzülüyordum elbette. Tüm bu olup biteni ona anlatmalı diye düşündüm yol boyunca. Yalan yanlış öğreneceğine, biz anlatalım dedim, kendi kendime. "Bak güzel oğlum" demeli. "Bak benim canım, benim bir tanem, bu bizim memleketimiz var ya..." diye başlamalı. Ama nasıl anlatmalı. Onun çocuk günlerinin içinde, tutuklanan, cezaevine konan bir baba, evi basan polisler ne demektir.

Evet, ertesi gün, ben kapıdan girdim, hemen arkamdan geldiler. Dört kişiydiler. İkisi hiç yüzüme bakmadı. Dosdoğru girdiler içeri. Ne biçim bir insan olduğunu, yüzünden, sesinden anlayamadığım üçüncüsü, "Evi arayacağız." dedi, elindeki şişkin dosyada evrakı karıştırarak. Dördüncü kabaydı. İri yarı bir bekçiye benziyordu. Babacan. Ama, değildi. Paramızı biriktire biriktire ne güçlüklerle aldığımız kitaplarımızı, eşyalarımızı, çalışma masalarımızı, plaklarımızı, altüst ediyorlardı. Bir ara, kaba olan polis, "Ne iş yaparmış bu?" dedi ortaya. Sonra bana dönüp yineledi: "Kocan ne iş yapar?" Dikliğini, hırsını saklamaya çalışan bir sesle, "Şiir yazar." dedim. "Ne?" "Şiir yazar." "Manici yaniya he?" Yanıtlamayınca üsteledi: "Aşık maşık gibi mi? Saz ney de çalar mı?" Öyle kesin bir susuşla sustum ki, sürdüremedi. Kendi kendine mırıldandı.: "İyiymiş maşallah!" Ne demek istediğini anlamadım ama, zıtlandım gene de. Sesiydi sevmediğim. Başka zaman olsa, dalga geçerdim onunla. Bizim memleketin kaba saba bir adamıydı sonunda. Komşu amcamız, bekçi babamız, hacı dedemiz olabilirdi. Oysa, şimdi her şey sinirime dokunuyordu.

Gittikleri zaman, pencereleri açıp, evimi havalandırdım. Hiç sesimi çıkarmadan, söylenmeden, önce bir sigara yakıp, ağır ağır içtim. Sonra, dayak yemiş bir çocuğu öpüp severek gönlünü alıyormuşum gibi, evimi toplamaya başladım. Yerleşen, silinip paklanan her köşeyle biraz kendime geliyordum.

İki gün sonra Tan geldiğinde, daha Özdemir'i görmediğim

halde iyiydim. Kendimi bulmuştum. Büyük bir şaklabanlık içinde karşıladım Tan'ı. Durumu biraz abarttığım ortadaydı ama, başka türlü davranamıyordum. Elimde değildi. Dört polisi birden oynayarak, olup biten her şeyi yansımalar, hokkabazlıklar içinde anlatmaya başladım. Ölçüyü kaçırdığımı biliyordum ama, kendimi tutamıyordum. Kitapları elime alıp, bakıp bakıp bırakıyor, düşsel bir copla, eşyaları karmakarışık ediyordum. Şaşkın bir polistim. Çünkü, hiç gereği yokken gidip yüznumaranın sifonunu çekiyordum. Bir ara, aramak için banyoya girdiğimde, dalgınlıkla, banyo yapmak üzere soyunmaya başladım. Soyunan bir polis, Tan'ı gülmekten bayılttı. Evin içinde dört dönerek, karyolaların, koltukların altından girip çıkarak, çoktandır oynamayı unuttuğumuz coşkulu oyunlarımızdan birini oynamaya başladık. Öyle ki, sonunda Tan, polis olmaya karar verdi. Düt düt düdük öttürmeye başlamıştı bile... Gülüp dururken durgunlaşıveriyordu ama. İki ön dişi ortalarda, zayıf omuzları düşerek bir soru soruyordu, gözleri gözlerimde. Şaşırmamaya, oyunun gidişini bozmamaya çalışarak yanıtlıyordum:

— Anne, iyi ama, peki babam ne zaman gelecek?

— Baban, şey, yani, şimdi biliyorsun. Sıkıyönetim var, babanın işi de önemli bir iş. Yani... tabii, birtakım sorgular falan yapılıyor. Sonra...

— Anne, babam gelir gelmez hemen mi girdi cezaevine?

— Kim söyledi bunu sana?

— Kimse! Herkes biliyor zaten.

— E, ee! Cezaevine girmek, öyle senin bildiğin gibi, yani öyle kötü bir şey değil. Aslında kötüdür elbette ama, yani...

— Babamınki belki fikir suçudur. Ama, fikir suçu diye bir şey olamaz. Herkes istediğini düşünebilir.

— Ee?

— Hiç. Öyle! Hüsnü Amcam söyledi. Zaten, fikir suçundan adam tutuklamak ayıptır. Herkes öyle diyor.

— Doğru. Öyledir. Ama... Sen de şimdi oyunu bozdun ca-

nım! Ben sana şimdi şeker seven polisi anlatacaktım. Anlatayım mı? Bak şimdi, adam şekerliği bi açtı, içi şeker dolu...

Şekerlik, benim ters bakışlarım ve şeker seven polis üzerine anlattığım uyduruk öykü, Tan'ı en çok güldüren oldu. Polis, görmediğimi sanarak şekerliğe elini uzatıyor, kapağını açıyor, tam şekeri alırken ona doğru bi dönüyorum! Tan sırt üstü kanapeye yatmış, gülmekten tıkandığı için lık lık diye sesler çıkarıyordu. Artık, olabildiğince soytarılık ediyordum. Bir ara, kendimi şeker seven polis sandığım bile söylenebilir. Öylesine havasına girmiştim oyunun, oğlumu oyalayayım, polis korkusunu gülünçlü bir serüvene çevireyim diye...

Bir ara Tan, gene gülüp dururken, birden kalkıp oturdu. Çocuk yüzünden, gene korkulu bir hava geçti. Düşünceli düşünceli sordu. Sıkıntısı sonsuzdu:

— Anne, polisler gene gelirler mi?

— Gelsinler. Evi öğrendiler nasıl olsa. Gelmeseler ayıp. Ne olsa içlidışlı olduk. Ama, korkma, ben şekerliği sakladım.

Tan gülecekti, dudağının kenarında bir kırışık belirirken kayboldu; sıkıntı, tasa üstün geldi.

— Anne, polisler bana da soru sorarlar mı?

— Sorabilirler. Bana öyle çok sordular ki, sana kalmış olabileceğini sanmıyorum. Keşke, ayol biraz da Tan'a saklayın, deseydim.

— Anne, sahi bana da sorarlar mı?

— Sorsunlar hayatım ne var bunda? Korkacak bir şey yok ki!

— Ama anne, bana üçüncü sınıftan sorsunlar. Biz daha dördü okumadık ki!

O zaman dayanamadım işte. Sarıldım oğluma. "Ah canım benim!" diye inledim. Elimde değildi inlememek. Yorgundum. Sinirlerim haraptı. Birikmiş tüm sıkıntıları, kırgınlıkları, acıları, hırsları, gerginlikleri bir araya toplayarak hüngür hüngür ağlamak istedim. Yapamadım. Katıldım kaldım.

1978 Boğaz

(Dumanaltı, 1979)

KORSAN ÇIKMAZI

(...)

"Bak Turan, şunu iyice belle. Ben insanları seviyorum. İnsanların iyi olduklarına inanıyorum. Ben kendimi çok değerli buluyorum. Önce, bütün insanlar iyi diye düşünüyorum. Daha doğrusu, insanların çoğu iyi olabilirler, çoğu içindeki iyiliği bilmiyor diye... Ben bunu ta içimde, çok kuvvetli olarak duyuyorum. Buna inanmasam yaşayamam. İnsan gününe bu sevgi ile başlarsa, ne bileyim, anlatamıyorum. Ben tek başıma mutlu olamam. Örneğin ben durmadan düzen kuruyorum. Bu kurduğum düzenle hepinize faydalı oluyorum. Bu düzeni, tek başıma, çevreyle tek başıma çarpışarak yapıyorum. Bakkalla ben uğraşıyorum, kasabı ben yola getiriyorum. Şu sokaktaki evlerle ben uğraşıyorum. Çocuklarını sokağa salıveren kadınlarla benim başım derde giriyor. Çocuklara top oynayabilecekleri en uygun arsayı, bin kişiyle tartışarak ben buldum. Sokağın bütün çocuklarını, top oyunundan kitaba, ben geçirdim. Ahmet öylece baktı. Sen dudağının ucuyla gülerek, "Büyük sosyal uğraşlar!" diye alay ettin. Adnan sırtımı okşadı, Meli karşılaştığım zorluklara sinirlendi durdu. Sonuç? Sonuçta ben kendimi mutlu buldum. Siz de çevrenizde bir düzen, bir işbirliği, bir rahatlık bulup, rahat soluk aldınız.

Çevremdekilere faydalı olmuyor muyum ben? Meli, Sen, Ahmet, Nil, Ayşe hepiniz benim çevremde kendinizi mutlu buluyorsunuz. Etkileniyorsunuz. Hepiniz en düşkün, en yıkkın zamanlarınızda beni düşünüp, benim sağlamlığımı düşünüp diriliyorsunuz. Ben kendime inanıyorum çünkü. Ben pahamı bilemedim. Beni tutup, çekip çevirecek biri olsaydın sen, biz neler yapabilirdik. İşte ben mutsuzluk derken bunu

demek istiyorum. Neden kahrolduğunu, seni böylesine yıkan şeyin ne olduğunu anlayamıyorum. Tanrıya inanmıyorsun, insanlara inanmıyorsun, çalışmaya inanmıyorsun, sevgiye inanmıyorsun... Oysa ben bırak Allahı, peygamberi, ben insanlara inanıyorum. Çünkü önce kendime inanıyorum. Sevgiye inanıyorum. Seni seviyorum, arkadaşlarımı seviyorum... Nasıl anlatsam sana içimdekileri bilmiyorum ki.

Meli'nin bir etkisi varsa işte bu olacak. Ben bunları duyardım ama, söz olarak anlatamazdım. Meli'yi dinleye dinleye bu gücü edindim. Söylediklerime bazen ben de şaşıyorum. Ama gene de Meli gibi dört ucu sağlam anlatamıyorum. Bu bizim hayatımızı, kalorili çorba, cilâlanmış muşamba, pembe çatılı, yeşil pancurlu ev mutluluğu diye tanımlamak insafsızlık olur. Benim mutluluğum çevremdekilere bir dayanak noktası olmaya çalışmamda.-Bunu bize Neyyire Hala öğretti işte. Bilirsin biz çocukken zeytin ne ucuzdu. Gene de biz, bir zeytini ısırarak yemeyi öğrendik bir süre. En zor işleri yaptırdı bize Neyyire Hala. Ayağımızın altına bir tel koyar, tahtaları uvardık. Dünyanın çamaşırını, iki leğene karşılıklı geçer yıkardık Meli'yle. Biz durmadan çalışmanın getirdiği güçlendirici tadı, arkadaşlığı, dostluğu, faydalı adam olmayı, insanlara yardım etmeyi nasıl anlatayım, daha bir dolu olumlu şeyi, işe yaramanın sevincini hep o yıllarda öğrendik. Hep Neyyire Hala'dan. Neyyire Hala geri kafalılara, yalancılara, illet olurdu. Biz hiç anlamadan, bu yıllar içinde, namuslu, dürüst, dobra dobra insanlar olmayı öğrendik. Öğrendik değil de olduk.

Ama sen neden böylesin, neden hep, böylesine, hepimizin sıkıntılarının dışında, daha beter sıkılıyorsun anlamıyorum. Ben sana sadece dişi olarak mı yetiyorum? Bundan nefret ederim. Her şeyi küçümsemeye öyle alışmışsın ki, bir türlü kendimi kabul ettiremiyorum sana."

Berni hep susmaktadır. Tıkanıp kalmış bir ağlayamayış sessizliği sarmıştır çevrelerini. Bir ara, Turan konuşmaya başlar. Anlatacağı çok şeyi olan, nerden başlayacağını bilemeyen

birinin anlattıklarını yeterli bulmayışının sıkıntısı, takılışları vardır sesinde:

— Sen haklısın. Seni... Berni ben seni anlıyorum. Ben senin güçlü oluşunun nedenlerini de anlıyorum. Ben sana göre değilim, onu da... Benim yaşadığım zor günlerde, yaşadığım batak hayatta ben sende olanları yitirdim. Kim bilir, bu sendeki güçtü belki. İnanış ya da... Benim gördüklerimi sen görmedin. Sen insanları benim gördüğüm durumlarda görüp iğrenmedin. Sen kadınları, sen erkekleri, sen batakhaneleri görmedin. Sen aç kalmadın. En güvendiğin adam, cebinden paranı çalmadı. Sen üniversite yıllarını, ceketinin içinden bir yün atkı koyarak, üç kuruş olan ikinci tramvay biletini bile... Bunlar da değil. Ben tiksindim bir kere. Anamdan, paradan, yoksulluktan, zenginlikten. Asıl bu memlekete bir şey yapılamayacağına inandım ben bir kere. Hiç olmazsa, benim bir yararım olmayacağına. Çürümüş bir... Bütün bunlardan sonra, duygulanışlar bana komik geliyor. Kitaplardan bile.. Yok onlar daha duruyor. (...)

(Korsan Çıkmazı, 1961, s. 144-146)

(...)

O karanlık kapıcı odasında yaşamaya başladıkları ilk yıl Ali doğdu. Dünya güzeli bir bebekti. Inga deyişi bile, anasıyla babasına başka güzel geliyordu. Hem de, bahtı çok açıktı. Çünkü, orada yaşamaya başladıklarında, iki numaranın verdiği eski bir kilimle, altı numaranın verdiği pırtıl bir yataktan başka hiçbir şeyleri yoktu. Oysa Ali emeklemeye başladığında, o, kadınların hası Güzel, odayı cennete çevirmişti. Önce, duvarları, beyaz kireçle badanalamış, yerin yağ lekeli taşlarını, sıcak sularla, arap sabunlarıyla fırçalayıp temizlemişti. Sonra, eski kilimi, Kumrulu Pınar'a götürdü. Vura vura bir güzel tokaçladı. Kilim yunup yıkanınca, tüm yeşilleri, kırmızıları ortaya çıktı. Parladı. Güzel'in iş yaptığı evlerdeki kadınlar, ona birçok eskiler veriyorlardı. O da, bunları eve getirince, ortaya döker, hiç üşenmeden, yeni kalmış, solmamış yerlerini, küçük küçük keserek ayırırdı. Sonra, bu yeni parçaları, geceler boyu, birbirine dikerek örtüler yapardı. Şimdi oda, temiz kilimin çevresine dizilmiş minderler, yastıklarla donatılmıştı. Hepsini, böyle uğraşa uğraşa Güzel yapmıştı. Kapıdan geçen tabakçıdan, plastik tabaklar almıştı, kırmızılı mavili. Onları da, Hüsün'ün duvara yaptığı rafa dizince, odanın döşemesi tamamlanmış oluyordu. Akşam olup da ışığı yaktıkları zaman, dışarının isi pisi görünmediğinden, odanın şenliği meydana çıkar, tadına doyum olmazdı. Karanlıktı ama, bir iyiliği vardı. Kışın sıcak, yazın serin oluyordu. Ali, emeklemesini bitirip de, tay tay durmaya başladığında, köşeye bir *mutbak* uydurmuşlardı. Tek gözlü bir ocak edinip, çiçekli muşambayla örttükleri masanın üzerine yerleştirmişlerdi. Artık, her istedikleri zaman çay kaynatabiliyorlardı. Güzel, yağda yumurta, pilav, çorba pişiriyordu. Ali el çırpmaya, agulu gugulu şarkılar söylemeye başladığında da, bir radyo aldılar. Oyun havaları çalınınca, Ali ortaya çıkıyor, döne döne oynamaya çalışırken düşüveriyordu. O zaman, Hüsün'le Güzel, gülmekten bayılır,

sırtlarının, yorgun bacaklarının ağrısını unutur, sarılır bebeciğin yanaklarından birer öpmecik alırlardı.

Zaman ne ki, geçiverdi. Ali de bu arada büyüdü. Büyüdü de okullara bile gitti. Okullara gitti de, önlükler giyip, ak yakalar takındı. Anası, saçını yandan ayırıp, kolonyalarla taradı. Babası, cebine, simit paraları, ciklet paraları koydu. (...)

(Alagün Çocukları, 1976, S. 28-90)

SULAR AYDINLANIYORDU

(...)

ÜÇÜNCÜ KADIN, 35-40 yaşlarında, hiçbir özelliği olmayan, sıradan bir kadın. Etek bluz giyer. Hırkasını omzuna atmıştır. Elinde saplı çantası, ayağında topuklu ayakkabılar vardır. Saçlarında belli bir özenilmişlik olmamakla beraber, berberde yaptırılmıştır. Hattâ boyalıdır. Genel görünüşü yorgundur. Alışılmış bir yorgunluk. Aslında neşeli olan yaradılışı, yorgunluğunun arasından zaman zaman çıkar. Bıkkındır. Biraz erkeksi, biraz mahallevâri bir konuşma tarzı vardır. İş hayatı onu daha iyice yaşlanmadan kocatmıştır. Evinde oturmaktan, evinin kadını olmaktan, başını dinlemekten başka bir şey istemez. Çalışmanın değerlendirilmesini, iş bölümünü vb. düşündüğünden değil, sadece kocasının kazandığı para yetmediği için çalışmaktadır.

Sahne düzeni: Boş sahnede bir yazı masası. Üzerinde yazı makinesi, dosyalar, kâğıtlar vb.

ÜÇÜNCÜ KADIN — *(Servise hızla girer. Geç kalmıştır. Soluk soluğadır. İşi çoktur, acelesi vardır. Hemen çalışmaya başlar. Yorgun ve isteksiz görünüşlüdür.)* Günaydııın! Ayyyh! *(Oturunca ön ortaya doğru bakmıştır. Birden görerek, şaşırarak, sevinerek, içten bir ilgiyle yerinden fırlar, ön ortaya yürür.)* Vaaaaaay, Ali Bey. Hoş geldin ayol. Ver şu elini sıkayım. *(El sıkar. Döner oturur.)* Geçmiş olsun. *(Dosyaları karıştırmaya başlar. Çekmeceleri açar kapar. İşini düzenlemeye bakmaktadır.)* Artık umudu kestiydik. Dedik bu adam uydurdu işini *(Güler)* aydan aya, parasını almaya ya gelir, ya... *(Makineye kâğıt geçirir.)* Dün yazmadık da şu işi. Sabah sabah, bismillâh demeden ister şimdi. *(Dışarıya seslenir.)* Hüseyin Efendiii, Hüseyin Efendi! *(Kalkar kapıdan ara-*

lığın iki yanına bakınır.) Ahmet Efendi, nerde bu? Ha! İyi iyi. N'olursun öyleyse sen bi çay söyleyiver bana... Olur. Hayıırır... Onlar İbrahim Bey'e verildi. *(İçeriye sol yana sorar.)* Sabri Bey, siz dip koçanlarını İbrahim Bey'e vermediniz mi? *(Dışarıya.)* Öyle öyle. Sen ona sor Ahmet Efendi. Çayı unutma. *(Döner yerine oturur.)* Eee, Ali Bey iyisin ya artık? *(Kahkahayla güler.)* İnanmaz olur muyuz canım. Sen bakma onlara. *(Makinesine kâğıt geçirerek süratle yazmaya başlar.)* Az daha vapuru kaçırıyordum. Sabah sabah bizim sokakta bi kavga bi kavga... Misafiri var. Senihânım. *(Güler)* Evet. Filiz '3' numaradaymış, Peki söylerim. İzin için teşekkürler. Aman efendim! Güle gülee. *(Almaçı yerine koyar. O sırada aklına bir şey gelir. Gülten'e işaret eder. Fısıldar.)* Suuuus. Bak şimdi ne yapacağım. *(Numarayı çevirmeden almaçı alır. Sesini babaannesinin odasından iyice duyulacak biçimde yükseltir.)* Öyle miii? Aman ne sevindim annecim bilemezsiniz. Demek, Hayriye Abla'yı haklı buldu savcı. Oh oh oh. Çok sevindim. *(Gülten'e bakıp göz kırpar, güler. Babaannesinin kapısına doğru eğilir.)* Ya ya, öyle olmuş. Ah ah! Eğer Hayriye Abla affetmeseymiş, hapse girecekmiş Cemile Hanım hakâretten. Yaaa! Eveeeet, çok haklısınız annecim. İşleri böyle karıştıran hep o Cemile Hanım. Hayriye Abla'nın ev sahibini o kışkırtmadıysa eğer, ben de insan değilim. Tabiî annecim bilmez miyim. *(Kıs kıs güler. Sözleri ağzında şişirir.)* Hiç iyi bir kadın değil o değil mi anne? *(Yerinde dans ederek, ağzını yüzünü gülmekten kırış buruş ederek bağırır.)* Tabiî. Hayriye Abla'yı hepimiz çok seviyoruz. Bize neler pişiriyoooo, şakacıı, neşeliii. Cemile Hanım çirkiiin, sıskaaa, kötü yürekliiii.... Yaaa. Hem de herkesin sırtından geçiniyor. Barsak kurdu gibi. Ona bunu iş yaptırıp, alavere dalavere... *(Babaannesinin kapısına doğru iyice eğilerek bağırır.)* Hem deeee, faizcilik de *(Güler)* yapıyormuş yaa! Tuh tuh tuh... İnşallah hapse girer. Hadi annecim güle güleeee. *(Almaçı yerine koyar. Babaannesinin kapısına doğru bel kırarak eğilir. 'Aman allah ne uyduruyorum,*

ne uyduruyorum' anlamında elini sallayarak güler. Gülten'i de güldürür. (Gülten'e yavaşça.) Gülmeeee. Şimdi bi çıkarsa görürsün. *(Güler. Gülten'in çenesini okşar.)* Aman da benim kara gözlü Gültenciiim. Hasan sağa gurban ossun gulüm. Üzülme şekerim seeeen. Hadi eyvallah. Telefon gelirse sesleniver. *(Babaannesinin kapısına bir öpücük gönderip fırlar çıkar.) (Telefon çalar.)* Buyurun muhasebe. *(Toparlanır.)* Bakalım efendim. *(Almaçı eliyle kapayarak.)* 305 hanginizde? Ne diyeceğiz şimdi? *(Almaça)* Bir dakika müdür bey. Şimdi hazırlar getiririm. *(Almaçı yerine koyar.)* Oldu mu olanlar. *(Şıkır şıkır oynuyormuş gibi parmaklarını şıkırdatır.)* Sen yokken ne icatlar çıktı Ali Bey, bildiğin gibi değil. Amaaan aman vallahi! *(Sağa)* Salladı salladı zamanında, şimdi iki ayağımızı bir pabuca sokar. *(Çay gelir.)* Sağooool Ahmet Efendi. Immh çay da çay olmuş hani... Aç açına fırladım evden. Kavgaya dalmışım. *(Ön ortaya gülerek.)* Ali Bey versene, vardır senin yanında çörek mörek. Hanım besler seni. Yapma! *(Gülüşenlere katılır, sola.)* Hı? Ha... Kavga mı? Vallahi pek anlayamadım nasıl başladı ama festivaldi yani... *(Telefon çalar.)* Efendim muhasebe. Bize gelmedi... On beş gün mü? Nasıl olur? Hayır benden geçti geçen hafta... Bilmesem söyler miyim şekerim... *(Ağzını eğer. 'Amaaan bu da' anlamında.)* Sen yolla onu bana. Olur, yaparız bir şey. *(Almaçı yerine koyar. Sağa.)* Sarıyım değil mi? Gece geç yattık gene ondandır. *(Bıkkın.)* Aman, mâlûm, misafir. Onlar ertesi gün 9'a 10'a kadar yatarlar, ne olacak! *(Birden)* Ooooo! Bu ne şıklık ayol. *(Ön ortaya.)* Yahu şu 305'e bi şeyler yapın. Aşağısı bekliyor yani haa. *(Sağa)* Güle güle giy. *(Makinede yazar. İçini çeker.)* Yapmana bak Semiramiscim, yapmana, giyinmene bak. Yarın evlenince, bizim gibi avucunu yalarsın. Benden sana nasihat. Zaten, zengin birini bulmadan varma kocaya... *(Ön ortaya.)* Değil mi Ali Bey? *(Güler. Önündeki kâğıtların ara-*

sından bir şeyler arar. Dışarıya seslenir.) Hüseyin Efendiiiii, bizim gene pulumuz yok. *(Hüseyin Efendi girer.)* Pulumuz yok diyorum. Valla bilmem artık. Git İbrahim Bey'e söyle. *(Hüseyin Efendi'nin arkasından bakar. Yavaş sesle söylenir.)* Aman bu adamın da lânetliği tuttu mu tutar. *(Sağa)* Kızım, evlendikten sonra da çalışacaksan, *(Elini sallar.)* hapı yuttun demektir. Artık koştur allah koştur. Ne kadınlığını biliyor ondan sonra insan, ne yaşadığını. Kazandığın da arada çarçur oluyor yaaa.... *(Sola)* Ha? Yok canıım, evsahibi-kiracı kavgası. *(Güler)* Bak bak, insan romancı olunca nasıl ilgilenir. Valla, görünüşte öyle ama kardeşim, aslında ekmek kavgası. *(Eliyle bıkkın bir işaret yapar.)* Her işin başı o zaten. *(Bıkkın, yorgun, arkasına dayanır, soluğunu içine çeker, tutar.)* Sabahları sessiz, yavaş yavaş uyanmak istiyorum. Bizim evi bilirsiniz... *(Parmaklarını birleştirip açarak kalabalık işareti yapar.)* Bir de bu kavga, tuz biber ekti. Sinirden midem... *(Sağa)* Tabiii... Suçüstüne falan gittiler. Yaa, bildiğin gibi değil. *(Hüseyin Efendi pul getirir.)* Hah, getirdin mi. Kaç paralık bunlar. İyi. Söyleyeydin, dilenciye çevirdiler bizi. *(Söylenir.)* Sanki babamın işi. *(Pul yapıştırıp damgalar birkaç kâğıdı. Çaymı yudumlar. Sola)* Ha? Aa, sen de romanına konu arıyorsun galiba Sabri Bey. Vallahi tam senin ilham alacağın yerdir bizim sokak. *(Sağa)* Semiramis, al şekerim şunları bir de sen gözden geçiriver. Ben şu 305'i bulayım. Kimsenin aldırdığı yok baksana. *(Kalkar, sonra sandalyesinin ucuna ilişerek, özellikle sola, neşeli, şakacı bir halde anlatmaya başlar.)* Şimdi, *(Güler)* kadının biri çıkmış pencereye, *(Ön ortaya.)* Ali bey bak dinle, vallahi bu bizim kadınlarda hiç utanma falan yok. Ayol bunlar kanundan falan da korkmuyorlar... Şimdi kadın bağırıyor: Seni kaltak seniii, mahallemizin adını çıkaracaksın bilmem neeee... *(Kahkahayla güler. Telefon çalar.)* Buyurun muhasebe. *(Yüzünü ekşittir.)* Kimiii? Burası daire, daire! *(Çat diye kapar almaçı. Sola.)* Bağırır tabiii. Oğoooo, daha ne kavgalar olur. Ben Kasımpaşa'da büyüdüm

kardeşim, bilirim bu işleri. Sen roman yazarken gel bana danış. *(Güler. Kalkar dosya dolabında aranmaya başlar.)* Kiim? Haa, bağıran Cemile diye bir kadın Bohçacı. Yok caniiim, ben na şu kadardım, o bohçacılık yapardı. Yaşlı kadın. Ama, bütün mahallenin Ali kıranıdır. Sokağın fakir kızlarına, dullara falan o iş verir. Ha? Hayır hayır, makine işleri, el dikişleri falan. Mahmutpaşa işi tabii canım... Anasının gözüdür ki... *(Eliyle yaka silker.)* Yok canım, ucuza işletip pahalıya satıyor, anladınız mı, kârıyla yan gelip geçiniyor yorulmadan. Aman aman, *(Dudağını ısırır, elini sallar.)* Malın gözüdür vallahi. Yok yahu bu 305. *(Aramayı sürdürür.)* Bir de Hayriyemiz var. *(Elinde olmadan gülümser.)* Ama o bir âlemdir. *(Dosya elinde, ayakta anlatır.)* Görseniz bayılırsınız. Nasıl canlı, nasıl hayata bağlı... *(Yerine oturur. Geçici bir bıkkınlık ve özlemle.)* Öyle olmalı vallahi! Durmadan çalışır. Bir dakikası boş geçmez. *(Sağa. Şaşarak başını sallar.)* Herkesin işine yetişiyor kızım, şaşılacak şey... Hem de ıh demez. Haaaaaaay, ömürsün vallahi Ali Beeey. Vallahi servis neşesini buldu sen gelince.... *(Sola)* Aaa, Sabri Bey, vallahi kadınlara meraklı dersiniz ama... Haa, bak o başka... Roman yazacaksan parayla olur bu iş. *(Güler sağa.)* Değil mi Semiramis? Pek ciddisin bugün. *(Sola)* Eeee, ar yılı değil, kâr yılı demişler... (Ön ortaya.) Doğru vallahi Ali Bey. İyi dedin. Ben evimdeki hır-gür'den bıkmışım da... *(Eliyle, 'adam sendee' anlamında bir işaret yapar, esner. Sırtını kaşır. Bir şeyler yazmaya başlar.)* Sen Sabri Bey, yazacaksan *(Esner)* Hayriye'yi yaz Hayriye'yi. Bayılırsın vallahi görsen. İnsanda ne gam koyar ne kasavet. *(Sağa)* Kızım, kadının içi kaynıyor biliyor musun? *(Gülümser.)* Şimdi, pencerenin önünde oturmuş dikiş dikiyor değil mi? Bi bakarsın, aklına esmiş yallah çarşıya. Nereye? Doğru, sokağın çocuklarına şeker almaya... *(Güler)* Vallahi. Akşam üzeri işten dönen, gezmeden dönen çayı hazır bulur.

İlle herkes Hayriye'ye bi uğrayacak. Kadın, erkek... Tabiî tabiî, kim olursa. *(Sola)* Doğru, kulüp gibi. Bizim sokağın kulübü... Üşenmeden kalkar onlara börekler hazırlar, ne bileyim kurabiyeler yapar... Bi şeyler işte. Atar kahkahayı... atar kahkahayı ondan sonra. Birisi sınavlara girecek değil mi? Doğru Hayriye'ye. Sabaha kadar onunla oturur. Çay pişirir, mısır patlatır, yün örer. Dantel örer... *(Sağa)* Doğru vallahi ateş gibi kadın. *(Başını kaşır. Sola.)* Ha? Kavga mı? *(Elini 'Boşver' anlamında sallar.)* Pek anlayamadım ki... *(Sağa)* Anlatayım, anlatayım ya kızım, Sabri Bey'e, romancı gibi anlatmak gerek. O da, bende yok. *(Eliyle ağzını tutarak makineden çıkardığı kâğıdı okur. Pullar, damgalar. Başka kâğıt geçirir. Sonra alışkın bir halle, hem yazar, hem konuşur.)* Senin anlayacağın Sabri Bey... *(Ön ortaya)* Ali Bey, bu üçüncü devre raporları bizde kalıyor değil mi? Tamam. Senin anlayacağın... *(Güler)* Vallahi ters yazdırdınız bana... Haa, bizim bu Hayriye, sokakta Cemile'ye iş yapanlara akıl veriyor. Diyor ki, işi Cemile'den alacağınıza, gidip toptancıdan alın, Cemile'ye verdiğiniz komisyon cebinize kalsın? Cemile de bunu duyunca... Vay efendim vay... Kızılca kıyamet kopuyor. İşte olmuşu olacağı bu ama, pek bi, namus mamus diye bağrışıyorlardı. Orasını anlayamadım *(Sağa)* Yaa, Semiramisçim, ekmek aslanın ağzında. Onun için kızım sen, paralı bi koca bulmaya bak ablanı dinle de. Dayar sırtını rahat edersin. Anladın mı? *(Dışarıya)* Hüseyin Efendiiii.... *(Sağa)* Yoksa bizim gibi, *(İçini çeker.)* Gün görmeden kocarsın. *(Dinler, kaşlarını kaldırıp şaşarak.)* Ben mi? *(Kuvvetle)* Vallahi sıkılmam. Bugün Hasan'ın işleri yoluna girsin, bir gün çalışırsam adam değilim. *(Ön ortaya.)* Aman ne meslek aşkı allahaşkına Ali Bey. Ekmek aşkı bizimki. Bıkmışım yıllardır. Daireden eve, evden daireye... Arada, koş çarşıya, koş pazara. Cumartesi-pazar çamaşırdı ütüydü... Hayat mı allahaşkına. Şöyle bir ayağımı uzatıp oturamadım. *(Kâğıtların arasında bir şey bulur. Sola.)* Amanın, bu da burada bekliyor daha... E, Sabri Bey, bi çay

ısmarla bari anlattıklarıma karşılık. *(Makinede yazmaya başlar. Dinler.)* Öyle, benimki Osmanlı kafası. *(Bozulmuştur, ön ortaya.)* Aman ne demezsiniz ya, kadınlar çalışmasa daireler batacak. Ya ya... *(Sağa)* İyi işte. Siz çalışın da kurtarın memleketi. Ben kendimi kurtaramamışım, nerde kaldı... Var bir parasız kocaya da görsün. *(Hüseyin efendi girer.)* Ne bunlar gene Hüseyin efendi? *(Suratını ekşitir, terslenir.)* Nesi eksikmiş? Koy şuraya koy. *(Hırsını ondan çıkarır.)* Yahu şunların tozunu... Almıyorsunuz ya. İnsanın ne üstü kalıyor... Bezi şöyle bir gezdirdiniz mi yalapşap tamam. Çay demlendi mi? *(Ön ortaya, sıkıntılı bir yarım gülüşle.)* Aman korkar mıyım Ali Bey? Hadi bi de Ali Bey'e söyle... *(Gülüşü açılır, rahatlar. Gülüşenlere katılır.)* Getir yahu hepsine benden. Bi de kendine söyle. Nasıl olsa Sabri Bey romanı yazınca kırışacağız parasını. *(İçten bir gülüşle.)* Aa, sana ne kaldı ayol? Bi kâğıda geçirmek değil mi? *(Dosyaları yüklenip kalkar.)* Ben şunları ekip de geleyim. *(Çıkar. Döner.)* Azıcık da onlar çalışsın. *(Oturur, ön ortaya.)* Ali Bey, bi sigara ver de çayların maliyeti düşsün. *(Güler, sola.)* Yok canıım. Nerde bizde o talih. Bir kenara iki kuruş koyabiliyorsak iki gözüm kör olsun. *(Sağa)* Ne olacağı var mı? Gel bizim yaşımıza da anlarsın. *(Sola)* Yok kardeşim, Avrupa mavrupa bize kalmamış. Benim istediğim... *(Ön ortaya bakıp güler.)* Bak nasıl bilir Ali Bey. Şöyle deniz gören bir yerde, kutu gibi bir kat. Bir isteğim de sabah uykusu. Sabah oldu mu, şöyle gerine gerine, sessiz bir evde uyanmak. Oooooh! Şöyle işimle, gücümle anladınız mı... *(Güler)* Amaaan, hayali bile güzel vallahi. Yemeciğini yaparsın, şöyle canın istedikçe uzanır, tatlı tatlı kestirirsin. Konun komşun, kıyın köşen... Bu ne bu bizimki! Ne kadına benziyor, ne erkeğe... (Basar kahkahayı.) Allah canını almasın Ali Beey... E, bu kadar olur. *(Güle güle bayılır. Sola.)* Aa, bu da bozdu bizim kavgayla. *(Gözlerinden akan yaşları siler. Güler yeniden.)* Ayol romancı değil misin, geri yanını uydur gitsin... *(Telefon çalar.)* Amaaan! *(Almaçı alır.)* Buyurun muhasebe.

(Aceleyle toparlanır, ön ortaya eliyle 'Vay vay vay' anlamında bir işaret yapar.) Evet. Evet. Evet efendim. Ali Bey bugün başladı işe efendim. Evet. Evet. Peki efendim. Ben geleyim efendim. Peki. *(Almaçı yerine koyar. Şakadan yüreğini bastırır.)* Tam festival vallahi. 305 gene çıktı piyasaya. *(Kalkar, dosyaları toplar, çabuk çabuk anlatır ayaküstü.)* Buraya *(Dosyalar ağır gelir. Beline dayar.)* Bizim Hayriye gibi, kuvvetli bir kadın gerekli kardeşim. Sular kesildi değil mi? Kadın, alt kattan doldurduğu gibi iki kova suyu, gık demeden beşinci kata çıkarıp teras yıkıyor. Ha? Yoo, komşusu ihtiyar bir madam var, o yıkanmış terasta güneşlenecekmiş. *(Başını sallayıp güler.)* Tabiî, arkadan da sırtladığı gibi madamı, yallah yukarı. *(Güler)* Vallahi. *(Sağa)* Semiramis, şekerim, eteğim sarkıyor mu? *(Bir iki şey daha alır.)* Hadi ben gidiyorum fedai. *(Güler, göz kırpar.)* Memleketi kurtaracağız ya! *(Çıkar.)*

(...)

(Sular Aydınlanıyordu, 1970, s. 18-25)

KAYNAKÇA

NEZİHE MERİÇ'İN ESERLERİ

HİKÂYE

— *Bozbulanık,* Ankara, 1952, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi Kitapları/ Ankara, 1957, Dost Yayınları/ İstanbul, 1981, Can Yayınları

— *Topal Koşma,* Ankara, 1956, Seçilmiş Hikâyeler Dergisi Kitapları İstanbul, 1982, Can Yayınları.

— *Menekşeli Bilinç,* Ankara, 1965, Dost Yayınları.

— *Dumanaltı,* İstanbul, 1979, Cem Yayınevi/İstanbul, 1985, Can Yayınları.

ROMAN

— *Korsan Çıkmazı,* Ankara, 1961, Dost Yayınları

— *Alagün Çocukları,* İstanbul, 1976-1981, Cem Yayınevi.

OYUN

— *Sular Aydınlanıyordu,* Ankara, 1970, Dost Yayınları.

NEZİHE MERİÇ'LE İLGİLİ YAYINLAR

DERGİLER

Akatlı, Füsun: "Dumanaltı", Milliyet Sanat, Haziran 1980

Akbal, Oktay: "Yeni Bir Hikâyeci", Varlık, 1 Eylül 1951

Arısoy, Sunullah: "Sanatçı ve Dünyası: Nezihe Meriç", Akis, 11 Eylül 1961

Bezirci, Asım: "Nezihe Meriç", I, Papirüs, Ağustos 1967; II, Ekim 1967

Boduroğlu, Ünal: "Nezihe Meriç", Varlık, 1 Kasım 1954

Çavdar, Tevfik: "Nezihe Meriç'in Evreni", Seçilmiş Hikâyeler, Mayıs 1957

Doğan, Mehmet H.: "Kendini Sınırlayan Ustalık", Milliyet Sanat, 1 Kasım 1980

Erdost, Muzaffer: "Topal Koşma", Pazar Postası, 8 Temmuz 1956
Ertop, Konur: "Cumhuriyet Çağında Türk Romanı", Türk Dili, Temmuz 1964
Günyol, Vedat: "Topal Koşma", Yeni Ufuklar, Ocak 1957
İnce, Ülker: "Nezihe Meriç'in Bir Hikâyesi", Türk Dili, Nisan 1981
Kaya, Vedat: "Bozbulanık", Seçilmiş Hikâyeler, Şubat 1953
Kocagöz, Samim: "Bozbulanık", Yenilik, 15 Haziran 1953
Körükçü, Muhtar: "Bozbulanık", Varlık, 1 Temmuz 1953
Mutluay, Rauf: "Korsan Çıkmazı", Yeditepe, 31 Mayıs 1962/ Kim, 4 Nisan 1962
Nayman, Oğuz B.: "Nezihe Meriç", Pazar Postası, 20 Nisan 1952
Oktay, Ahmet: "Aydınca Bunalmalar", Değişim, 15 Şubat 1962
Ömer Atilla S.: "Topal Koşma", Yenilik, 15 Kasım 1956
Öz, Erdal: "Topal Koşmanın Özü", Pazar Postası, 19 Ağustos 1956
Özçelik, Tahir: "Mevsim Sonunda İki Oyun: Sevdican ve Fadik Kız", Milliyet Sanat, 1 Haziran 1987
Özerdim, Sami Nabi: "Bozbulanık", Arayış, 1 Mayıs 1953
Özlü, Demir: "Bozbulanık", Dönüm, 1 Mayıs 1953
Siperli, Necdet: "Dumanaltı", Kitaplar, Mayıs 1980
Şengil, Salim: "Bir Hikâyeciyi Takdim Ediyoruz", Seçilmiş Hikâyeler, 1951, sayı 40-41
Turan, Güven: "Kadınca Başkaldırmanın Bilinci", Devinim, 1 Aralık 1965
Uçarı, Ercüment: "Bozbulanık", Yeditepe, 15 Temmuz 1953
Uyar, Tomris: "Zamana Dayanmak", Nokta, 28 Mart 1983
Uyguner, Muzaffer: "Bozbulanık", Mülkiye, 1 Haziran 1953
Uyguner, Muzaffer: "Sular Aydınlanıyordu", Güney, Temuz 1972
(...): "Topal Koşma", Akis, 30 Haziran 1956

GAZETELER

Akbal, Oktay: "Bozbulanık", Vatan, 3 Mayıs 1953, 5 Temmuz 1953
Akbal, Oktay: "Nezihe Meriç İçin", Vatan, 27 Aralık 1968
Aksoy, Ali: "Gemlik Yazıları, Nezihe Meriç", Gemlik Körfez, 20 Aralık 1953
Altan, Çetin: "Onlar İçerde Yatarken", Akşam, Aralık 1968
Daloğlu, Osman: "Nezihe Meriç", Politika, 21 Haziran 1952

Günel, Sadi: "Aydınlık Sulara İkinci Bakışım", Tasvir, 21 Mayıs 1969
Gürkan, Turhan: "Seçilmiş Hikâyeler Dergisi", Son Havadis, 18 Nisan 1953
Hekimoğlu, Müşerref: "Su Naneleri", Cumhuriyet, 26 Nisan 1985
Hızlan, Doğan: "Bir Dönemde Dumanaltı Olanlar", Cumhuriyet, 6 Kasım 1980
Hünalp, Ayhan: "Topal Koşma", Tercüman, 28 Aralık 1956
Kaya, Vedat: "Bozbulanık", Son Havadis, 19 Nisan 1953
Nesin, Aziz: "Neden Tutuklu", Günaydın, 19 Aralık 1968
Nutku, Özdemir: "Sular Aydınlanıyordu", Cumhuriyet, 1 Aralık 1969
Özoğuz, Ayhan: "Sular Aydınlanıyordu", Bursa Hakimiyet, 7 Ocak 1986
Selçuk, İlhan: "Nezihe Meriç'in Suçu", Cumhuriyet, 24 Aralık 1968
Turhan, Seyfettin: "Bozbulanık", Hürses, 31 Mayıs 1953
Uçarer, Dikmen Gürün: "Sevdican, Tag Tiyatrosu ve Meddah Gösterisi Üzerine", Cumhuriyet, 16 Temmuz 1985
(...): "Sevdican ya da İlk Kez Almanca Oynanan Türk Oyunu", Cumhuriyet, 17 Nisan 1985

KİTAPLAR

Akatlı, Füsun: *Bir Pencereden,* 1982, s. 381
Akatlı, Füsun: *Edebiyat Defteri,* 1987, s. 109-115
Bezirci, Asım: *1950 Sonrasında Hikâyecilerimiz,* 1980, s. 16-39
Birsel, Salâh: *Sergüzeşt-i Nono Bey ve Elmaslı Boğaziçi,* 1982, s. 173-182
Birsel, Salâh: *Yaşlılık Günlüğü,* 1986, s. 85-86-89
Ergün, Mehmet: *Hikâyemizde Bekir Yıldız Gerçeği,* 1975, s. 31-33
Günyol,Vedat: *Dile Gelseler,* 1966, s. 204-212
Nutku, Özdemir: *Dünya Tiyatro Tarihi,* 1972, s. 764-768
Önertoy, Olcay: *Cumhuriyet Döneminde Türk Romanı ve Öyküsü,* 1984, s. 181-182-268-269
Seyda, Mehmet: *Çocukluk Yılları,* 1980, s. 184-186
Şener, Sevda: *Ahlâk, Ekonomi, Kültür Sorunları,* 1971, S. 175-176
Taner, Refika-Bezirci, Asım: *Seçme Romanlar,* 1983, s. 276-280
Taner, Refika-Bezirci, Asım: *Seçme Hikâyeler,* 1983, s. 152-157

Asım Bezirci Edebiyat tarihçisi, eleştirmen, denemeci ve çevirmen. 1927'de Erzincan'da doğdu. İlkokulu Erzincan'da, ortaokul ve liseyi parasız yatılı olarak Erzurum'da okudu. 1950'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl, Gerçek gazetesinde yazarlığa başlayan Bezirci, 26 yıl boyunca muhasebecilik yapmak zorunda kalmasına karşın örnek bir çalışkanlıkla çok sayıda ürün verdi. Ataç'ın öznel/izlenimsel eleştiri anlayışına karşı nesnel/bilimsel eleştiri çığırının açılması için büyük çaba sarf etti. Başta Nâzım Hikmet olmak üzere tanınmış birçok yazarın eserlerini derleyip yayına hazırladı. 2 Temmuz 1993'te Sivas toplukıyımında 34 ilerici aydın ve sanatçıyla birlikte katledildi. Bezirci'nin bütün eserleri yayınevimizce yayınlanmaktadır.

Asım Bezirci'nin monografi çalışmalarından "Nezihe Meriç", ilk kez yayınlanıyor. Asım Bezirci'nin bütün eserleri kapsamında okuyucuya sunduğumuz bu çalışma, Bezirci'nin sağlığında yayınlanamamıştı. Bir monografi ustası olan Asım Bezirci, bu çalışmasında hikaye, roman ve oyun yazarlarımızdan Nezihe Meriç'i tüm yönleriyle ele alıyor. Birinci bölümde yazarla, yaşamı ve yazarlığı üzerine yaptığı uzun söyleşiye yer veriyor. Devamında Nezihe Meriç'in öykücülüğünü romancılığını, oyun yazarlığını ele alıyor, bu konularda yapılmış değerlendirmelere yer veriyor.

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

ISBN 975-6865-11-3
9 789756 865118